

Йордан Хаджиев

ЖЕНА ПО
ЖЕНЛИНИЯ

Издателство „ПЕЙО ЯВОРОВ“

ЙОРДАН ХАДЖИЕВ
ЖЕНА ПО ЖЕНЛИНИЯ

chitanka.info

Човек не познава себе си. Оказа се, че тази карикатура съм бил аз. Андрей Германов ми я извъртя за минута, аз погледнах, преглътнах и за инат я турих на бюфета. Подир малко иде хлапето на комшийката и нали ще става депутатски син, възкликна:

— А!... Таз маймуна каква е?

— Мони, а прилича ли ти на чичо Йордан?

— Същия! — зарадва се Мони и жена ми го помилва.

Баба също нямаше високо мнение за мене. „Свраките да те ядат, за нищо не ставаш!“ — повтаряше. Баща ми смяташе, че мога да гледам добитък — него магарето го риташе, а мене комай ме целуваше. Добре, но когото харесват магаретата, жените го не щат. И началниците не ме обичаха. Ще рече, тази книга е за жените, началниците и проклетата ми баба. Другото сме ние с вас.

УБЕЖДЕНИЯТА НА ХЕРМАН ЦАЛЕВ

На Вили Мехочев

„Аз диря един герой!“ — възкликна някога лорд Джордж Гордън, канейки се да става Байрон. Всъщност той отдавна го беше намерил, защото го носеше в себе си. Но за да измами мнителния Албион, отиде да го търси в Севиля. Като Бомарше, Росини и нашия именит футболист Пейчев, Пенчев или Пачев, не си спомням точно. Сякаш светът не е пълен до тапата на шишето с донжуани и бръснари, с топ серсеми, проститутки и политици. Кой знае защо ги търсят все из Севиля и Гранада. Е, някои се задоволяват с Париж, ако искаме да уважим пияницата Хемингуей.

Моят герой е по-близо — на двайсет и шест километра от Севлиево, сиреч в Габрово. Моят герой е мой приятел. Когато поисках да го оприлича на Дон Жуан, той се отрече. „Даче мое — заяви, — много по-близък ми е Казанова, Прохор Громов и татко Махно! Всъщност, аз съм Ницше, пия колкото Хемингуей, никога не се напивам, говоря езици като полския папа, а Европа съм я проучвал разсъблечена!“.

Тава е самата истина: Херман Цалев е бил и в Севиля, и в Гранада, и на Канарските острови. Смята виното на Мадейра за равно на белочерковското, откъдето е последната му жена. Впрочем и тя бивша. Държал е в прегръдките си Елизабет Тейлър и още сто момичета, „сто пъти по-хубави от грозната Бети“! Пил е уиски като вода и вода като уиски. Писал е музика за грамофонни плочи, свирил е на китара, чел е Волтер и Стефан Поптонев. С упоение следи спортните коментари на вестниците и останалите заглавия... Това е човек, за когото няма една-единствена дума.

И все пак човекът в същината си е една дума. Ако ме поставят до стената и ме принудят да я назова, тоест да натикам в нея тази вселена, ще кажа: политиката. Именно политиката, бидейки едновременно

философия, практика, петрол, уиски, Бахамски острови, ницшеанство, макиавелизъм, Чичолина и татко Махно, може да побере донякъде моя приятел. Да благодарим на Бога, че го филмираха, когато получаваше сребърния приз за най-хубаво тяло на Златни пясъци.

— Хари — попитах го един път, — толкова време пием заедно, все се каня да те питам като хоноруван осведомител, какви са политическите ти убеждения?

— Даче мое — оцени въпроса ми Хари, — нямам какво да крия, съвестта ми е чиста: аз съм националист, по-точно нацист, всъщност фашист до мозъка на костите! Фюрерът е не толкова мой идеал, колкото мой идол! Аз го боготворя, кланям му се и всяка година на втори май паля свещ пред иконата му. Доставих си запис на една реч, произнесена трийсет и осма година на „Александерплац“ пред милион и половина фашисти като мен и си я слушам. Даче мое, това е Вагнер, Бетовен и Моцарт едновременно, това е цунами, изригване на вулкан, чиято лава помита надолу нечистотията на човечеството: евреи, плутократи, комунисти, душевноболни, цигани. Гласът му се носи по целия свят, плаши Америка, жълтата раса изтръпва. А милиони арийци плачат и крещат, готови да умрат за своя фюрер: „Хайл Хитлер!... Зиг-хайл!“. Ние забравихме какво значи да си ариец и се омърсихме!

Хари се пресегна към магнетофона и натисна един бутон. Отведнъж въздухът в стаята избухна, стените се уплашиха и къщата се затресе от истеричния вдъхновен глас на Адолф Шикългрубер: „Крийгс камераден, ес гибт нур айне национ, ди ди велт, унд ди ди велт регийрен кан унд дас ист ди дойче национ!...“.

Великият ефрейтор спря за миг, колкото да постави пред фалоса си уловените си ръце и тогава безчетната рат свърхчовеци, обожествила своя водач, ревна милионно с гласове, гърла и гърди: „Зиг-хайл! Зиг-хайл! Зиг-хайл!“.

Викът се повтаряше и повтаряше все по-ликуващо и по-заканително. Насмалко не зинах и аз. Тъкмо тогава един силен баритон надвика морето от гласове и прозвуча самотно:

— Зиг-хайл! Зиг-хайл! Зиг-хайл!

— Даче — заяви възбудено Хари, — това съм аз! Записах се допълнително, защото нямах щастието да бъда там.

С чаша в лявата ръка, прав, отдаде римския поздрав с дясната.

Когато полагал изпит по диамат в началото на петдесетте, му се паднал въпрос: диктатура на пролетариата.

— Как ще определите диктатурата на пролетариата по най-краткия начин? — попитал страстно, впивайки очи в жертвата си, Борис Ценков, именит фанатик и глупак на своята идеология.

— Като диктатура на комунистическата партия — отвърнал добросъвестно Хари, убеден, че е налучкал отговора.

— Това е фашизмът! — изкрещял фашизираният комунист.

— Те това е! — заявил още по-разпалено оригиналният фашист, преди да бъде изхвърлен от залата.

Личните убеждения са право на всекиго, дори в безправната държава. Аз уважавах моя приятел и фашист, пиех с него и заедно обсъждахме по цели дни качествата на тази и онази хубава жена, на футболен отбор или наш концентрат. Но един ден Хари ме изненада с необикновена политическа декларация.

— Даче мое — пое прискърбно, — трябва да ти кажа, че скъсах с най-скъпото в живота си. Мислих много, не можех да спя, исках да се самоубия, но не ми стигна самурайски дух. Сега продължавам да живея опозорен...

— Какво е станало, Хари?

— Даче, Хитлер се оказа глупак! Той ни провали. Той позволи на комунистите да дойдат на власт, а Европа да се болшевизира. И съветниците му излязоха кретени, сексуални манияци, психопати... Затова си смених убежденията, изоставих идола си и минах на страната на евреите. Само американците могат да ни помогнат. На мястото на фюрера поставих онази еврейска свиня Бжежински. Той е сто пъти по-умен! Всяка вечер го слушам до полунощ. И най-страшното е, че му повярвах!...

Хари вече очакваше американците, допитваше се до Ванга и мадам Бохула, дори на няколко пъти ми съобщава точната дата на американското нахлуване.

— Даче, войната ще бъде кратка, но страшна. Само няколко часа през нощта, а на заранта мирът ще бъде сключен. Но, Даче мое, атомната бомба не пита за политическите ти убеждения. Затова съм занесъл ракия, чувалче боб и сухари в една пещера под Моровешките скали. Отгоре са петстотин метра гранит! Ти ще дойдеш с мене, защото след катастрофата България трябва да възкръсне от пепелта с

най-добрите си синове. Две седмици след възмездието заразата ще се разсее и тогава ние се показваме да посрещнем братята американци с хляб и сол. Трябва да инсталираме радио с антена, иначе може да пропуснем събитието.

— Две седмици дали ще стигнат, Хари?

— Ако имаме ракия, и два месеца ще ни се видят малко! Прав си, трябва да оборудваме още нашето убежище.

— А жени?

— Даче, ти вземи жена си, а аз имам ново увлечение — петдесет и два килограма. Европейски стандарт.

Тъй или иначе, американците не дойдоха. Хари се канеше да им пише, но се оплака, че писмата ги отваряли. И започна да замисля революция. Един народ трябвало сам да се освободи, а не да чака наготово. Даваше за пример Левски, Ленин, Троцки, Пиночет, Ататюрк, Кадафи... Четеше Бакунин.

— Хари, нали си чувал, че всяка революция се подготвя от идеалист, провежда се от анархисти и се използва от случайни хора.

— Даче, това вече няма да го допуснем! — възрази остро.

Тъкмо по това време се получи писмото от приятеля му в Москва. Мирьо. Канеше го на гости, бил на дипломатическа работа, щели да си спомнят студентските години. Имал жилище, имал водка, приятелки рускини и китара. Вече им разказвал за Херман Цалев, бога на жените, любовника на китарата.

— Даче — заяви една вечер Хари, — американците са демагози. Те са измета на Европа и са расово нечисти. Негрите спят с бели жени, начело са евреите. И защо ще идват да ни освобождават? Какви сме им ние? Те са богати, светът е техен и са го омотали в икономическа паяжина. А нас са ни продали още в Техеран и Ялта. Освен туй идеологията на комунизма е по-добра, тя се допира до фашизма и ми е по-близка. С една дума, заряхах американците и се пребоядисах. Вече съм червен, макар това да е най-омразният ми цвят.

— Как е възможно, Хари?

— Продадох се за пари, Даче. Стига съм работил безкористно за ония! Записах се в държавна сигурност — преводач и доносник.

Вече се готвехме да тръгваме за Москва. Хари изучаваше частушки, почна да чете руски вестници — заглавията — ходеше и на техни филми. Особено му допаднаше Чапаев; каза, че уважава и Ленин.

— Москва е световна столица, Даче! Тя управлява половината свят. Американците ги е страх от руското оръжие. Коя армия е най-голямата в света? Кой пръв излетя в Космоса? Гагарин бил много наш човек, смъркал по руски. Ако не беше загинал, щях да го намеря и да изгървим заедно някоя бомба. Американците също пият, но по-малко и по-бавно — наливат си по един легнал пръст. А братушките — стакан! Ай, люли! Въйпюм! Ех, раз, ещо раз!... Даче мое, мра за рускини! Бели, румени, с плътни бедра и страхотни гърди! Американките са кльоцави. Аз ще стана член на комунистическата партия! Победата е на комунизма!

Защо не отидохме в Москва, не зная. Бяхме готови. Одумах се пред Хари, още повече че приглашението дойде.

— Къде ще ходиш, Даче мое? — погледна ме укорно Хари. — А утре като дойдат американците и попитат: защо ходихте да целувате стените на Кремъл? С какво ви привлече диктаторът Ленин?... Не, Даче, аз съм против болшеvizма — за демокрацията! Демокрация се римува с цивилизация. На колко години е английският парламент? В България ще установим двукамерен парламент и с тебе ще станем народни представители. Сенатори. Даче, ще ми станеш помощник, ти си чел книги. Не се отделяй от мен!

И все пак чувствах, че демокрацията не му е присърце. Тя не беше за свръхчовеци.

Рано една заран телефонът ми звъни. Хари.

— Ела веднага! Вземи бутилка, защото тука е Сахара! Стъпвам по трупове!

Отидох. Отвори ми, прекрачих и се стъписах. На дивана, на пода и върху масата спяха няколко души в невъзможни пози. Вонеше на ракия, цигари и спарено. По стените, върху бюфета и дори от полилея висяха и стояха портрети на татко Махно с по два дъдгоцеви пистолета, стигащи до коленете.

— Хари!

— Това е истината, Даче мое! Цялата! Анархист! Майка анархия! — говореше възторжено Хари и ръкомахаше. Отведнъж запя: „Я не саветский, я не кадетский, а я свободний анархист“. Спря, взе бутилката от ръцете ми и продължи: — Знаеш ли защо се влюбих в батюшка Махно? Защото стреля! Той е за пълната свобода и за всичките свободи заедно! Всяка жена трябва да даде и да получи

любов от най-близкия мъж. Сама да му се предложи! Ако не го направи, да не се пита — щастието няма нужда от разрешение!... Стреля батюшката! Чуе „буржуй“ — стреля, чуе „еврей“ — стреля, чуе „комунист“ — с двата! „Бий червените, докато побелеят, и белите, додето почервенеят!“ Терорът е алкохолът на цивилизацията, върховният стадий на свободата. Аз ще стана пророк!... Ако не бяха го затрили, той щеше да изстреби всичко негодно, еврейско, комунистическо, непълноценно. Кучетата и евреите три крачки напред!... Даче — прегърна ме Хари доверително, — аз пазя и портрета на Сталин, но засега не го показвам...

В последно време Хари е отчаян демократ. И в името на демокрацията е готов да унищожи всички инакомислещи. Приятел е на Горбачов и на Рейгън, особено му допада Маргарет Тачър и е страстен желевист. Подозира Митеран, двоуми се за папата. Обединението на Германия му струва цяла седмица пиене и възторг, махалата научи „Дойчланд юбер алес“.

Наскоро ми сподели:

— Даче, демокрацията е последната глава от историята на човечеството, края на учебника. Но за да настъпи, трябва да се роди един гений като фюрера! Аз го очаквам изтръпнал пред телевизора. Всяка вечер!...

МИЛОСТ ЗА ПОМРЪЗНАЛИЯ

В ония години пътувах, пътувах, спях по хотели и влакове, прегръщах една чанта с инструменти и обикалях онази България, която ту ми се присмиваше, ту ме прегръщаше и целуваше. Цигулар къща не храни, само че аз и свирчо вече не бях, случи се да напусна оркестъра, по-точно той ме напусна, искам да кажа, че ме изхвърлиха заради диригента, всъщност заради жена му, после свирех в едно заведение, но и там стана сбиване, и тогава тръгнах да акордирам пиана. Започнах случайно, на шега, но ми се услади, защото плащаха за два-три часа по две-три надници. На изпроводяк те почерпят, и пак на път, пак в хотела на гарата или в чакалнята, където дремеш и се окайваш, и се заричаш да оставиш този цигански занаят. Заричаш се, но точно тогава съзреш две наивни очи, които те наблюдават: олеле, този какъв е, защо косата му е толкова черна и къдрава, дали не е цигулар с отвързана душа, готов да ми прави компания цяла нощ? Разбира се, малката, но аз зная, че когато една жена иска да ѝ приказват нощем, винаги се стига до едно опасно мълчание. Мълчите и се гледате, като че ще вадите ножове. На един скапан Паганини с бухнала коса страхотно му отива да сваля нощем мадами, но аз вече не бях от афиша, бях занаятчия, а това е съвсем друга работа. Всяка професия си има маниери, всекиму своето, е казал Господ.

Предната нощ бях спал във влака, през деня оправях две пиана в Червен бряг, а на другата заран трябваше да съм в Горна Оряховица. Студ — края на декември, двайсет и девето число, последен кяр за годината.

Пристигнах към девет вечерта. Тъмно, вятърът бръсне, едни сухи снежинки падат по скованата земя и течението ги вдига отново. Добре че зад гарата чака рейс.

Ама не било толкова добре. Горے в града няма къде да се спи. В хотела няма места — толкова родно и познато, та чак патриотично! Ох, Българийо, аман от скитане и мръзнене, ядеш вчерашни кебапчета,

псуваш и плюеш някого, а той не знае; накрая пак ти е хубаво, защото си млад и имаш пари.

Като няма къде да спя, не мога ли да седна в заведение? Студът плаче за коняк, ядът — за хубава цигара.

Блъснах вратата на едно кафене. Топлина... Масички, покривки, ламперия, плетени лампиони. И нещо като сепарета с меки седалки. Да се чудиш защо досега ме е нямало там!

Майната ѝ на нощта, не е сефте, долу на гарата има пейки. Под главата чанта, отгоре часовник, насреща момиче с тънко носле.

Момиче с къса коса се беше изправило до мене. Малка триъгълна престилчица с къдри, пухкави устни, изтеглени очи. Ориенталска хубост — и отпред, и отзад.

— Какво ще обичате?

Напоследък сервитьорка взе да означава доста нещо. Имат и образование.

— Тъкмо си мислех, че ще дойде някое момиче да ме попита какво обичам. Много неща: кафе, коняк, цигари „Родопи“, кибрит, шоколадова паста и едно легло за тази вечер.

Пухкавите устни помръднаха:

— Съжалявам, но не сервираме легла.

— И аз съжалявам, но вие ме попитахте от какво имам нужда... Позволете да ви кажа, че в този загубен град на ветрове и мъгли, на свирки и влакове, няма топлина. В буквалния и в преносния смисъл. Но моля, не се притеснявайте, не се отнася за вас. Защото ако почнете да съчувствате на всеки изпаднал, ще станете Мария Магдалена.

— Казвам се Мария.

Опитах се да вляза в очите ѝ. Съвсем забравих за студа и нощта — додето затворят, съм в играта!

На околните маси седяха доволни типчета, някое същество проблясваше с разлюлените си камъчета на ушите. Думи, приглушен смях, но коя да ти обърне внимание? И защо? Кой си ти, приятел, какво от туй, че свириш на цигулка и пиано?... Че си свирил!

Момичето донесе удоволствията на табличка. Изпратих я с натезал мъжки поглед. Все пак, ако иска да е конкурентна през лятото, трябва да смъкне няколко килограма... Но сега е декември, няма грешка!

Кафе с коняк за помръзнал и недоспал акордьор е Ноктюрно от Шопен. Шоколадовата паста е Малка нощна музика.

Към десет и половина лампите мигнаха. Затваряме. Момичето се появи.

Това, това и онова. Толкова.

— Благодаря ви още един път. Честно казано, оправихте ми настроението. Стоплих се. И градът ви не е толкова противен. Има си и гара, и влакове, и площад. Жалко, че паметниците по площадите са все на обесени...

Прибра парите, но се маеше нещо, не тръгваше. Облиза нерешително устни. Доколкото разбирах от женска психология, момичето ме съжаляваше. Чувстваше се гузно заради мен. И попита:

— Наистина ли няма къде да спите?

— Аха, вие сте помислили: този сваляч се сваля!

— Навън е много студено...

— За глупав мъж това не е проблем. Спал съм по гари и селски сцени, приказвал съм с липи и звезди, даже ме е гонило куче. Е, спал съм и в легло с пижама... Моля ви, не ми съчувствайте, ще ми стане по-зле. Но сте мила. Много мила!... Довиждане.

Дадох го издигнато, без да прекаля. Тръгнах навън по конец, но ми се стори, че кривнах на два пъти. Вятърът ме пое от вратата. Не си облякох стария кожух, взех това балтонче за фукня, как ми е!

Вдигнах яка, закрачих. Главната улица беше неоново пуста, скована и нямаше край. Площадът светеше жълтеникаво и безсмислено. Гарата оставаше вдясно надолу, няма как да я сбъркам. Ще си приказвам със свети Илия!

Бях се спрял пред една пламнала витрина. Вътре скъпи женски дреболии, копринаж и съблазън, но ги гледах равнодушно. Вносни парцали, вносни парфюми, нашенски пари...

По тротоара идеха три фигури. Поприведени, закрили се от насрещния вятър. Жени. Изчаках ги с неопределено любопитство. Изравниха се, светлината ги обля. Едната, крайната от другата страна, ме загледа и изостана една крачка. Спря.

Същите пълни устни и дръпнати очи. Косата скрита в плетен шал.

Другите ситнеха с късите си крака и отминаха.

— Вие... — поде момичето, — наистина сте на студа!

— Уловихте ме да гледам голи мадами по нощници.

— Но какво ще правите? Така не може!

Потропваше. Облечена добре, увита с шал, а обути в най-банални тънки обувки. Дядо викаше, че жената не мръзнела, щото била патка.

Приятелките ѝ се стопиха.

— Не ми забелязвайте, но не аз, а вие сте за съжаление. Как ходите на тия обуценца? Да не сте тръгнали на бал?

Усмихна се.

— Дето не топят, ами непрекъснато ме подхлъзват!

Умното същество като говори, подава.

— Вижте, не стойте заради мен. А аз тъй или иначе нямам работа, поне да ви изпратя. Може ли? Вече ми имате доверие, нали?

И тръгнахме. Така, без нито дума повече, все едно че бяхме от една махала. Разбира се, поприказвахме за студа, за Новата година, а после за лятото. Колкото студено било през януари тук, два пъти по-горещо ставало през юли. Беше ме уловила подръка, за да не се подхлъзне. Сега имах още по-добро самочувствие, което идваше от гумените ми обувки.

Вървахме дълго. Най-сетне стигнахме една портичка, скована от летви и боядисана зелено. Отзад се беше смълчала снежна градинка с алея от ниски чемшири. Двуетажна неизмазана къща, малка пристройка. Лъхна ми на благополучие.

Беше ме пуснала и стояхме един срещу друг. Малко нервни, неспокойни от раздялата. Очаквах да ми каже „благодаря, лека нощ“. Красноречието ми се беше разредило, вече мислех да хуквам към спасителната гара.

Но тя ме попита какво правя тук в края на годината, откъде съм. Това беше начало на по-дълъг разговор. Признах си — аз съм свирканте кантабиле, акордьор на пиана, занаят на човек със слух. Сега е сезонът на пианата и обикалям Северна България. Печеля, пробутват ми и бакшиши... Говорех и я наблюдавах. Едва стоеше, мръзнеше от възпитание или малодушие, вкочаняваше. Долових и някакво колебание, сякаш преодоляваше нещо и не можеше да го изрече.

Реших да ѝ помогна.

— Извинете, може би ще кажа нещо глупаво, но може и да не е. Не зная защо си мисля, че искате да ме поканите. Не ми отвърщайте!

Ако не е възможно, не се притеснявайте. Не съм знаел, че ще ви срещна. Уверявам ви, беше ми приятно да ви изпратя. А ако случайно имате възможност, поканете ме. Общо взето, аз съм интелигентен човек и само понякога съм глупак. Ако имате кухня, сложете ме на миндера, ако нямате, ще легна на пода. Не зная как да ви убедя в моята почтеност. По пътя вървят и свестни хора, нали?... И все пак, в заключение, майната им на мъжете! — произнесох със себеотрицание, готов да загубя.

Тя помълча още малко. Съвсем малко. Каза:

— Влезте...

Заобиколихме къщата. Оказа се, че отзад има вход. Изкачихме три-четири стъпала, тя извади ключ. Пошепна:

— Тихо!

Посочи ми обувките и свали своите. Чудо — щях да вляза по чорапи в момичешка стая! Събух се, тя отвори конспиративно и ме пусна...

Коридор. Тишина. Цимент или мозайка. Зимен сън. Наоколо може би спяха хора и имаше опасност да се събудят. Нахалник ли бях, или добър гост? Какво бих казал на баща й, ако се покаже?... Невинен съм. Почтен до върха на обувките! Естествено — и лицемер.

Влязохме в стая с висок таван. Стори ми се по-голяма, отколкото беше нужно за едно момиче. Иначе скромна. Вече бях сигурен, че не живее у тях, че има хазаи. На пода се стелеше съвсем скромна пътечка, наоколо паркетът беше гол. Маса, будилник, кана. Легло. Няколко книги и висока печка. На стената портрет. Снимка. Тя.

И пак студ. Вътре беше още по-студено.

Оставих чантата си на пода и седнах на леглото. Обикновена кушетка. Усетих замайване, умората ми отекина, затворих очи. И бавно се облегнах назад. Светлината ме дразнеше, пробиваше клепачите ми, а не можех да се защитя. Долавях, че тя се движи край мене, чух я да отваря печката, усещах премръзналите си крака, очите ме боляха, стената подпираше кораво главата ми...

И съм заспал.

После някой ме будеше. Внимателна ръка стискаше рамото ми. Не знаех къде съм и защо съм тук, но чувах ясно „бум-бум-бум“. Бумтеше печка и аз тутакси си спомних за момичето от кафето. Топлината стигаше гальовно до мене и не ми даваше да помръдна.

Надигнах се замаян и продължих сънено ролята си на възпитан интелегент. Но нещо ми липсваше и трябваше да го заместя с доброта и признателност. Във всеки случай помнех едно — не се слагай!

— Трябва да си лягате — каза. — Уморен сте.

— Абсолютно... Къде бих могъл да легна?

— Където ви е удобно.

— На мене ми е удобно в легло с чаршаф и завивка.

— Както ви е удобно — повтори притеснено, с поглед встрани.

Щеше да е издевателство да продължавам така. И изгасих лампата. Настана адска тъмнина, но веднага след това се очерта зачервената извивка на кюнеца. По стената играеше продълговата светлина. Изведнъж стана толкова уютно... И този приспивен ритъм...

Съблякох се, дръпнах одеялото и го пуснах зад кушетката. Опипом разгънах завивката и се проснах. Но веднага се опомних и се примъкнах към стената, с гръб към пространството. Приятелю, вече си заспал по условие! Вече спиш!...

Затаил дъх, жив и напрегнат като никога!

Чувах я. С бумтенето долавях събличането ѝ, стъпките ѝ. В стаята се движеше едно чудно същество, което имаше намерение да легне до мен!

Повдигна завивката и се настани. Ръката ѝ ме докосна и сконфузено се дръпна. Разбрах, че и тя е гърбом, на няколко пръста от мен.

Заспивай, драги! Защити се! Всичко е до първото заспиване, а нощта си има грижа за останалото. Зачитането на момичето е нещо, но зачитането на теб самия е много нещо! Отворил си дюкян!...

Само че кога умът е успявал да каже нещо на желанията? Вече не можех да заспя! Дори не се унасях. Лежах вдървен, ставах все побуден. Преди малко отлетях в небитието за секунди, сега минутите течаха бавно, непоносимо, празно. Все едно че бях застанал пред огромен часовник и гледах как малката стрелка обикаля по секундите от едно до шейсет, после пак отначало, после пак... Три минути са сто и осемдесет удара на сърцето. Ако не заспя веднага, ще стигна до десет по сто и осемдесет, трийсет...

Мекото допреди малко легло затвърдя. Лежах на лявата страна, а съм свикнал да заспивам по гръб. Притисках и ръката си, коляното ми докосваше стената. Няма да заспя! Гониш ли някого, той бяга. Сънят е

не само начало, той е край на нещо, отпусчане, безгрижие. А аз съм се вдървил, нервите ми са изопнати, иска ми се да скоча и избягам... Искане ми се да се извърна към нея!...

Тогава усетих сърбежа между ребрата. Само това липсваше! Познавам ужасното мравешко лазене по тялото, което постоянно расте и се разпространява, за да се превърне в хапане, щипане и пожар на кожата. Спасение няма!

Колко време лежа така? Половин час, един?... Трябва да се обърна! Трябва, защото вече пламтя, дишам трудно...

— Спите ли? — проговорих тихо.

— Не.

— Мъча се, а не мога.

— И аз.

— Изтръпнах от лявата страна...

— И аз. От дясната.

Едва доловима усмивка. Тя се усмихна! Това на всички езици означава свобода!

Обърнах се и срещнах едно момиче с пухкави, меки ръце, гърди, устни. Едно същество от кадифе, топлина и затаени тонове полифонична музика...

Другото не помня. Няма смисъл да си го спомням!

Защото едва през април се озовах отново в Горна Оряховица. Не мога да си обясня защо и как се удържах да не захвърля чантата и да хукна. А може и да съм станал закоравял печалбар, роб на парите!

Влакът спря на голямата гара. Отзад автобусът чакаше. Хвърлих се вътре.

Кафенето...

Масичката ми беше заета. Толкова се надявах, че ще седна, че тя ще дойде и ще ме попита какво обичам...

Нямаше я. Кой знае защо я нямаше.

Спрях момиче с къса престилчица и дълъг нос.

— Извинете, Мария не е ли тук?

— Коя Мария?

— Колежка. Късо подстригана, с изтеглени очи, а устните й...

— А, Мери!... Откога не сте идвали?

— От Нова година. От двацет и девети декември.

— Виждате ли, познах! Защото тя се ожени тогава.

— Какво значи „тогава“? — стисна ме нещо в стомаха.

— Ами ожени се на връх Нова година. А какъв мъж взе! Лейтенант с криле на пагоните. Летец!... Късмет! — въздъхна.

Усетих, че болката ми се мести. Последните дни бях започнал да мисля за нея като за нещо свое... Нещо мое, което ще остане за мен!

— Вие какъв сте й?

— Никакъв. Познат... Само познат.

— Ах, какъв мъж й се падна на Мери! Но тя го заслужава, защото е разкошна! Той е цяла глава над нея, един и деветдесет. Не може да му стигне пагоните и за да го прегърне, трябва да подскочи... Не сте го виждали, нали?

— Изобщо не го познавам... Познавах нея. Дори много добре! Знаете ли какво момиче беше?...

— Защо „беше“? Тя си е!

НЕЩАСТЕН ЖРЕБИЙ

Никога не съм казвал за другарката Гунчева, че е стара мома. Устата си не съм отворил да река, че е грозна, злопаметна, усойница... Не само аз — никой не смее да го каже. Десет души сме в музея, аз ли да съм най-глупавият! Ами после? Трябва да ида вдън гори и да викна: „Отвори се, земьо!“.

И защо да приказваме? Всички знаем, че е такава, каквато никой не смее да каже, че е. То не е и почтено да говориш зад гърба на човек, даже и началник да ти е. Да речем, не разбере, иди-дойди, ами ако се случи другото?...

Другарката Гунчева е директор. Подписва всички заповеди за платени и неплатени отпуски. Приема и изхвърля всяка счупена паница от музея. Къде ще иде тази паница, като я изхвърлят? Онзи ден колегата Антоу ми вика: „Ра-азбери, човече, ние тримата вън от музея сме нищо! Ние сме на-аучни работници!“.

И е прав. Тримата — Антоу, Калинов и аз — живеем с него, за него и от него. Принадлежим си. И другарката Гунчева каквото да мисли, че мислим за нея, няма да чуе нищо. Жените шушукат и с глупавия си ум подклаждат огъня. Пет месеца стана, откак директорката ни не се е усмихвала. До миналата година го правеше през седмица.

Напоследък барометърът спадна на „тихо пред буря“. Три години разчитахме на този плесенясал даскал с къдрава коса и мустачки. А нашият Ромео ни заряза! Тръгнал с друга. Намерил си една униформена особа, продавачка в бензиностанция — гренадир с големи гърди. Той — ухилен, хлътнал като гимназист!

Виж му ума! Да остави шефката, която мирише на френски сапун, и да се помъкне с онази, дето от три метра лъха на бензин! Автомобилен свят! Техническа и сексуална революция!

Направихме съвещание. Секретно. Само мъжете, по предложение на Лиляна. Тя е писана в друг списък, ние и тримата сме влюбени в нея... Ех, Лиляно, Лиляно!...

Обсъдихме отношенията на музея с парцаленото училище. Безнадеждни. Даскалът скъсал окончателно и написал писмо. Кой знае какво е извъртал! Калинов предложи да му отмъстим — да му изпратим череп в колет. Антоу възрази — у-увле-чението на учителя било е-естествено, отскоро имал кола. „Претекст! — викна Калинов. — Причината е обикновено плътско влечение. Видях я — струва! Точно затова е трябвало да прояви малко идеализъм!“

Приказки.

А фактът оставаше. Кой щеше да бъде сега този херой, който ще тръгне три години с другарката Гунчева? Да беше стомна отпреди новата ера, можеше да я заровим и после да я изкопаем. Само че тука се иска не историческа глина, а жив глупак, който няма да прави особена разлика между внучката и бабата.

Антоу изпи ракията си и каза, че мислил цяла седмица. Накрая стигнал до извода на Лиляна: един от нас! Един, който ще се жертва за колектива. Десет души страдат заради него!

Все така става: ако е хубава, не е директор; ако е директор, не е хубава. Лиляна я бива за всичко, но не ще да се издига. Не мога, казва, да стоя по съвещания.

Един от нас... Кой? Кой ще си окачи сам въжето на шията? Нали утре ще възникне сантиментална ситуация и този някой трябва да я целуне! Така ли се целува другарката Гунчева! Това да не е Лиляна!

— Ка-ак ли е издържал даскалът? — вметна Антоу.

— Остави глупавите приказки! — сръза го Калинов. — Събрали сме се да вършим работа, а не да въздишаеме. Ясно, другарката Гунчева не е Савската царица, но кой от нас е цар Соломон? Един ерген, един разведен и един — иди го разбери! Имам предвид себе си. Опасността трябва да се гледа в очите! Тъй или иначе, този човек трябва да бъде един от нас!

— Как ще го изберем? — попитах.

— С жребий! — тръсна глава Калинов. — Както народоволците избраха убиеца на цар Александър. Защото другото име на историята е „съдба“!

Разтреперих се. Положението щеше да бъде къде по-лошо от това на учителя! Този от нас, който поемеше жребия, волю-неволю трябваше да направи и предложение. Няма къде да избяга. А другарката Гунчева не е Лиляна да откаже. Даскалът като иска, може

да тръгне с вдовицата на някой шофьор, може да пропие бензин — всичко може този Феранте Пала!

Казах съображенията си.

— Именно! — тупна масата Калинов. — Този, когото съдбата определи, ще поеме риска. Предлагам да се закълнем в честта си на музейни работници. Тези тука — и той посочи восьчните фигури — ще ни бъдат свидетели! Те знаят какво е саможертва! Колкото до мене, макар с неуредено семейно положение, давам обет: ако съдбата ме избере, ще подам молба за развод. Имайте предвид, че ще ме осъдят да плащам голяма издръжка!

Какво ни оставаше?

Откъснахме три листчета. Двете ги сгънахме празни, а на третото написахме кръст. Антоу ги разбърка в шапката си и ги изсипа на масата.

Кръстът се падна на мен. Всъщност аз си го предчувствах. Винаги е идвал при мен! Един път не видях шанс в този живот! Съдбата избира както великите, така и жалките...

Бях честен и изпълних обета. Величие има и в трагизма. Направих предложение. Естествено другарката Гунчева го прие. Беше първото в живота ѝ.

Взех една недокосната жена. Характер, ум. Дарена от боговете за началник. От службата, където ми е директор, попадам вкъщи, където ми е жена. Онези, които имат наполовина моя късмет, знаят половината...

Никога не съм казвал за директорката си лоша дума. И слава богу! Никога не казвам и днес за жена си, че е проклета, злопаметна, темерут, вещица, вампир...

Смееш ли!

Единствената утеха ми е Лиляна, която сънувам както преди. Понякога тя ми стиска ръка и дори ме погалва по бузата. Често ме гледа особено.

А онези мошеници — „борците за свобода“ — са ми черни-мастилени. Измамили ме, хитреците; жребият бил с подправени листчета...

ИВАНКО, УБИЕЦЪТ НА АСЕНЯ, ОТ СЕЛО МЪСТ, ЛОВЕШКО

Чорбаджия-изедник, поп-винопиец, кръчмар-лихвар... Едно време народът, като нямало какво да прави зиме, измислял народни песни и приказки да си убива времето и да приспива децата. Овчарят е все с кавал, хайдутинът е юнак, сиромашът с цървули, а за попа и чорбаджията са едните обиди.

Той, този народ, все знае и все си бие главата!

Но ние сме се захванали сега за Иванко, убиеца на Асеня, от село Мъст, Ловешко; иначе казано, за Янаки кръчмаря, дето игра ролята на цар Асеня и показва на селския народ какво е патриотизъм.

Този Янаки беше кръчмар по наследство, по вид и по жена. Даже престилка връзваше. И ние се запитваме: какво му пречеше да стане селски изедник и лихварин? Имотът му имот, кръчмата на площада, веждите дебели, мустаците сърдити, а жена му като веждите и мустаците. Тогава защо той не пое съдбата си, отредена му от народните песни и учебниците по философия?

Ние не сме по-умни от философията, но ще кажем: едва ли го правеше нарочно. Защо да го извъртаме и не си признаем: Янаки нямаше сърце на изедник! А без сърце човек ни люби, ни мрази, ни песни пее, макар сега да се пеят едни песни без сърце, без глас и без думи. Даже без мелодия.

А Янаки имаше сърце на артист и мерак за сцена. Добре, но талант нямаше. Всъщност донякъде имаше — додето беше в кръчмата. Тя тази е много стара — да се вреш, дето не ти е място. Та и Янаки: в кръчмата весел, засмян, умен; ще речеш, че баща му не е умира! И по стар кръчмарски обичай все измисля нещо, дето тръгва по хората и сърди околийския началник. Жалко, че в онуй време нямаше магнетoфони. Стенография имаше, но до село Мъст не беше стигнала.

Кой каквото и да казва, кръчмар и поп глупави няма. Кръчмар и поп винаги знаят какво да рекат и какво да премълчат, додето измежду нашите редици ден из ден срещаш съществителни и нарицателни

имена, дето не могат ни да рекат, ни да мълчат, ни да пишат, ни да не пишат. Види се, нашият занаят го позволява, а попският и кръчмарският занаят искат изкуство.

Ама този сърцат и ръкат Янаки напираше да излезе на селска сцена и там да декламира думи, да се бие в гърдите и да му ръкопляска...

Защо ти е бе, Янаки? Защо ти са лепени бради и големи приказки, писани от бедни даскали? Хем знаеш, че селската история се прави в кръчмата, че ти отваряш и затваряш тая политическа черква и държиш тезгяха на народното събрание! Ама на, суета, хващат я и кръчмарите.

Резултатът? Едно кръчмарско сърце, дето бие за съдбата на България. Вълнуваше се Янаки за тази България, оправяше средновековните ѝ работи, дърлеше се с византийци и боляри, разсъждаваше за корона и власт и търсеше корена на злото в главата на рибата. Колкото до опърпания народ, обичаше да казва, че неговото място в държавата е като в кръчмата: дадено му е да приказва, но последната дума има кръчмарят!

Да не се беше родил Янаки, той щеше да се роди Васил Друмев и щеше да напише същата пиеса, но малко преиначена: „Иванко, жалкият убиец на Асеня“. Грешката на този писател-поп, казваше, била, че се хванал за молива, преди да стане владика. Държавни пиеси трябва да се пишат от държавни мъже и с разрешение на властта. Това не са любовни песнопойки! От любов въздиша всеки чирак и бърбори всеки даскал, селото загуба няма. Но държавата не ти е бащиния, не ти е жена на пътя, тя иска да ѝ вардиш мерата, да редиш хора и добитък и всеки да е доволен от хляба си.

Такъв беше Янаки в кръчмата, но на сцената се объркваше. Опитваха го да играе, даваха му всякакви роли — не ще и не ще! Щом се изстъпи пред горещите лампи, току се вдърви, издуе жили, очите му засвяткат — да ти се доплаче! Толкова работи знаеше на тезгяха, а на сцената забравяше, че големите думи се казват просто, като на чаша. И го гледаш, и си мислиш, че не човек ти приказва, а паметник; от тия, дето се навъдиха навред.

Ама с паметници театър става ли? Това беше село Мъст, Ловешко, а не София. Тука режисьор беше селският техник-земемемер, човек самостоятелен и вироглав, несвикнал да му се месят в меренето

на земята и избора на пиеси. Колко се мъчи тогавашният кмет да издейства една роля за дъщеря си, та да я ожени по-лесно, ама нито тя видя сцена, нито техникът уволнение.

Чудно ли е тогава, че и Янаки не получи ролята на цар Асеня, за която мечтаеше?

Да беше в наше време, Янаки можеше да потърси друг театър или да иде в киното. В наше време можеше да стане критик и тогава да каже на режисьора-земемер как се прекарва път в старо село. Днес има големи възможности за един непризнат талант, а тогава си беше така — не те щат на сцената, стой си в кръчмата. Е, можеше Янаки да се подвре, да похвали тоз-онзи, пък да ги смрази и скара. Колко му трябва на един артист — човек на изкуството!

Но Янаки даже не го помисли. Не извади стари тефтери да оправя нови сметки. Не се отдели и от трупата, ами взе, че им стана суфльор. И предостави кръчмата за репетиции — забравихме да кажем, че тогава театър се правеше в извънработно време, зиме. Кой ще ти гори селски дърва за едно театро!...

Два вида суфльори има в историята, казваме ние. Едните четат текста без глас и без душа, те са еднакво на страната на Асеня и неговия убиец. Другите са олицетворени в Янаки. Те шепнат с уста, очи, вежди, стиснати юмруци и скърцане на зъби. Първите седят в будката, студуват, уж ги има, а публиката нехае за тях. И обратно, развълнуваният суфльор е действащо лице, макар да не се вижда. Не един път главата на Янаки удряше будката, тя подскачаше стреснато и пак се наместваше. В известен смисъл това внасяше нещо модерно в постановката.

Няма защо да казваме, че Янаки имаше памет. Поменахме за поповете. Сега ще добавим, че знаеше пиесите наизуст. Пак той лепеше брадите на монаси и царе, кладеше огън на сцената с червена лампа, подреждаше стаите и произвеждаше отдолу гръмотевици. Когато трябваше да се пие лимонада, донасяше от кръчмата истинска. Вярно, през Второто българско царство не са пили лимонада, тя е днешна измислица, затова артистите пиеха червено вино — за здравето на българския цар и на Янаки. От патриотизъм си наливаха по-често и играеха по-вдъхновено. Техният девиз беше: на сцената като в живота! Те и селяните от Мъст пиеха като през Второто българско царство, та

образите им изглеждаха достоверни. Добрата публика знае, че положителният герой не се напива лесно.

Пиесата я готвеха да излезе за Игнажден, другия ден на Нова година. По някаква традиция премиерите в село Мъст биваха на Игнажден, а последното представление — на другия ден. Следната седмица отиваха в две-три околни села.

Та и тази година.

Добре, но цар Асен се разболя. Играеше го Стойчо Айдамака, предния ден клал прасе и се простудил. Хвърли го в огън, легна и не може да стане.

Ами сега! Умърлуши се Второто българско царство, даже византиецът Исак посърна. Асеновият брат, цар Петър, се тюхкаше.

— Все такъв ни е късметът! Миналата година Иван Срацимир щеше да се заколи с брадвата!

На Янаки му стана топло, радостно. Той знаеше, че царят не мре.

— Ами аз мога да играя ролята — обади се тихо и меко.

— Роа е мор, вив лъо роа! — извика учителят по френски Цоньо, който назнайва нещо от този език на царе.

Трупата се въодушеви. Макар и да не беше най-достойният, Янаки можеше да заеме длъжността по член 64. Малко ли пъти на българския трон е сядал такъв заместник и най-добре стигнахме 1300 години, с малки прекъсвания.

Само че Янаки трябваше да бъде въведен в звание по реда на указа за артистите. Процедурата трая късо — режисьорът Денчо го прекръсти и благослови, целуна го по челото и рече с патриаршеско достойнство:

— Господ да пази тебе, и България от тебе! Само не се звери толкова на сцената. Ако и да си цар, не си селски кмет!

Денчо все имаше разпавии с кметовете, които също бранеха България.

Янаки тури ръка на гърдите си. Направи го като тогавашен болярин и днешен министър. Всичко щеше да бъде в интерес на изкуството и народа.

Само че на сцената забрави обещанието. Беше взел властта. И се вкамени, смрази, обзе го фалшиво величие — не цар, а царски десетник! Думите ги гърмеше, като да съобщаваше с барабан общинските наредби. Беше недостъпен за брат и боляри, слугите не

смееха да го доближат, а влезеше ли любимият му Иванко, едвам го гледаше. Режисьорът Денчо си удряше коляното, удряше си и главата — ще вземе да му стане нещо. Но народът долу оправдаваше царя, той знаеше, че Иванко ще излезе подлец. И пиесата течеше със същия успех, с който и сега текат някои наши пиеси. Додето се стигна до кулминацията: Исак успя да върже нишките на заговора и Иванко влезе през нощта в стаята на царя с меч.

Асен спеше. Спеше Янаки, но така, че публиката знаеше — преструва се. Иванко се засуети, чудеше се какво да прави, обикаляше сцената и тя поскърцваше. Работата течеше още по Васил Друмев. Затаила дъх, публиката чакаше — ще се убива български цар! Дори жената на Янаки, дебалата Геновева, се умърлуши. Тя му се сърдеше, че се вре с ергените и момите, но сега я хвана женско умиление за своя си човек.

В този момент Асен се събуди. Изглеждаше пращен в нощния час.

— Аз те чаках, Иванко! — изрече с дебел глас, подозрително.

— И аз дойдох, царю! — пусна звънливия си глас Величко Гунин, дето все се записва студент.

— Та няма за царя ти има някаква опасност, че си дошъл с меч в ръка да го запазиш?

— Царю... — смути се Иванко, после изведнъж дойде на себе си и извика драматично: — Аз дойдох за короната ти, Асене!

Сега цар Асен трябваше да се съкруши. Трябваше да прозре истината на предателството и да излее горки думи. „Мястото е шекспировско!“ казваше Денчо.

Но Янаки не се съкруши. Той остана мълчалив и намръщен да гледа неканения гост. Иванко помисли, че царят си е забравил ролята и му подаде отново:

— Дойдох за короната ти, Асене!

Никакъв ответ. Асен го гледа тежко и мълчи. Забравил царската си роля, Янаки наблюдаваше своя враг, като да се чудеше на ума му. Иванко додаде този път от себе си:

— Асене, дай си короната! Чуваш ли!...

Още миг-два царят го мери през цепките на очите, сетне отвърна с вярата на властелин, комуто е поверено царство и народ:

— Така ли се дава власт бре, копеле!... Ти знаеш ли какво е властта?

Глупавият Иванко потрети заплашително-умолително:

— Дай си короната! Аз съм дошъл за нея, иначе ще умреш!

И пристъпи.

Изведнъж Янаки дръпна меча от ръката му и додето Величко се сети да избяга, го стовари на главата му.

— На ти корона!

Иванко се свлече на пода и разпери ръце.

— Завеса! — извика отчаяно Денчо сред бурните ръкопляскания на публиката.

ВУНДЕРКИНД

Марианчо е застанал пред огромния си роял, едната му ръка е върху клавишите, а погледът замечтано гледа Витоша през прозореца. На отсрещната стена виси голям портрет на момче, застанало пред роял, с ръка върху клавишите.

Марианчо е стъпил върху хубав цветен килим. Вляво от френския прозорец има малко бюро, а зад него модерна библиотека с вграден телевизор, вратички с ключета, блестящи албуми, ноти, книги... Леките завеси са дръпнати и слънчевата светлина е завъртяла предметите, двата гоблена, дори очите на момчето. И то мечтае.

Отведнъж вдига ръце и стоварва пестници върху клавишите. Мощен дисхармоничен акорд. Стаята трепери от силата на момчешкото преживяване. Звучите витаят още няколко мига и утихват самотно, по-скоро се вграждат в стените и мебелите.

Вратата се открява и зад нея се подава отпуснатото лице на стара жена. Бабата на Марианчо. Той се обръща и я гледа безизразно, сякаш не я вижда. Тя не се смущава. Тя също е спряла спокойни или предизвикателни очи на него. И дълго се гледат. Цялата богата, добре аранжирана стая очаква кой ще издържи повече...

Най-сетне бабата проговаря. Бавно, разтеглено:

— Защо не свириш упражненията си? Майка ти каза да свириш упражненията... Какво си застанал като дърво?

Мълчание. Нищо не трепва наоколо. Не помръдват дори миглите на хлапето.

— На тебе говоря!... Я го виж как се вторачил, прилича на чалнат!... За нищо не те бива, дай ти да зяпаш покривите! Ама че си глупак!...

Марианчо прави крачка към полуотворената врата. Още една, още... И хипнотично гълта с очи баба си, като че иска да я вкамени. Тя потрета:

— Я се виж в огледалото бре, тъпан такъв!... Само серсемлъци измисляш! Отде ли се пръкна в тази къща идиот!

В ръката на момчето ненадейно се оказва голям камертон. То го вдига и изкрещява пронизително:

— Вън!... Вън!...

Бабата се скрива, затваря вратата. Но веднага я отваря пак.

— Като си дойде майка ти, ще те подреда!... Нито свириш, нито четеш, нито ставаш за нещо!

— Ааа! — надава боен вик на японски каратист Марианчо, устремявайки се напред.

Но бабата е нащрек и блъсва овреме вратата. Продължава зад нея:

— Ни за музика те бива, ни за учене, за работа да не приказваме! Дай му шашкънии! Целият си се метнал на майка си!... Що ли те търпят в училище, ами не те изключат!

Марианчо се хвърля върху бравата, но бабата е тежка. Той надава втори, трети вик, засилва се отново и скача върху преградата — виждал е на филм как японците пробиват така стени — но уви, още не са му препасали майсторския пояс.

— Скачай, скачай! — нарежда бабата. — Дивей, то накрая ще скоочиш и от прозореца, че да се отървем! Маниак такъв!...

Външната врата се хлопва, чуват се токчета на енергична жена, вероятно емоционална и красива. Разбира се, това е майката на момчето. Тя влиза в хола и бабата се отдръпва от барикадата. Младата жена минава край нея, без да я забележи, по-точно показвайки, че не я забелязва. И отваря вратата.

— Марианчо! — възкликва щастливо и прегръща сина си. — Маминото! — целува го по ухото. — Свири ли, упражнява ли се?

Марианчо отново е непроницаем. Тия не му минават. Гледа петламповия полилей, за да е ясно, че подкупи не приема.

Бабата си е подала главата като пенсиониран суфльор.

— Свирил! Дрънка с юмруци, само дете не скача отгоре! Ще го почупи!... Туй дете какво го правите, съвсем се развали. Нищо не чете, нищо не свири, дай му абдалъци! Аз му викам, пък той ме изгони. И креци, и хвърля, и дрици. Едно възпитание му дадохте, хептен заприлича на вас!... Що ли се ядосвам!...

Майката отива решително към нея и блъсва вратата под носа ѝ. Вика срещу масивното дърво:

— Зная, че е идиот, но в тази къща какъв да се роди? Наследство — прилича на тебе и на онзи отатък с голата глава!

Отвъд ни дума.

Сега тя се извърща към момчето с разширени очи и полуотворена уста. Гледа го в упор и иска да го залепи в стената.

Но Марианчо обръща гръб и погледът му търси отново Витоша, космоса. Зад себе си чува просъскващо:

— Чу ли какво те попитах, драги?

По стъклото се движи муха. Отде ли се е взела на петия етаж?

— Чуваш ли, на тебе говоря, хайлазино! Свири ли?...

— Свирил колкото аз съм свирила — иде равнодушно от хола.

— Млъкни, разговарям със сина си! — изкрещява младата жена.

И се обръща с вид на покрусена към Марианчо: — Като те мацна един път, ще ти разтворя зъбките! Какво си стиснал уста, на мене ли ги пробутваш тия! Да не си пред баща си, аз да не съм баба ти! Ще отговаряш като те питам, защото още сега ще те пъкна под рояла!... Питам: свири ли?

Хлапето се чуди да отговори ли, или да продължи гордото си мълчание. Всъщност разбира, че няма избор.

— Не.

— Защо?

— Така.

— Питам, защо не свири? Защо?

— Казах! — вика отривисто Марианчо и забива поглед в майка си.

— Какво си казал, идиот! Подиграваш ли се с мене?... Защо не свири?

— Защото! Защото ще свиря когато искам, каквото искам и както искам! Вие не сте никакви музиканти и не разбирате! Няма да чета, няма да пиша, няма и да говоря с вас! Вие ми досаждате!...

Майка му повдига високо красивите си гърди, чупи ръце и криви дълги пръсти със сребърен маникюр. Отваря уста, надвиква го:

— Слушай, грандоман сополански! Ти ли ще ми кажеш кой е музикант и кой не? Аз съм учила пеене при най-известните учители на София! Баща ти е възпитаник на консерваторията! И ти ще свириш каквото ти кажа, ще пишеш, смяташ и ще приказваш като нормален, иначе нищо няма да излезе от тебе, няма да видиш сцена и чужбина,

няма да пипнеш мангизи и мадами, няма да си видиш името по вестниците и ще тръгнеш след трактора да събираш картофи! Само си въобразяваш, че си нещо, че ще изнасяш концерти, язък за този роял, знаеш ли какво представляваш на сцената, колко струваш?... Пет пари не струваш!

— А ти колко струваш? Колкото намазаната ти парцалена приятелка, дете се слага на всеки мъж!

— Млъкни, простак! На майка си говориш, в град растеш, в интелигентно семейство! Забранявам ти повече да си отваряш мръсната уста, защото ще я затворя с ръкава си! Махай се, върви при онази, остави ме да умра спокойно!...

Ето че влиза очарователен мъж с дълга пригладена назад коса, безупречен костюм и гладко избръснато лице. Какви пълни сочни устни, умни очи и високи вежди! Мъж-дете, а мъжествен, комуто отдалеч личи, че е отдаден на изкуство, на музика и творчество. Разбира се, това е бащата. Влиза със самообладанието на издигната личност, каквато е.

— Какво става тук? — пита и иронията вдига още повече тънките му вежди. — От стълбището се чуват дисонанси. Какво е предназначението им?

Майката вече не иска да мре. Появата на съпруга ѝ вдъхва сили.

— Каквото става всеки ден с твоя син! Ето го, плещи като уличник, истински неформал от утайката!

— Аха, сцена от съвременен автор. Апропо, тази вечер сме на коктейл. Но да не се отклоняваме. Свирил ли е заранта съгласно програмата, която му определих?

— Питай го! Удрял с юмруци по рояла!

— Истина ли е, Мариане? — пита бащата вече заинтригуван, малко намръщен.

Марианчо отива до прозореца. Гледа надолу с ръце в джобовете. Но баща му няма намерение да се гневи и приглажда косата си.

— Добре. Щом млъчиш, приемам казаното от майка ти за истина. При това положение знаеш, че следва наказание. Всяко престъпление влече наказание. Уви, това е неблагоприятната участ на родителя, ще ме извиниш... Какво да бъде?... Имаш ли предложение?... Да — лишавам те от обяд!

— И без това не съм гладен — възразява Марианчо със самообладанието на баща си.

— Така ли?... Благодаря. Тогава — на тавана при мишките!

— На тавана от две седмици има котка и никаква мишка не се показва!

— Отлично... В такъв случай остава мазата. С отвъртяна крушка, под ключ!

— Бравата е развалена и вратата не се отваря.

— В такъв случай...

Той се замисля. Майката хапе устни и диша дълбоко. Избухва:

— В такъв случай, в онакъв случай — и ти си един пипнивко като майка си и поплювко като баща си! Не можеш ли да му запушиш устата, като го мацнеш през нея!

Бащата се изненадва. Извързва се бавно към съпругата си. Веждите му се спускат трагично. Чутото го измъчва, защото е принуден да отвърне:

— Мила, когато говоря със сина си, не се меси, защото приказваш глупости и детето слуша!

Силни думи, може би справедливи, но празни. Майката е включила оголените си нерви в електрическата мрежа.

— Дрън, дрън, Донке ле, в контраоктава! Да беше свършил образованието си, а сега нямаш диплома, за да те слушам! Писнало ми е от думи, от кретени, от бездарници! Предварително зная какво ще кажеш, имам мазоли на ушите си! Накрая ще се наядеш и ще преядеш!

Репликата е подадена, бащата е улеснен. Може би съпругата му мисли, че се е изчерпал...

— Мила, учудва ли те, че е толкова тъп синът ти? Мене — никак! Какво възпитание ще получи това дете, иначе родено с необикновени способности, след като постоянно слуша неизчерпаемите ти брътвежи? Понякога си мисля откъде и как си натрупала такова разнообразно невежество! И ти смяташ да станеш певица в моя състав? Да интерпретираш моите песни? Аусгешлосен!

— Нима, дарагой?... Божичко, „моите песни“! Твоите песни! И твоят състав от тъпани в гащеризони! Смях в залата!

— Не можеш да ме уязвиш! Стоя високо!

— В тази къща никого не можеш да уязвиш! Как ще засегнеш имбецили?

— Щом ти го казваш!... Впрочем, съпругът ти...

— Съпруг? На това ли викаш „съпруг“?

— Щях да добавя нещо за твоето нахалство, пардон, наглост.

— Няма нужда, не се хаби! Каквото и да кажеш, е въздух — и каквото си казал, и каквото си помислил, и каквото ще измислиш, защото си подмокрена женска пола, позъор с артистичен глас, бащичко; хората ви се подиграват зад гърба, и даже този олигофрен тука се юди в очите ви — и на тебе, и на баща ти, и на майка ти, защото всички сте еднакви — и ти, и баща ти, и майка ти...

— Скъпа, погледни се в огледалото!

— Млъкни като говоря, защото не синът ти, а ти ще бъдеш лишен от обяд, пък като щеш, оплачи се на тази, дете подслушва! — Тя дръпва вратата и бабата се сгромолясва на четири крака в стаята. — Оплачи се на онзи с голямата глава, дете прилича на делва, оплачи се на любовниците на майка си, дете още се мъкнат, ако щеш на дядо си и на неговия праядо, който е бил като тебе, и като баща ти, и като майка ти, и като всички вас!...

— Всички нас! — заяви неочаквано Марианчо, готов да се включи с по-голямо участие.

В този момент пред зейналата врата се появява пълен стар човек, с голяма олисяла глава и очила на носа. С две вдигнати ръце, с разширени очи и отворени уста. Пророк със страшно ционско проклетие.

В настъпилото мълчание гласът му отеква:

— Ужас и безумие!... Като през бомбардировките!

Но бащата не се впечатлява, чувал е вероятно и друг път тези думи. Дръпва вратовръзката си, оправя я и заявява:

— Извинявайте, отивам да обядвам в заведение, за да не гледам как се руши този дом!

— Като през бомбардировките! — отривисто добавя Марианчо.

— Махайте се, ако щете вървете и на онзи свят! — вика майката.

— Като през бомбардировките! — наставя радостно момчето.

— Що не вземете кибрит, че да му драснете една клечка! — равнодушно се обажда бабата.

— Бих предложил да съборим само една-две стени! — одобрява бащата.

— Аз ще ида да счупя електромера! — изръкоплясква Марианчо.

Отведнъж майката захлупва с длани ушите си и истерично се размива. Сетне се завъртва един път и още един в някакъв гръцки ритъм, наследен от майка и баба, отхвърля безгрижно ръце, пръстите ѝ излетяват и тя затанцува с умението на професионалистка. Бащата неволно захваща да тактува с ръка, бабата прехапва презрително долната устна, а дядото започва да се снишава. Малко по малко се смалява, додето клеква и се загубва зад фотьойла. А оттам заприидва някакъв звук, неясно и тайнствено съскане, което се мени и усилюва:

— Сссс... Шшшш!... Вввв!...

Далечният звук на самолетите приближава, въззема се, изпълва стаята; ето че дядото почва да се привдига с ръце на главата и страх в очите. Страх, идващ от тъмното битие на миналото, ужас от нарастващия рев, предчувствие за разруха и смърт.

— Жжжж!... Идат! Рррр!... — и отведнъж гърленото подземно бучене се превръща в пищящо летене на бомбата: — Пиууу!... Пиуууу!... — накрая в изригващо: — Баммм! Бамм!... Баммм!...

Марианчо се хвърля на рояла и с всяко избухване на бомбите стоварва юмруци по клавиатурата, захващайки едновременно субконтра и трета октава... Поразителен ефект! Бомбите тресат пода и тавана, дядото все по-ожесточено бомбардира София, взима и сам да се стоварва на пода, момчето също налага рояла, майката танцува, а бащата дирижира с молитвено събрани вежди. Вдъхновение, апогей на чувствата, психофория! Някой звъни на входа, но не му обръщат внимание.

— Таквиз диваци надали има в махалата! — отсъжда бабата с философско проникновение и си тръгва.

Майката с разлюлени движения я следва, отваря вратата на антрето, сетне външната врата и минава весело покрай изумените съседки от етаж. Токчетата ѝ потракуват по стълбата и взимат завоя. Бащата оправя за последно дългата си коса, повдига брадичка, покланя се леко и я сподиря — където е мъжът Кай, там трябва да бъде и жена му Кая.

Дядото, вече задъхан, се сгромолясва с последна въздишка във фотьойла и уморено разперва ръце.

Марианчо престава да удря големия инструмент и се просва триумфално на канапето.

Мълчание. Глухо, морно мълчание... Дядо и внук се гледат през мигли, сякаш са много далече, сякаш отдавна са мълчали. Погледите им са нежни и състрадателни, обичливи и мъдри.

— Каква тишина, дядо! — проронва момчето.

— Като след бомбардировките, Марианчо...

ЛЯНО, КАМЕН И ПЪРВОБИТНИТЕ ХОРА

Ляно и Камен са братя близнаци, но като ги погледнеш, няма да кажеш, че са братовчеди дори. Едното — със сключени вежди, намръщено, очите му стрелкат недоволно и мълчи, мълчи, светът му крив. Другото — розово и дебеличко, ухилено от сутрин до вечер — устата му не се затварят.

Често се случва някоя леля да ме пита как са и какво правят.

— Нищо — отвърщам, — добре са.

— А как са, така? — намесва се сващото от учтивост.

— Чешити — казвам, — босилеци.

— Аха... А учат ли се?

— Учат се, но единият не се учи.

— Камен ще е.

— Камен е.

— Нищо, метнал се е на чичо си и един ден ще се нареди. Чичо му Кольо свърши прогимназия със седем двойки, а стоя осем години директор.

Ляно (Юлиан) е кръстен на леля си Юлия, дето ходи в Алжир. То пък, хлапето му, чете и помни, сякаш не е от нашия род. Учи, преговаря, разказва, свири на цигулка, играе шах, тренира бягане. Някой рекъл нейде, че трябва да се казва истината, и сега не ще да лъже. Най-напред мислехме, че е глупаво, а то излезе паметливо. Но саможиво, инатесто. Темерут. Никой не си чупи краката да го търси. Като ще, професор да става!

Камски — това е надеждата. Учи кога да е, обикновено никак, търчи за файда, ходи през ден без домашни, свиренето го приспива, а на шах краде фигури. Има ума на чичо си Кольо. Разсърди ли се, ляга да спи. Колкото е по-сърдит, по-много спи.

* * *

Ляно:

— Майко, Камен се е излегал, не учи и не си е писал домашното, а се закача!

Камен:

— Брат, ти си учен човек! Книжките ги гризкаш като мишка!

* * *

Ляно:

— Майко, на бригадата работих най-много и другарката ме похвали!

Камен:

— Загубеняк!

* * *

Дядо им Тодор разправяше, че ако трябва да се стовари една кола камъни или да се изчете най-тънката книжка, Камен щял да избере камъните. Но това беше отдавна. Сега казва, че ако султанът заповяда Камен или да чете един ден, или да му отрежат главата, свършено било. Те двамата много се имат, постоянно се търсят и по три пъти на ден се карат. Дядо Тодор навремето изкарал трите класа на прогимназията за шест години и се заергенил.

Дотук може да излезе, че аз съм против даскали и науки. Не е така. Последните години мене ме няма в село. Уча. В София. Баба се подигравала, че щели да ме правят „учен“, защото е сигурна, че няма да стане. Както ще да е, някой изпит взех, някой отложих, и вчера се върнах. Не зная кой ме би по главата да купя за моите двама приятели книжка. Може би защото струва стотинки. Но дойде едно време, стана мода да се подаряват книги, и ако някой сополанко не чете, окайват го. Не съм на това мнение, но кой те пита!

Майка им, моята сестра, се зарадва, ама толкова много, сякаш цял живот за книги е мислила.

— Олеле, колко е хубава! Веднага почвайте да я четете и да я разказвате!

— Ти отде знаеш, че е хубава, като не си я чела? — попита Камски и ме погледна укорно. Не беше очаквал от мене такова нещо.

Възрастните много обичат да доказват на децата, че са прави, и моята сестра взе да си бърше ръцете. Правеше баница.

Ляно взе книжлето.

— Майко, на глас ли да я прочета?

Седна на стола и се облегна назад, както ги учат.

То и на мене ми се щеше да поприказваме за туй-онуй, но нали сам си докарах белята! Дадох вид, че много ме интересува, и кръстосах крака.

Ляно прочете първата приказка на висок глас, като спираше по малко на точките и запетаите. Веднага след това я затвори и започна:

— Някога, преди много хиляди години, в една пещера живеел родът на стария Ли. Той имал много синове, снахи и внуци. В пещерата ден и нощ горял огън. Един ден синовете на стария Ли тръгнали на лов. В една яма, изкопана от тях, намерили паднало животно. То имало големи рога. Започнали да хвърлят радостно камъни и дървета, за да го убият. Но разгневеното животно скочило и намушкало едного от тях. После паднало мъртво. Другите го нарамили и занесли в пещерата. Настанало веселие, защото всички били много гладни. Най-старата от жените взела кремъчен нож и започнала да реже суровото месо. Първо дала на децата, после на болните и старите, а най-подир на мъжете.

Минало време. Една заран, като се събудили, видели, че земята е побеляла. Станало студено. Наобиколили огъня, но нямало място за всички. Тогава най-големият син поискал от бащата да се отдели с половината от братята и да идат в друга пещера. Баща им не давал. На следната утрин обаче намерили едно от децата умряло. Жените заплакали и завили дълго, прегънати одве. Тогава старият Ли взел една главня, хвърлил я в краката на сина си и казал: „Вземи я и иди в друга пещера! Там направи свой род!“.

Ляно свърши и преди да го похвалим, Камен зацъка:

— Тц! Тц!... Поучителна история! Деца, какво е искал да каже писателят?... Най-разнообразни неща, от които можем да вземем пример... Ляно, хайде да излизаме!

Опитът му да се измъкне излезе несполучлив. Майка им тури ръце на кръста.

— Започвай веднага, тия не ми минават! Додето не разкажеш всичко като Ляно, няма да мръднеш отвън вратата!

Камски погледна дълго майка си и едното му око се притвори. Лицето му доби нещо съжалително.

— Значи, според тебе всички трябва да бъдем „като Ляно“? Пък ако ни бяхте кръстили обратното, всички щяхме да бъдем „като Камен“!... Добре де, колко ги има на света, дето разказват по-хубаво от него? Ехе, той е овца пред тях! Смяташ ли, че онези майки щяха да искат от децата си да приличат на него?... Аз като не мога, какво? Кажи де!

— Започвай без да философстваш!

— И туй ако е възпитание!...

— Камене!...

— Добре де, ще почна, ама после да няма „престани“ и „млъкни“. Само предупреждавам!...

Двамата се гледаха и погледите им бяха хладни оръжия. Веждите на сестра ми се събираха все повече, а на Камски се вдигаха по-високо. „Познаваш ме, нали?“ — питаше тя, а Камски отвърщаше: „Какво като те познавам!“.

— Камски — намесих се, — кажи две-три приказки, че имаме една работа.

— Какво да кажа?

— За тия първобитни хора. Какви са, що са?

— Диваци! — заяви. — Човекоподобни маймуни. Прилепи, само дето не спят надолу с главата. И отде едно говедо ще знае как се прави къща? Ако види телевизор, ще помисли, че е Светият дух и веднага ще почне да бие калкулатора си в земята!

— Кога са живели и какви обичаи са имали? — вметна педагогически сестра ми.

— Живели са едно време, таман маймуните станали на хора. Ти да знаеш кога точно е било, на коя дата? По радиото приказват, че трябва да се пишат книги за сегашното, ама не щат. Защо? Ами за диваците си измисляй каквото щещ, пък за дядката не може. Трябва да си ходил с него на нивата... Ей, ама дядо Иван Кряката е голяма скица! — обърна се Камски към мене. — Сега им се роди трето момиче и той от яд спал цяла седмица в плевнята. Сърдит на снаха си, сякаш тя е виновна. Дядката това чака: „Иване — вика му, — род дето трябва да

се затрие, момичета ражда!“ . И дядо Иван става на пара! Умря — изкарва по три норми! Парите му щели да отидат по зетьове!...

— Камене! — викна сестра ми.

— Добре бе, в една пещера живеел родът на дъртака Ли... Дрън-дрън! Той, писателят, се ръкувал с него, запознали се: „Казвам се Ли Петков, това е синът ми Илия, а онази е Илияна...“. Пък аз съм драскачът... Ляно, как му е името?... Не е ли случайно Минцифай?... В нашия клас на Чушката му викаме Минцифай. Пули си очите като зелена жаба. Имам да го бия утре!

Ляно погледна сърдито брат си:

— Вуйчо, като играем, Камен не търси да вкара гол, ами причаква Чушката, за да го спъва. И гледа на нас да вкарат гол, за да се хили!... Какво се правиш на виж ми шапката, заради тебе паднахме вчера!

— Ще си вържа черно! — отзова се разказвачът.

— А защо в пещерата ден и нощ горял огън? — вметна гърбом амбициозната ми сестра.

— Щото свършили кибрита... Ако угасне, има да чакат от дядо Господа!... Значи тогава да не си бил пушач!

— Искаш ли нещо?

— Вуйчага, представяш ли си, греят се диваците на огъня и дънят карти. Най-много да са знаели табланет!... Добре, не ме изпивай с поглед, продължавам... Един ден синовете на дядо Илия отишли на лов за бизони. И хоп — говедото в една яма. В нашия клас най-голямо говедо е Чушката...

— Престани!

— Не са били толкова глупави, щом се сетили да изкопаят яма! Отгоре я замаскирали с клони и трева, а отдолу забили остър кол. И днес има така да ловят тигри и лъвовете.

— Глупости! Ловят ги с мрежи!

— Майка може да ги лови с ръце. Като я видят, се напикават!

Има моменти, когато сестра ми заема блестящи пози. Ако беше отишла в киното, досега да е нещо. Но тя си хаби таланта в домашни сцени, като разиграва все драматични роли. Камски е наследил дарбата й, но не му се стои на сцената, не харесва ролите.

— Почват да хвърлят камъни, дървета, тухли, каквото им попадне. Хлапетиите го замерват с прашки. И му крещят в ушите,

плюят го, играят му по нервите. И животинчето се ядосало — иначе то било добре възпитано и си учело уроците като Ляно...

Наложи се малко прекъсване поради сритване на двамата.

— Ако още един път се закачиш, ще ти разбия зъбките! — просъска Ляно.

Камски беше толкова доволен, че страшните думи го накараха да цъфне. Големите му синкави очи с жълти точки гледаха умилно.

— Какво, сбихте ли се? — осведоми се сестра ми, обръгнала на тия случки.

Тишина. Двете воюващи страни се спотайваха. Намесата на една велика сила щеше да обърка историята им.

Камски се наведе към мен:

— Вуйчага, у дома знаеш ли кой с какви пагони е? Ние с Ляно сме редници, дядката е ефрейтор, татко — фел, старшина. Майка е майор Вик, щото много вика. Генералният щаб е баба — всичко живо козирува!

Майорът надникна от другия край.

— Ти какво пак шушнеш?

— Нищо. Приказваме с брат ти за майка ти.

— Продължавай за животното, дето паднало в ямата!

— Претрепали го, ама и то наръгало едного, казвал се Миц, имал брат Ниц и братовчед Циц. Глупости! Диваците са имали дълги имена, например Питекантроп. Учихме за него. Колкото по-глупав е човек, толкова по-дълго име туря на диваненцето си: Светломир, Жорослав, Велимира... Значи, вуйчага, татко го няма, тебе те няма, дядката е наш човек, майка вика-кряка, не е страшна. Ако не е баба, голям живот ще си живеем!

— Посяга ли още с дилафа?

— Използва го!

Ляно настръхна:

— Не приказвай против баба! Искаш ли един в носа?

— Какво лошо съм казал бе? Гледай какъв минцифай си, уж книги четеш! Аз я хваля, а ти си изправяш бодлите. Ако не беше тя, вуйчо щеше ли да учи в София?... Вуйчага, ама живот, а!

Началството се появи. В ръката си държеше пръчка.

— Убили говендъра — продължи Камски, — занесли го в пещерата на улица „Едри камъни“ №9 и там най-дъртата вещица взела

един кремъчен нож. Реже и хвърля на хайванчетата: на̀ на тебе, да станеш даскал, хайде ти, да заемеш служба в кооперацията, дръж, Мурджо!... То пада по земята, ама онези грабят и лапат, мажат и дъвчат — с кръвта, с пръстта, с козината... Значи, главите им покрити с четина, зъбите излезли отвън, немити от сто години — иди разбери кой Чушката, кой Маджунко, коя Миглена!

Въпреки старанията си Камски изяде една пръчка. Веднага след това сестра ми поприказва нещо от амвона и завърши:

— Продължавай!

Редникът, продължи изниско:

— Значи, живеем като първобитните хора!... Една заран се събудили и гледат, термометърът паднал под нулата. Сняг, дошла Нова година. Бре, рекли диваците, изпомряхме, че няма и ток! И наобиколили огъня. То който е наблизно, се грее, ама който е отзад — бззз! — трепери. И почват разправиите: все едни и същи ли ще стоят на топло; ще седим, защото сме заслужили; ами че много сте хитри; хитри сме, не сме глупави; стига топли места и тлъсти служби; напротив, още трябва!... Абе като тука, дерат си очите, гледат да се изместят. И все се делят. Половината паплач иска да отиде в друга пещера, в Леденика. Ходихме на екскурзия, дворец!... Дъртият вика: „Тука аз командвам, аз съм председател на стопанството, сега ще се уедряваме, никакво делене!“. Ама на заранта едно се посрало и хвърлило топа. Дядката рекъл: бре, то така може да ми се затрие родът, ще заприличам на дядо Ивана! И колкото да не му се щяло, взел една фъшкия от огъня, хвърлил я в краката на главатаря им и рекъл: — Обирайте си крушите, вървете дето щете, не ща ви и на гости, ще си назнача друг заместник-директор, ти не ме интересуваш вече!

Последните думи на стария Ли Камски произнесе прав, с вдигната ръка. И изиграха с майка си един танц на зигзаг. Когато стигна вратата, викна победоносно:

— Ляно, чакаме те! Идвай, щото почваме без тебе!

Ляно стана и излезе намръщен. Майка му го сподире в гърба:

— Това пък да го питаш защо се сърди по цяла година, не може ти каза!

И се усмихна неловко, като изтри напрашеното си око.

ЛЪЖЕЦ

Едно време на моя съученик Антон му предричаха необикновено бъдеще. Цингова, по география, го заричаше да иде в Америка и там да стане милионер; Пеев, „Пеенката“, му разправяше да отвори търговия с тиквено семе, а бай Зари, класният, злорадстваше: „Не ти мърда Софийският централен затвор!“.

Защо това добро, малко смотано момче беше все в устата на нашите учители? Защо и ние го разнасяхме по махали и кръстопътища, а на обяд, вместо да ядем, ръкомахахме като бай Зари и приказвахме изниско като Антон?

Защото Антон лъжеше смайващо: като милионер, като семкаджия, като закоравял пандизчия. Гледа те кротко, слуша внимателно, говори бавно и лъже. Очите му, и те едни големи, леко изпъкнали, с широки зеници и гъсти вежди, никога не мигат. Сякаш от него беше тръгнала думата: лъже и окото му не мига! Застане пред бай Зари, класния, нисичък, с мъх по бузите, с дебели устни, и додето онзи вика, заплашва, хваща си главата и едва не си скубе косата, Антон отговаря бавно, убедено и искрено: нарежда лъжи.

Всяка събота си отиваше на село и всеки понеделник го нямаше. Идваше във вторник или сряда, втория или третия час. И започваше разправията с бай Зари: къде беше, що те нямаше, пак ли ще ме лъжеш!

— Ти сега ли идеш, бре! Що те нямаше вчера, сега ли ги измисляш?

— Стана пожар и къщата ни изгоре.

— Какво станало? — смайваше се бай Зари.

— Рекох, случи се да изгори къщата ни на село, запалена от огън.

— Тъй — изгоре!... Ами предната неделя нали рече, че я отнесло наводнението!

— Пък сеги изгоре...

— А по-напред, когато имаше земетресение, рече, че я съборило!

— То беше, преди да я отнесе.

— И кога за първи път стана туй събаряне на къщата ви?
— Когито стоеше. Тогива я събори.
— И после я отнесе!...
— Преди да изгори.
— А бре, хайванино, може ли отнесеното нещо да изгори? Как
тъй нищото се запали!... Отговаряй!
— Ми какво да го правя?
— „Ми“, ама ти утре ще речеш, че нещо го изяло!
— Изяде го.
— Кой, бре, кога, какво?...
— Тати речи: „Изядох се!“.
— Бре, как тъй всяка неделя у вас стават тия големи работи?
Другата какво ще се състои?... А?
— Нищо... Получи се съобщение от общината, че ще я събарят
за площад.
— Млък!...
— Баба рече: „Отрових се!“.
— Отде се взе баба ти, шарлатанино? Тя нали умря един
понеделник, кога те нямаше?
— Тя другата. На тази може утре да й бие камбаната.
— Що, тя от какво е болна? Как ще я умориш?...
— Не може да ходи. Рече: „Не мога отиди до гробищата!“.
— И като не може, как ще иде?
— Требе да я носим.
— Ми умрял човек се носи!
— Ми тя е още жива.
— Ми нали рече, че ще умре?
— Ми тя не ще. Аз й рекох, пък тя рече аз да съм умрял.
— Ти ли?... И като умреш, какво, мислиш, толкоз ще стане?
— Нищо. Няма да дода на училище.
— Кога пак няма да додеш? Всеки ден не идеш, всяка неделя те
няма!...
— Днеска додох.
— Доде, ама закъсна!
— Щото стана пожар. Къщата ни изгоре.
— Дето я отнесе наводнението ли?...
— Пък по-напред я събори земетресение.

— Пък още по-напред „стоеши“. Пък сеги ще я събарят за площад! Пък баща ти се изяде, баба ти се отрови, кокошките ги хвана пипката!... Друго?

— Кравата и тя умърлушена...

— Млък!... Ще те убия!... Почни за прабаба си!

— Мама каза, че нямало да умре.

— Дай боже да е жива и здрава сто години!

— Тя е на сто и две.

— Ох!... И нея ли имаш в запас? Нея кога ще я умориш?

— Първо тебе да закъснея...

— Мълчи! Млък! Първо тебе да умре, да я изяде, да я отнесе, да изгори, да се изпари и тогава!...

— Ама не иде аз първо, че тя тогаз...

— Какво? Какво „тогаз“, какво „сега“, какво „утре“?... Отговаряй!...

— Утре ли?... Ако утре се случи нещо с вас, всички ще отсъстваме...

И тогава бай Зари го погваше из стаята, обикаляха редиците, а ние викахме и скандирахме — едни за бай Зари, други за Антон.

ЗА И ПРОТИВ МИХО

Министърът знаеше кого приема. Одиозна личност — тази дума му се понрави още като студент и въпреки че за омразен, неприятен човек нашият език има сума ти ругатни, той се сещаше за нея в най-досадните случаи. Одиозни бяха хората с нахални претенции, непоклонимо убедени в плитките си истини, повтаряни и защитавани не толкова от аргументи, колкото от имена, биографии и самодоволни примери.

Като този. Дребен юрист в провинциално предприятие, а успял да стане известен в цялото ведомство. Упорит не само от характер, но и заради ужасен наивитет, вероятно самовлюбеност. Човек на едната книга, нищо чудно да е процесуалният кодекс. Сведенията бяха, че и него тълкува „от класови позиции“. От хората, които се издигнаха някога с етикети „наш“, „принципен“, „верен“ и се посмъкнаха заради наивното им тълкуване. Със съмнително висше образование, без достатъчно средно. Толкова безличен като мисъл и физиономия, че не можеш да го запомниш. „Би трябвало да приближавам до себе си помощници, които ме дразнят!“ — помисли с усмивка.

Дълго му отказва прием и все пак се съгласи. Сътрудникът го предупреди, че „въпросният Михо Михов е конфликтна личност, на нож с ръководството на цялото обединение“. Успял бил да обходи много врати, някои от които двойни, дъбови, много високи.

Михо Михов... Ама че име! Нищо чудно безкрайните му разпавии и „принципни въпроси“ — това ровене и злепоставяне на хора — да е неосъзнато хоби, психично отклонение. И такива е виждал, само че онези поне бяха имена, имаха големи пенсии. Големи илюзии! Този нищо няма, а поставя условия: разговор един час! Изглежда министерският престиж е на такова ниво!

Реши да му даде урок. Съгласи се на четвърт час. Отстъпка на любопитство, може би на още живия студентски навик към състезание, битка — качества, които го издигнаха млад. Защото на това място е малко да си умен изобщо. Министър е действащо, а не говорещо лице.

Нужно е да се планират ходове, тенденции, дори фактите на опонента. Глупакът трябва задължително да се проваля, а не да се съжалява. Снизхождението е социално опасно.

Каза на секретарката да изчезне за няколко минути. Тест: онзи трябваше да намери празен кабинет. Село без кучета.

В определената минута чу почукването. Не отговори. Посетителят натисна вратата. Влезе. Видя обувките му, полите на шлифера.

— Добър ден.

Не отвърна. Продължи да чете с раздвоено внимание. Изпитваше леко увлечение — удоволствието от упражняваната власт е посредствено, ако липсва интелектуално превъзходство.

Въпросният Михо Михов започна да греша още с появата си. Не дочака секретарката, влезе преди да е чул отговор.

Сега стоеше до вратата и се чудеше какво да предприеме. Вярно, има нещо недостойно в поведението на министър, който се прави, че не забелязва посетителя. Но не и когато е етюд с определена цел.

Впрочем обувките тръгнаха... Приближава... Наистина дързък. Невъзпитан, но решителен... Насочва се към малката масичка, най-интимното място в този кабинет. Браво! Така би постъпила една красавица... Охо, драги, не биваше да поставяш отгоре чантата си! Остава да седнеш на фотьойла!... Е, разположи се, щом толкова ти се иска!... Дръпна се — обувките закрачиха обратно. Сега пък накъде?... Излиза... Погледна гърба му. Жалка, никаква фигура на петдесетинагодишен провинциалист, вероятно с добро здраве, но с олисяла зачервена глава. Лъщи панаирджийски. Отзад личат две криви несиметрични бръчки. Какво ли означават?... Във всеки случай, изключено е да се нрави на жените. Такива разбиват компенсаторно други качества, може би обработка на село земя. Строи къща. Отглежда ягоди... Сега е средата на април и червенината е от пролетното слънце. Точно така, селянин, отдавна напуснал земята, но опазил страстта си към нея. Несвикнал да очаква единствено на заплата. Като се пенсионира, ще иде пак там и ще остави апартамента на сина или дъщерята. А бръчките са от буйна някога коса — след оплешивяването кожата се е свила.

Излезе, без да затвори. Чантата му стърчи на ювелирно изработената масичка и я грози. Очевидно е натъпкана с книжа. По-

проста чанта едва ли е посещавала този кабинет: пластмаса, цип.

Връща се... Затвори. Закрачи отново към заплютото си място. О, полите на шлифера ги няма, отишъл е да се съблече. Чувства се у дома си... Сега ще се настани...

Наистина седна! Придърпа чантата. „Зззз!“ — ципа. И почна да вади книгата. Нарезда ги отгоре, ще открива щанд за антикварна литература без стойност... Прищя му се да позвъни.

Ето я обратната страна на популярните възгледи! На този никой вече не би могъл да обясни, че има разлика между стопанин и посетител на министерски кабинет. Ако му предложи да си разменят местата, ще приеме. Непременно, при това не само той. Зад него са другите, хилядите, които вярват, че министерският стол е възможното им работно място. Да не говорим за стотиците тук, вътре. За тези послушни негови помощници, които се гипсират в коридора, чиито физиономии и жестове са такт и дълг, които наистина изпитват или изтъкват страхопочитание, а дълбоко в себе си очакват, очакват!

Когато посетителят вдигна глава, срещна две наблюдаващи го очи.

— Добре дошли! — поздрави стопанинът. — Кога влязохте?

— Секретарката я нямаше...

— Точно така!... Знаете ли защо я нямаше?

Малките зеленикави очи гледаха любопитно. Любознателно. Едва ли отгатваше иронията. С такива няма смисъл да се водят интелектуални разговори. По-добре да си кажем направо какво мислим, драги!

— Секретарката излезе, защото я помолих. Искях да проверя дали са верни слуховете около вашата самоувереност, по-точно нахалство. Оказа се, че са верни. Нещо повече, вие дотолкова сте повярвали в своя забележителен автопортрет, че вероятно смятате да го изложите в някоя галерия. Разбрахте ли какво искам да ви кажа?

Очичките мигнаха два пъти, зачервеното избръснато лице застина. Носът му беше камбест, незначителен и стоеше комично сред поиздутите бузи. Никаква физиономия! Никаква реакция! Дразнещо!

„Но защо съм се изправил? — помисли шефът. — Аз стоя прав, а той ме наблюдава седнал... Абсурдът продължава!“

— Да не губим време! Ще се опитам без увод да ви посоча фактите такива, каквито са... Вие не сте само Михо Михов, така се,

казвате, нали? Вие сте едно характерно и опасно явление. Обобщен израз на хаотичното начало с размити граници. Скъпоструваща последица на всяка радикална промяна. Само че прекалено дълго сте се опазвали в тогата на съдник и проповедник. Вие сте защитник на истината, нали така? Изобличител на беззаконието. Ние сме укривателите, бюрократите... Мисля, че това е платформата ви...

Никакъв ответ... Смутен или безчувствен? А ако наистина е толкова примитивен, че не е възможен никакъв диалог? Какво означава този поглед? Тази маска, сякаш думите не се отнасят до него!

— Михов, вие ме преследвате от шест месеца със загадъчните си проблеми, които всъщност са елементарни. Те са от компетенцията на моите помощници, дори на техните подчинени. Вие бомбардирате министерството с докладни записки, молби писма и запитвания, искате отговор, пишете по шест копия и ги изпращате в други инстанции. Около вас е създадена легенда и вие сте се опиянили от нея. Приятно ви е да си чувате името, да получавате отговори на красиви бланки. Вие сте се самозабравили! Отдавна не си давате сметка къде, с кого и как разговаряте! Аз съм вашият най-отговорен началник и понеже дотук не са ви отворили ушите, налага се от мен да чуete някои неприятни истини. Вместо встъпление, може би и като заключение! Трябва да проумеете какво ви говоря — имате образование и съответна длъжност. Сам дойдохте, въпреки че мястото ви не е тук... Така че ще започна с най-елементарното: как се влиза в чужда стая. Може ли да ми отговорите защо влязохте, след като не чухте отговор? Чий е този кабинет, прочетохте ли какво пише на вратата? Кой ви позволи да се събличате? Кой ви каза да се разхождате из него? Кой ви покани да седнете? Защо се разположихте във фотьойла? Защо натрупахте тези книжа отгоре, каква е тази сергия! Откъде сте сигурен, че ще ги чета? Че имам време и желание да се занимавам с вас? Или мислите, че моите проблеми са непременно ваши проблеми! Смятате, че съм длъжен да ви правя компания и ще поръчам да донесат кафе!... Не сте ли допусkali, че съм ви приел само за да ви издърпам ушите и да ви изпратя?... Не усещате ли абсурда — аз говоря прав, а вие седите на меко! Или смятате, че така е по-удобно за двама ни?... Станете! Вас ви мървят, може би ще повикам секретарката, за да ви връча уволнителна заповед! Докога ще ме занимавате с особата си? Вие сте представител на една невъобразима част от обществото, която смята, че трябва да

бъде обслужвана от държавния апарат, че ние сме тук, за да изпълняваме нейните капризи! Точно обратното, вие сте поставен с конкретна задача и работно време „от — до“. Подали сте молба за тази служба, а не за да изпълнявате космически и контролни функции в министерството! Най-малко — за да преценявате компетенциите на генералния си директор или заместник-министър! Не виждате ли, че това е мания? Вие не сте прокурор, ние не сме подсъдими! Схващате ли безсмислието и на този разговор? Вие не признавате директора си, злепоставяте генералния си директор, а се оказва, че и ние сме тръгнали с посланията ви към държавния съвет! Остава да махнете утре и мене!... Кой сте вие? Прочетохте ли длъжностната си характеристика, задълженията си по щат? Какви са тези стотици хиляди и милиони левове, които единствено вие смятате за злоупотреба? Няма финансови органи, няма административни и съдебни власти, няма държавно и партийно ръководство — всички укриват, потулват, а вие — само вие! — браните обществения интерес! Това е мегаломания, психоза!... Разбирате ли какво ви говоря?...

Министърът чувстваше, че се е увлякъл. Но зад смешно събраните очички на плешивия служител все по-ясно съзираше аморфния образ на вездесъщата беда. На неуловимото национално зло: служебна и социална посредственост, която се самовъзпроизвежда и обърква, задръства, руши пътищата на социалното управление. Знаеше, че излишното вълнение отнема най-важното предимство. Винаги се е боял от повторение и излишни думи. Тогава защо му беше тази лекция? Имаше ли някакъв смисъл — посетителят гледаше празно и безмълвно. Беше непроницаема стена!... Или пък не е такъв голям глупак?

— Разбрахте ли? — повтори.

Онзи помръдна. Постави ръка върху облегалката на големия фотьойл. Преглътна и каза с овладян глас:

— Прав сте, другарю министър. Трябваше да ви изчакам... Моля за извинение... Но вие говорихте за това петнайсет минути. Загубихме време, а имаме работа с вас... Работа имаме!

ОТСЪСТВИЕТО НА ИЛИЯ

Тия дни Илийчо заключи апартамента си и тръгна за Дрезден. Щеше да изпълнява едно лятно задължение. Всъщност, продължение. Шест месеца го урежда това пътуване, изписа и получи писма колкото един плажен спасител, а приятелката му си сменила квартирата, за да го посрещне. Какво ли не прави любовта с германките, особено ако срещнат на Слънчев бряг висок и разведен българин като Илийчо!

Дотук добре. Белята е, че затвори ли се една врата, веднага се отваря друга. Като при старите коли. В къщата на живота непрекъснато става течение, току се хлопат прозорци и врати. Махалото на часовника стигне ли единия край, веднага тръгва назад.

И Илийчо, като пое доволно на север, ми отвори една южна разправия с Вики по законите на скачените съдове и махалото.

С Илийчо сме приятели от училище. Той знае за мене повече тайни от комшийките, повече от жена ми, а допускам, че и държавата не ме познава толкова добре. Впрочем, там може да греша. С него ни свързват години и преживелици, които са златния фонд на живота. Беше време, когато притежавахме орташки мотор Ява — поодраскана машина, с която обикаляхме България да се женим или да опитаме по нещо от женитбата. Един до друг си лъскахме ботушите в казармата. Печелили сме пари и слава от изкуство — той с тромпета, аз с китарата. И въпросът, който лесно ще си зададе всеки — на кого е оставил ключа от апартамента — смятам за решен. Отговорът е верен.

За съжаление задачите с ключове са по-сложни от логическите, а често са и нерешени диференциални уравнения.

Илийчо заключи апартамента си и каза:

— Ето ви ключа.

Бяхме на стълбището — той, Вики и аз. Всъщност, думите му означаваха: „Ето ти ключа“. Но Вики ги прие буквално, пресегна се и... Точно по този начин историята описва превземането на някой престол, океански остров или хубава жена. Който превари, а после

идат дела, завист, троянски войни. Махалото е стигнало единия край и тръгва назад.

Как да заведе дело срещу Вики? А не исках да се примиря.
Казах:

— Защо посягаш на ключ, даден на друг?

Вики ме познава толкова добре, колкото Илийчо, макар да не ѝ достигат подробности. Но тя притежава въображението на лейди Агата!

— Имаш нещо против ли? — престори се на учудена.

— Ключът е оставен на мене!

— Илия, на него ли го оставяш?

— Разберете се — каза Илийчо и не посмя да ме погледне.

Произнесох стиснато:

— Дай ми ключа!

Изведнъж видях как настроението ми се подхлъзва и се търкаля по стълбата. Удряше си ръцете и главата, искаше да му помогна, но аз стоях парализиран. Два часа изпрацахме Илия, настроението ми се беше сгушило като момиче в скута и ето че едно дръпване го изтърколи... Горкото, то все си пати от най-близките! Шест години с Вики сме близки, пет и половина тя ми оправя и разваля настроението. Дълго не знаех и не можех да се справям, додето най-сетне открих една пътечка на спасението: започнах мръснишки да си представям, че съм у дома, при жена си. Там, вкъщи, мене ме очаква всяка вечер уют, тишина, топла вода и една възпълна жена, обува в пухкави топлинки. У дома аз съм най-доволният съпруг, женен за най-търпеливата и равнодушна жена, която не ми обръща внимание по цели месеци. Години! В същото време извън дома аз съм най-потисканият любовник, попаднал на жена полковник и завеждащ отдел в инспекция. Вики ден из ден сваля от власт човешкото ми достойнство и установява в отношенията ни любовна диктатура. Диктува ми дори правилата на най-свободната игра!... Вечер, когато успея да се прибера у дома, аз се освобождавам от една робия, пия или не пия вода, паля или не паля цигара, пускам или спирам телевизора. Кой ще ми дръпне бутилката или цигарата, кой ще ми хвърли вестника на пода? Жена ми чете или е на поредния курс-квалификация, а моето достойнство се носи из въздуха и изпълва пространството. Ръцете ми са уверени, погледът спокоен, извърщам бавно глава и — най-важното — мисля,

преценявам. И решавам. Сам!... Уви, вече и вкъщи не мога да се прибера когато поискам, а когато Вики рече: „Хайде, прибирай се при онази на топло!“. И тогава, за да ѝ отмъстя, не се прибирам. Ходя с приятели по заведения, а на другия ден преглъщам стоически скандалите.

... Илийчо беше слязъл на улицата. Стоеше до куфара си и му се радваше. Отворих багажника на колата. После се настанихме — аз зад волана, Вики до мене, а новоизлюпеният немец отзад.

Мълчим. И колата мълчи.

— Защо не палиш? — пита Вики, макар че знае.

— Илия, кажи ѝ да ми даде ключа!

— Знаеш, че Илия няма да ми каже!

— Тогава ще стоим. Без ключ колата не ще да запали.

Илийчо ни е свикнал. В началото ни сдобряваше, убеждаваше, молеше, а сега си мисли за своите работи. Убеден съм, че той е идеалният мъж и ако Пепа не беше станала секретарка на директора, нямаше да се разведат.

След минута Илийчо отвори вратата и огледа улицата.

— Май ще сляза. Ще потърся такси.

— Надали ще намериш скоро.

— Ако почакаме още малко, изобщо няма смисъл да тръгвам.

Вики се извърна към мене, поела въздух. Забрави къде сме и викна:

— Той е толкова шантав, че може да те остави!

— Виновната ще бъдеш ти! — добавих самодоволно.

Тя улови чантичката си и заби нокти в меката кожа. Преди време така ме стовари с нея, че щях да оглушея.

— Пали! — изкрещя.

— Няма!

... Някога работехме с нея в една стая. Осем часа заедно! Ден след ден, месец след месец. Тя хубава, аз търсач на хубост. Нищо нямаше помежду ни, свикнахме и така, само ми беше навик да е до мене. Додето един ден я заварих разплакана. Започнах да се вглеждам, да я наблюдавам. Животът ѝ се оказа по-различен отколкото мислех. Някъде по това време се разболя. Два пъти ходих у тях, държах ръката ѝ, позволих си да я помилвам. Разбира се, оправя се, върна се, но се държеше все по-странно. Влизаше и излизаше в стаята по друг начин.

Мислех, че причината съм аз. Прескачахме до кафенето за половин час. Бърборехме, аз се хвалех с похожденията си. Нали има едни мъже, дето се слагат с хвалби. Аз съм от тях. Тя се смееше и не ми вярваше, но се случваше да мълчи потиснато. Един ден ненадейно ми сподели, че шефът я принуждавал да ходи с него в София. Прогледах. Онзи беше къдрокос сатир, с врат на овен и всички знаехме за връзката му с Цура. Значи не му стигаше момичето, беше се наситил на дебел задник. Преди няколко дни се беше появил с одрана шия... Ето от кого било! Вече не я викаше за щяло и нещяло...

А аз продължавах да дрънкам дивотии, измислях си истории, надувах, преразказвах стари филми. Тя слушаше милостиво опитите ми да мина за пръв любовник. Все й доказвах, че всички велики мъже са мислили постоянно за жени, че без любов животът е скука и пенсия, че единственото лекарство против затъпяване и страх е силното преживяване. Любовта е генералният регулатор на всички проблеми, началото и края, абсолютният смисъл на живота. Тя е магистралата, по която се движим. Трябва да се гордеем, че постоянно ни се иска. Трябва да се събличаме по най-лесния и най-бърз начин. Но ние сме затрити сексуално, ходжите и поповете са ни направили мръсници и лицемери... Все от този род философии. Свалях разните Мими и Лили по телефона: „Здравей, Маце, с какво си отдолу?... Ало, Фанче, роклята ти с цип ли е, или има да я разкопчавам?... Мая, не ти ли стигат ония двамата, че искаш и мен?“. Може да са били глупости, но тя беше сто процента жена и се вписваше в живота ми. Или тя стана част от мене, или аз от нея. Чудно ли е, че един следобед отидохме у Илийчо?...

Смятах, че съм спечелил още една бройка, а затънах до шия. Не можех да повярвам, че съм се влюбил. Накарах я да не закусва вкъщи, а с мене. Обядвахме заедно в стола. Ходехме по едно и също време на филми и се поглеждахме зад половинките. Тя ми купуваше ризите, аз ѝ избирах бельото. Съчинявахме опасни сценарии и тя се оказа гениална — луда! Даде ми ключ от тях и аз се вмъквах по всяко време. Каза ми, че не спи с мъжа си, страхотен скъперник, но не ѝ вярвах и една нощ проверих. Бях смазал предварително вратите... Страхотен кеф — оказа се вярно!

Илийчо беше слязъл от колата и стоеше на тротоара. Вътре с Вики залагахме на мълчанието и тъпотата.

Едно такси мина и отмина. Илийчо ни се усмихна. Беше невъзмутим, щастлив, че се е запътил в една дрезденска галерия с много класическа голота и европейска чувственост. Представях си как си чупи езика да им обяснява българщината. Не се съмнявах, че ще му бъде тема. Той ме смята освободен и загубил свободата си на комар, защото съм я залагал постоянно, додето съм фалирал. Разбира се, германците няма да ни разберат, те никога не са правили френска революция. Наскоро един приятел адвокат ми разправяше, че доброто семейство потиска революционните чувства, затова всяка държава поддържа брака. Бяхме у дома и жена ми ме погледна дълго.

— Можеш ли да ми обясниш, защо толкова ти е притрябвал този ключ? — процеди Вики.

— Защото трябва да е у мен.

— А защо трябва да е у тебе?

— Защото не искам да ме унижаваш.

— Значи аз съм тази, която те унижава? Аз ти отнемам времето и достойнството, а не ти го пилееш по заведенията! И пак аз станах причина да напуснеш инспекцията! И пак аз съжалявам, че съм се вързала с тебе!...

— Не ми се разправя.

Устните ѝ потрепваха, миглите ѝ се объркваха. Тръсна коси.

— Защо ли съм хукнала да се трепя! Не ми стига у дома един! Имаш си жена да те пази, мене какво ми е!...

— Сега пък приказки!

Тя обърна глава и се загледа в покривите. Не казвам, че профилът ѝ е единствен, но носът, устните и челото ѝ са нарисувани от майстор. Брадичката ѝ потрепва, очите ѝ са неспокойни, клепките помръдват и когато спи. Обичам тези очи, мигли, ноздри. Всичко у нея е енергия, чувство... Толкова е чувствена в любовта, че по седмица нося следите ѝ. И в гнева си е недостижима, проводниците ѝ са оголени, непрекъснато мърдат и когато единият докосне другия, тя взривява и двама ни.

Илийчо се върна.

— Май да тръгваме — предложи.

От другата страна и той вижда съсредоточения ѝ поглед. Той се досеща, може би, но аз чувам вече съсъка на бикфордовия фитил. Разбира се, че мога да се откажа от този ключ, но няма да го направя.

Ако я обичам, ако съм й верен, не значи, че съм останал изобщо без намерения!

Отведнъж блъсна вратата. Изскочи вън, размаха чантичката, обърна се и запрати ключа. Улучи ме през отворения прозорец. Пресече улицата без да се оглежда. Вървеше стройно и сърцато, макар че не знаеше къде отива.

С Илийчо въздъхнахме и потеглихме към гарата.

На следния ден телефонът до обед мълча. Сърдита. Всъщност на няколко пъти звъни по служба, колкото да ми изкара ума. Следобеда бях на съвещание по реализацията и се изказах. И съвещанието, и изказването ми бяха въздух, но такава е играта. Приказвах и размахвах ключа пред очите им. Хората ме слушаха с половин ухо и държаха своите ключове в джобовете.

В кабинета се прибрах към пет и офейках.

Вечерта се разхождах из улиците, отбих се в две заведения, без да сядам, като че търсех някого. Но бях унил. Имах намерения на войник, разполагах с апартамент, вярвах и в човешките си права. Моя работа кога ще се прибера и къде ще се отбия! Колкото до моралистите, които ще ме нарекат както си знаят, тяхна работа. Те никога не са мислили за чужди жени, не са закъснявали, нито изневерявали.

И все пак не потърсих никоя. Телефонните ми номера бяха остарели. Водолазът като излезе от дълбокото, има нужда от декомпенсация... По едно време ми се прииска да се отбия у Вики, за да й върна ключа. Излезете ли мъжът й, щях да го дам на него!

На другата заран настроението ми се беше оправило. Денят започна хубав, а жените по света пак бяха много. В наше време жените наистина станаха много.

Вики ми позвъни малко след осем.

— Слушай, моля те като човек, дай ми ключа!

— Какво се е случило?

— Вчера те търсих няколко пъти. Няма те, не се обаждаш и аз хуквам към Илия. Непрекъснато мисля, че си там. Останах без сили и без обувки...

— Като си измисляш глупости!

— Познавам те толкова добре! Ти смяташ, че трябва да го използваш. Разбери, няма да ти дам възможност! Не искам да водиш

друга там, защото е нашето място! Няма да ти позволя!

— Как ще ми попречиш?

— Ще се обадя на жена ти... И на директора ти — да не те пуска никъде, каквото и да го лъжеш! Ще поставя човек да те следи!

— Жена ли? Гледай да е по-хубава...

— Може да те наклеветя в милицията...

Млъкна изведнъж, разбра, че е прекалила.

— Ти си побъркана! — викнах.

— Може и да съм, но не съм! Искам да те запазя, не разбираш ли? У дома не успях, оставаш ми ти. Обичам те, глупако! И няма да те дам на никоя!... Ще те убия!

И едно сухо „трак“ пропука в ухото ми.

Извадих тефтерчето с телефонните номера. Като ще си правим напук!...

Ванчето се ожени и народи две или три деца, нека са й здрави! Соня е в Пловдив, Николина взе голям шеф, Дора се състари и надебеля... Тази Лили коя беше?... Донка, Велимира, Христина — ох, че се превземаше Христина!

Имена! С всичките съм приказвал, бърборил, дрънкал... Що кафета е било, що откази и съгласия! Една и съща тема години!...

На обед си взех един сандвич и реших да прескоча до Илийчо. Не зная защо. Може и да полегна, да помисля за Вики, за мене. Ще пийна. В самотата може да тегля една черта и да направя равносметката. Отсега зная, че ще е глупава: времето ми изтича, смяната на календара не води доникъде, каквото е било, пак ще бъде, няма нищо ново под слънцето. Ако не го беше казал онзи притежател на големия харем, щях да го изрека аз... Вики е още млада, има амбиции, характер, лудост. Има и проблеми. Нищо чудно аз да съм й най-важният. Приятно е да го помисля. Тогава защо не съм й признателен? Нали и за мене беше „онова нещо“ в тези години... Бих ли започнал отново онзи кафе-конячен полулегален живот?...
Исключено!

Някога й казах, че животът ми е лабиринт с един вход и няколко изхода. Тя отвърна, че ще зачеркне изходите с флумастер. Май го направи.

Насреща ми идат Дарина и Сташа. Полякинята се смее и крещи съвсем по нашенски. Отиват да пият кафе.

— Здравейте, мацета? По мъже ли?

— Идваш ли с нас?

— Отивам у един приятел.

— Каниш ли ни?

— В момента го няма. Отиде в Дрезден да чука.

Ония се разскачаха — там сме, мра да се натреса в чужда къща, има ли хладилник?...

— А водка? — пита Сташа. Съвсем по руски.

— Всичко има!

Интересно, никога не пита за „шнапс“. Поляците гледат все на запад, а водката ги тегли на изток. Мицкевич е със съветско гражданство...

Илийчо живее на първия етаж. Преварих да отключа.

Йезус Мария!... Две широки лепти с печати на инспекцията бяха залепени на вратата, както би го направил кой да е съдебен изпълнител. Жилището беше запечатано. Имаше и картонче, подпъхнато под табелката на Илийчо:

НЕ ВЛИЗАЙ!

И с по-малки букви отдолу: „Моля те! Моля те!“.

Постоях миг, два... Добре, Вики.

ЧОВЕК НА БАРИЕРАТА

На север от Варна, близо до Балчик, нашият черноморски бряг става чудноват. Земята вече не е земя, не е пясък, още по-малко е скала. Това са ронливи сипеи, тебеширени хълмчета, които те подхлъзват, прашат и плашат. След проливни дъждове пластове измамно се свличат и понякога в асфалтовия път зейва пукнатина като след земетресение.

Зад сухите варовици отвъд Балчик с доктор Пастухов и малката ми дъщеря бяхме опънали летен стан. Всъщност двамата с хлапето бяхме на палатка, а скандалният доктор пенсионер обитаваше „вилата си“ — картонена колиба, която отдалеч може да мине за трафопост. Всъщност нямах никакво основание да ѝ се присмивам, защото дъждът заваля с пристигането ни и не спря цяла седмица. Докторът си добруваше в трансформатора, а ние с хлапето се измъчихме от мокротия и завист.

На петия ден, еле, поутихна, запалих колата и с доктора отскочихме до Балчик за хляб и сирене. Още валеше, но небето просветваше. На връщане носехме макарони, бисквити, дори локум. И поученията на моя Настрадаин Ходжа изглеждаха по-приемливи.

Мокър път, ситен ръмеж, окъпан въздух. Минахме край новия къмпинг с пощенска станция досами пътя и продължихме направо — бивакът ни отстоеше на километър.

Отведнъж забих спирачки... Колата се повлече, изкриви и спря косо на пътя, досами страшна земна цепнатина. Бррр!... Асфалтът не само се беше отворил, но и пропадна половин метър.

Стояхме безмълвни пред това величие и възможното нещастие. Малко ни трябваше да забием глави и потрошим стъкла... Ще рече, пътят се е отворил минути преди нас. Бяхме първите свидетели на земната въздишка.

Отзад се зададе кола и докторът вдигна ръце. Хората спряха и дойдоха да надзърнат в страхотията. Удивление, възклицания. След

малко се събрахме неколцина, щяхме да станем десетки. Въпросът беше откъде и как да продължим.

Оказа се съвсем просто. Пролетта в къмпинга направили свой път, отклонение, което тръгва от входа и излиза в отвъдния край на около двеста метра. Чудесно!

Върнахме колите на заден ход и спряхме до пощенската станция пред бариерата. Тя беше спусната, вързана със синджир. Портиерът ни загледа недоумяващо. Как тъй ще минем през къмпинга, тука се влиза с пропуск, ние изобщо не сме записани...

— Трябва да питам началника — заяви. — Не че не ща, но додето другарят управител не разреши, нямам право.

— А ако го няма?

— Не зная — вдигна рамене човекът, облечен в хубав син костюм с бели лампази и генералска фуражка.

За щастие управителят беше тук и вече идеше. Някак отведнъж личеше, че само той може да е шефът. Походка, ръст, килограми, самочувствие — тия неща не се връчват с назначителна заповед. Този човек и преди е бил някакъв, може хора да е строявал.

— Какво е това струпване? — попита или направи бележка.

Тъй и тъй, другарю управител, пътят е скъсан, ей там, трябва да минем, няма как, а портиерът не ще да вдигне бариерата.

Онзи ни заоглежда изпитателно. За миг подозрях нещо.

— Е, и какво? — попита, но това май не беше въпрос.

— Искаме да вдигнете бариерата!

— Защо да вдигнем бариерата?

— За да минем! — обясняваше наивно групата.

— А защо точно оттук трябва да минете?

Подозрението ми се оказа детинско. Вече долавях контурите на нещо много по-голямо.

— Пътят е скъсан, другарю управител, има страхотно пропадане, няма как да се заобиколи. От едната страна е канавка и ограда, отдолу е орано и кално. Трябва да се съобщи и в КАТ...

Онзи ни оглеждаше спокойно, с някакво свое любопитство. Изчака ни да свършим и попита по същия начин:

— И сега какво искате от мене?

Побутнах моя Настрадаин Ходжа, който наблюдаваше със старческо напрежение, може би с ненавист.

— Докторе, този е ръб! Ще постоим още на дъжда!...

Народът взе да се нервира:

— Прави се, че не разбира!

— Докога ще чакаме!

— Другарю управител, влезте ни в положението!

Шефът вдигна ръка. Умълчахме се.

— Оттук няма да минете! — изрече спокойно.

— Защо? — викна истеричен глас.

— Защото не е път!

— Как да не е път? — изстъпи се млад човек със сребърни рамки на очилата и продълговато умно лице. — Случайно съм инженер и зная какво е път. Мога да ви дам дефиниция.

Онзи го гледаше с настроение.

— Тъй ли? И какво пише в учебника?

Младежът запази самообладание. Прочитира:

— Дълга земна ивица, предназначена за минаване на хора и коли.

Асфалтовите са от най-добрите — като вашия тук.

Чу се одобрителна гълчава, някой подметна:

— Шефе, пиши му „отличен“ и го пускай!

Но шефът не се и поклати.

— Виждаш ли — посочи го с пръст, — „предназначен за минаване“. Като е тъй, що не минете?

— Защото си спуснал бариерата.

— Точно така!... А защо се спуска една бариера? — повиши глас. — За да не се минава! Има ли нещо неясно?

Към служебното превъзходство добави и интелектуално.

— А защо тогава се вдига? — попита отзад жена.

— По-важното е кой, кога и как я вдига! — отвърна нашият в отчайващо национален стил.

Време беше да направим нещо!...

— Извинявайте — поде отривисто жената, — вие може би сте преподавали логика, но обяснете ни — защо трябва да стоим и да ви слушаме?

— Не ви задържам.

— Аз питам — защо изобщо стоим, след като всеки има работа и е длъжен да си я гледа?

— Аз това правя, другарко.

Единственият начин да обориш такъв човек е да го зашлевиш фелдфебелски и да го изриташ от пътя. Но как? Ние бяхме мнозина, бяхме народът, но той стоеше над нас, превъзхождаше ни с нещо, парализираше ни. Беше властта. Интуитивно разбирахме, че това най-естествено насилие върху него ще ни въвлече в беля, че зад него ще застанат други, по-големи сили и аргументи, които ще го защитят. И въпросът дали асфалтовата ивица е път, или не, ще бъде решен в полза на силните.

И все пак, нашият път минаваше зад тази бариера!

— Шефе! — обади се едър мъжага, — вдигай летвата, да не те вдигнем с нея! Не се прави на дете, щото не си малък!

Изглежда човекът намери пролука в емоционалната броня на управителя. Онзи го изгледа дебело — опитваше се да отгатне доколко има право да говори така.

— Заплашваш, така ли?

— Хич не ме интересува как си го обясняваш!

— Щом си толкова силен, ела я вдигни!

Мъжът помълча, поколеба се, сякаш наистина му се прищя да отиде. Но се овладя. Отведнъж се възви и влезе в пощенската станция. Управителят го изпрати с тежък обезпокояващ поглед.

Красива жена разбутваше хората пред себе си. Излезе отпред, викна:

— Защо спиращ хората бе, простак!

Висока, стъпила на изящни токове, тя можеше да каже каквото си ще. Управителят се жегна и от думата, и от красотата ѝ.

— А знаеш ли, че за обида на служебно лице мога да те дам под съд! — отвърна мрачно.

Красавицата не се трогна.

— Ти първо се научи да говориш с жена на „вие“! Нали си ходил седем години на училище? Не чувстваш ли, че само един кръгъл простак може да стои на пътя, вместо да помогне на хората! За какъв се мислиш? Я погледни колко народ се е събрал! Има жени, деца, болни, гладни... Какво си въобразяваш?...

Шефът го преживя. Направи жестока гримаса и понечи да тръгне към нея. Но младежът с очилата мръдна и застана до нея. И оня осъзна, че не бива да се дели от бариерата, че там му е силата. А не

можеше да стои и безучастен. Дишането му стана дълбоко, той потъмня. Изведнъж викна:

— Я си дай името и паспорта! Има достатъчно свидетели за обида на длъжностно лице! Няма да мръднеш отгук, додето не ти запиша името!

Обади се момиче:

— Първо се представя кавалерът!

Хората се поразсмяха. Положението, макар безсмислено и отчаяно, започна да става забавно. Но тъкмо този смях вбеси шефа. Стори ми се, че се подува. Обърна се гневно към портиера:

— Кофара!... Бързо!

Старият човек с лампазите влезе послушно в бунгалото и се върна с нов жълт катинар. Онзи го дръпна злорадо и заключи веригата. Обърна ни гръб и закрачи нагоре по новия асфалт.

Дъждът сякаш усили.

В този момент вратата на пощата се отвори и едрият мъж викна на портиера:

— Свирни на твоя, че го търси прокурорът!

Управителят беше на двайсетина крачки и чу.

— Шефе! — викна послушно портиерът. — Другарят каза, че те вика прокурорът!

Някои думи имат магическо действие. Човекът спря. Поколеба се, но изглежда осъзна, че е главният герой на представлението.

— Като му трябва, нека ми прати призовка!... Какво бе, с прокурор ли ще ме плашиш? Кой си ти, що не се легитимираш?

— Ако не се обадиш, ще ти пратят милиционерска кола! И следобед няма да си управител!

Жестоко унижен, но с още вдигната глава, управителят тръгна бавно към нас. Преди да влезе в пощата, подхвърли:

— Ти може да си нещо, но и аз съм някакъв! Ясно ли е?

Вътре стоя три-четири дълги минути. Когато най-сетне излезе, ни изгледа с немигащи очи. И ние го зяпахме втренчено.

— Е? — попита или изръмжа. — Мене прокурор не ме назначава и уволнява!... Сега какво?... Кажи де!

Сега ние чакахме да вдигне бариерата, а той не щеше. Усещах мокротата в раменете си.

— Ако преценя, че трябва да ви пусна, ще ви пусна. Ако преценя друго, моя си работа!... Вие — посочи телефонния си противник, — понеже пътувате служебно, ще продължите. Но останалите... Останалите ще продължат, защото аз така съм решил... Без другарката! — викна към хубавата жена.

Портиерът отключи бариерата и я вдигна достолепно.

Колите сякаш по заповед бръмнаха припряно. Шумът растеше, някои мъчително форсираха. Ние бяхме от първите, а останахме последни. Видяхме да минава и „другарката“, прилепила се за предната кола. Шофираше сама.

Слава богу, пресякохме и ние този Рубикон. Отвъд бариерата докторът ме накара да спра. Подаде се през отворения прозорец.

— Друже! — викна на осиротяващия управител. — Може ли?

Онзи се почуди, но приближи. Съвсем малко. Докторът отвори и излезе.

— Искам нещо да те попитам, друже — заговори фамилиарно.

— Кой си ти?

— Няма значение, този ми вика „Настрадаин Ходжа“, пък аз май съм арменският поп. Спрях да те попитам само едно: случвало ли ти се е да си недоволен от нещо? От каквото и да е — например че в халите няма месо. Или по радиото пеят тъпи песнички — всеки ден ги пускат. Може и млякото в бурканчетата да е прокиснало, а в общината да ти искат излишно удостоверение. Разбираш ли?...

— Е?

— Нали ти се случва често да си недоволен? Както и на мене. И на всички... Знаеш ли кой е виновен?

— Ти знаеш ли?

— Зная. Ти, шефе! Ти и никой друг. За всичко си виновен, даже за глупавите песнички! Запомни го от един стар човек, който не иска да лъже, защото няма време... И още: можеш ли да кажеш защо не вдигна бариерата?

Онзи отново взе да потъмнява, очите му пак се помътиха. Викна, по-скоро ревна:

— Защото не е път! Защото това не е път!...

— Не, друже, не затова! — махна докторът. — Защото от човек на барикадата си станал човек на бариерата! Правиш ли разлика?...

Поклони му се, влезе и потеглихме.

ИЗПОВЕД

Откровено казано, това момиче напоследък взе да ми омръзва. Като съм я целунал един път, да не съм ѝ подписал разписка! И после, когато я срещнах най-напред, беше на плажа, там главата ѝ ли да гледам?

Година и половина оттогава слушам как скърца с цигулката си разни концерти, концертини, сонатини... Край няма, не се и изморява. Аз, дето обичам музиката, ще я намразя. Ти си представи, онзи ден вървя по улицата и си свирукам, кого мислиш? — Моцарт! Аз, синът на Тошо Байдана, дето пие по три кила вино!

И като рече: „Взела съм два билета за концерт“. Мерси, казвам, нали миналата седмица ходихме. Да, но миналата седмица било друго, а сега било не знам какво си, още по-друго, човек трябвало да е без ум, за да го изпусне. И аз, нали съм с много ум, отивам. Да ме види отнейде тати, има да си търка очите. Потта тече по гърба ми, киха ми се, вода ми се припива, сърби ме навред, а не може да се обърнеш, не дават да се приказва, не иде да си тръгнеш. Ставаш на задушено в тенджерата, а онези свирят ли, свирят: анданте модерато, после модерато кантабиле, после маестозо, защото това им е работата и за това им плащат. Ще ти кажа нещо, да го знаеш от мене: ако разбираш от музика, води си момичето всяка вечер по концерти; ако разбираш от футбол, води я по мачове; но никога не ги бъркай като мене и не се въвирай в шамарите на Менделсон, Чайковски, Лудвиг ван Бетовен, живял във Виена, написал трийсет сонати и триста опуса, може да е велик човек, гений, епоха, но в момента е мой враг номер едно!

Кажи, моля ти се, какво хареса това момиче у мене? Ти ме знаеш, на един чин сме седели, признавам, бил съм те, див бях, извинявай, кажи — освен Цена, дето закъса, друга занасяла ли се е по мене? Не изкарах ли техникума с три и двайсет, не ми ли намалиха поведението заради Николова, не ме ли пробута по български физкултурникът заради отбора? Ама не, ще кандидатстваш, моето момче, казва, имаш достатъчно ум и помниш като следовател. Мислиш, че не се сещам

накъде бие? Иска да ме насърчи, въдица ми подава, ела, малкия, да четеш книжки без картинки! Но аз на въдица не се хващам, аз не се казвам Лудвиг ван Бетовен — знаеш ли, има го и с „х“ — Бетховен! Когато щеше да се явява на изпит по история на музиката, прочете учебника в ушите ми... Наздраве! Добре бе, съгласен съм, ще чета. Миналата седмица си разбивах два дена главата с едни задачи. Мъгла — всичко съм забравил! Уроци, казва, ще вземаш...

Ето на какво се вика: без беля — беля! Живеех си човешки, занасях се по мадами, изкарвах по двеста и отгоре лева, приятели дал господ, а колкото до жени, целият свят е пълен с жени, дето търсят мъже. Само че аз си заключих ръцете със синджир, даже с бодлива тел ги вързах. За всичко ми държи сметка, на мач не мога да ида, приятелите си ме е срам да срещна... Един ден, трябва да беше преди два-три месеца, щях да ти идвам на гости. Имам такъв и такъв приятел, казвам, студент, всички изпити взе, в училище седяхме на един чин, ще те запозная. Добре, вика, много се радвам, непременно ще ме запознаеш, но сега не мога, сега трябва да свиря, подир една седмица имам концерт, професорът не знам какво казал, никъде няма да ходим, ти, вика, тука ще идваш вечер, ще излизаме по един час и после обратно... Приказва, нарежда, пише ми по ноти как да живея и къде да стъпвам. Гледам я — петдесет кила, хилаво, очите му безцветни, косата му хем сламена, хем хвърчи, фасон няма, гърди няма, само едни лунички, а като приказва, ще речеш стюардеса от линията Чикаго-Париж. Истина ти казвам, аз се чудя как да я зарежа, а тя смята, че вързала мечката за носа и сега може да я подръпва. Че като ми кипна, че като ми влезе пипер в носа, че като събрах кураж: виж какво, момиче, вие с твоя професор много сладко си приказвате, ти добре правиш дето го слушаш, сигурен съм, че е умен човек и няма да те излъже, затова свиря от сутрин до вечер, не яж хляб, не пий вода, излизай по един час вечер, ако искаш по половин, може и по петнайсет минути, като ти е кеф, шамари си бий, но мене в тази работа не ме бъркай, аз не съм пораснал с диригентска палка, аз не съм петолиние, аз съм Пейчо Байдана от трети механичен и, значи, сбогом, довиждане, желая ти успех, а аз отивам при моите авери и ще се видим на Архангеловден!

Край, рекох, било каквото било, свърши.

Какво, мислиш, че правила?

Нищо, свирила, братко, свирила от сутрин до вечер, очите си не мила, шията си повредила и хазайката си побъркала. Неделята взела цигулката и без да я смаже трамвай, стигнала залата.

„Много исках да те видя, казва, много ми ръкопляскаха, три пъти се покланях и все за тебе гледах, но те нямаше.“

Друг път ще ме види! Аз бях най-отзад и като свърши, се измъкнах пръв. Отидох в „Прага“, пих едно, после се отбих у една стара приятелка, една Лили, празнуваха някакви премиални по случай случая, тъпкано, пих още нещо, измъкнах се и към среднощ се прибирам. Качвам стълбите, спи ми се, стигам тавана, а очите ми хващат долу някакви обувки. Тя бе! Седнала на стъпалото, прегърнала си цигулката, до нея нападали цветя — дреме. Чака. Като ме видя, скочи, хвърли се на мене, смее се, радва се, целува ме, разправя какъв успех имала, професорът я прегръщал, всички били страшно доволни... Какво да правя, прегърнах я и аз, измъкнах едно „радвам се, честито“ и после всичко започна отново, като че не съм отварял уста да река онези приказки. Да си умра на характера! Значи не ми даде сърце да я зарежа на стълбата, затова си патя. Сила ми дал господ, пък ум забравил. Изглежда съм и мек, аз, дето ви биех всички! Един път я питам — да не смята така цял живот да ми дърпа конците? Ами смятам, вика — и се хили. Една мадама не мога да уловя, изпускам ги, като че съм прекарал паралич. Знаеш ли какви приятелки има? Една Лида ме беше харесала, не жена, а тигър. Нищо не направих. Не че съжалявам, но на всичко отгоре моята циг-миг се сърди, че не съм бил любезен с нея, приятелки били. Каква приятелка, викам си, ти ум имаш ли? Нейсе, мина ми, не го правих на въпрос.

Не ща да преувеличавам, трябва да призная, че има да се занасят и по нея. Не струва много, но някога може да ти се види важна. Един неин колега, той пък дрънчи на пиано, изнася концерти, главата му до средата гола, върви все подир нея, мъкне се като лепка, не можем да се отървем. Приказва културно — „моля“, „извинете“, „ако обичате“ — купува цветя, поднася стол, до мажор, фа диз, търси си белята. Един път иска да плаща, аз, казва, печеля, не се безпокойте. Като ми кипна — аз, викам, да не прося на черквата пред вратата! Настъпих го отдолу — издаде ми бемол. Вярно, и тя едвам го търпи, но иначе, казва, е много способен. Като е тъй, викам, ето го, ще ви стана кум, ще му купя една хармоничка да си свири на сватбата. Не мога да го понасям, казва,

не мога да си представя живота с него, ако ще да остане един на света! Тогава кого искаш? „Тебе.“

Не се шегувам, и пред хората така се държи. Пътуваме във влака за Рилския манастир, радиото свири гръцка песен, аз слушам, а бабичките поглеждат. Тя нещо си драска. Като свърши песента, пита харесала ли ми е. Много, аз си падам по сиртаки. И какво мислиш, взе, че я изпя — записала я на ноти. На хората им се взе ума, една бабичка взе да благославя, кръсти се и вика: „Жива да си, бабе, блазе на тез баща и майка, дето са отхранили такова момиче, и на тебе блазе, момче, че си случил булче, гладен няма да останеш!“. Онова се разскача, взе да се хвърля по мене, да ме целува — тъпа работа! От яд на манастира взех да се занасям с една. Тръгнахме към Мальовица, по пътеката изостанахме, тъкмо ми разправя, че била свободна, че съм бил атлет, даже се улови за мене да ѝ помагам и — чувам писък. Познах го, хвърлих се напред — моята, лежи на лакът с изкълчен крак. Леко, ама не може да върви. Взех я на ръце, че обратно долу. Уловила се за врата ми, от очите ѝ сълзи текат, а устата ѝ се смеят. И ме целува. Обичам те, вика, цял живот ме носи така, аз съм най-щастливата жена!... Да ти кажа, и на мене ми става понякога едно топло и хубаво с нея, иде ми и аз да се разплача... Кажи на какво прилича това: година и половина не сме се делили! Като махнеш онази сръдня, излиза, че сме били заедно петстотин дни!

Какво да правя, сега чета математика!

ПОИСКАЙ ЧАША ВОДА

Не ща да се правя на светец пред тебе, от затвора излизам. А тази тука е жена ми. Вчера се женихме, сега я вода при старите да я видят. На пътя я срещнах: гледам млада, закръглена, а като ходи, се подрусва. Аз имам набито око — в затвора слепец не влиза. Всичко ще ти разкажа. Тя тази знае да мълчи и слуша. Има какво да научи от мене. Затова я харесах — хем лови око, хем мълчи. Втори път се женя. На първата майка ѝ беше телеграфна агенция, дъщерята — морзов апарат: ти-ти-ти... Направиха от мене боклукчийско тенеке: каквото им дойде — вътре! Патил съм от женски приказки, та зная цената на мълчаливите. Нека е деветдесет кила! Не са много — на двайсет и пет години вървят. На училище е ходила и паспорт има. Срещнах я онзи ден. Вървя по пътя, нямам лев, гладен съм, та ми чернее, и я питам:

— Ей, малката, къде има вода за пиене?

Този номер го знам от един дядо, лежеше с мене. „Кога си гладен, вода искай“ — разправяше.

Та стои тя и ме гледа.

— Няма ли къде да пия една вода, красавице? — викам.

Мълчи. Бре, на какво налетях!... Щях да замина, а тя взе, че се обади:

— Има у дома.

Не е няма, рекох и влязох. Изведнъж личи — наредена къща. Вървя по циментена пътека. В градината — лук, чесън, бакла. И чемшири. Срещат ме баща ѝ и майка ѝ. Ама хора! Питат как съм, откъде съм. Гражданинът доде мисли как да те изрита, селянинът ще сложи масата. Пихме с баща ѝ по едно вино, а като разбра човекът, че съм на пътя, покани ме да пренощувам. Подир туй ходихме с нея на кино. Ама мене до кино ли ми е? Филми съм гледал аз там, сецаш се къде, като нея не бях виждал! Потя се, почесвам се, че по средата на филма, като се престраших, улових я за ръката. Ти колко шавна — и тя толкоз. Бре, викам, излезе ми късметът!

На връщане туй-онуй — нищо. Покорно и кротко. У тях пак ни чакат, макар че се забавихме. Почтено, разбира се. Старият нагласил едно котле, а бабата — мръвка. Народ бе! Ти от затвора излизаш, той ти вика: гостенин си ми! Като почнахме едно ядене, пиене и приказки, ела гледай!... Аз пия, и старецът пие. Добър! Среднощ мина, тя взе да се прозява, а ние сме ги развързали. Както не бях пил, взе да ме хваща. Тъй и тъй, викам, аз заради жени си патя, от затвора излизам, отрова и лъжа е жената, мръсна пасмина са, не ща да видя фуста, не ща да се закопавам!... Дядото клати глава — и той мислел като мене. От тия двете си патя, вика, и ми показва нея и майка ѝ. Наляхме още едно котле, цокнахме го и пак въртим приказката натам. Не си прав, вика по едно време, без жени не може! Не си попаднал, опарил си се, затова те е страх. Трябва да се ожениш пак... А?... Ей сега ще те оженя за нея, ще ти шета, ще те гледа, знае да пере и мете, деветдесет кила стана, няма на кого да я харижа!... Не, викам, аз съм се заклел, на въжето да ме качат, пак няма да се оженя, аз заради такваз лежах в затвора... Как тъй? — пита и ми подава котлето. И аз му разправих как ме насъска дъртата да посегна на един. Тя, тъщата, има три дъщери, и трите усойници: голямата разведена, аз водех средната, а малката ходеше с един, въртя се с него сума време, цял град ги научи, а накрая, когато да се женят, той я заряза, защото я хвана с други — негов приятел. Как да ти кажа, и тя го не щеше вече, държеше за онзи, другия, ама майка ѝ като взе да се вайка, вика мъжа си от небето да слезе и да го затрие — тяхната къща имала чест, достойнство, име... Скандали, плачове... Сети се за мене и ме улови: „Ти, вика, ще отмъстиш!“. Извъртам аз, мъча се да изклинча, а онази ми настъпва сянката. „Мъж ли си или жена, щом обуваш гащи, тръгни подире му!...“ Нямах да се впримча, ама онуй, малкото, едно чернооко, навъртяно като вретено, обикаля ме, мотае се зад мене, хили се и току рече: „Не видите ли, че го е страх!“. Всичките на един ум, че и мойта, дето ляга с мене, и тя: „Набий го, смени му физиономията, да не се перчи из града за наша сметка!...“. И виното свърши работа. Една вечер съм в кръчмата, той влиза и се хили насреща ми. „Какво си зинал? — викам му. — Събирай си устата, че може да ти паднат зъбите!“ А той бил сръбнал — готов. „Аз, казва, когато поискам, ще легна с балдъза ти, тя мене сънува нощем, щото не съм баба!“ Ще легнеш, казвам, когато ме няма! А той: „Ще ида, казва, още тази вечер и песен ще ми попее! Само да не сбъркам вратата, че у

вас жени много, мъже няма!“. Светнах го, та го завъртях. Обърна се, примига, пък аз му лиснах чашата в очите. Той ме удари с един стол и ме свали, замахна пак и щеше да ми счупи главата, ама аз преварих отдолу с ножа. И стана, каквато стана. Вързаха ме, дойде милиция. Да ти кажа, за всичко беше виновна тя. Като ме съдиха, не поменах за нея, няма как, майка на жената. А тя, подир цялата работа, нагласила мойта да иде при адвокат и да подаде за развод. Други я искали, по-хубави от мене... Искаха я нея рибите, ами бях в затвора! На делото нейният адвокат каза, че съм бил престъпник. А пък онзи, дето го боднах, се оправя, мина му като на серсем. Но нали аз лежах! Сега, както ме гледаш, тъй ме пиши. Нищо не остана, всичко ми ограбиха ония жени, ами добре че старият се сетил да прибере мотоциклета.

Пием, приказваме, изреждам си аз патилата, а тази, гледам, заспала. Баща ѝ, човекът, се разплака: „Ти си, вика, жертва Аврамова, ти си невинен, за окайване си — и ме прегръща. — Тука, казва, ще спиш, ние сме хора прости, ама честни, при нас такива работи няма, аз съм кротък и мек, жената е серт, а дъщерята е заспала, но иначе знае да шета и готви, точно такава ти трябва. — И ми разправя как търсел да я жени, но не можел, защото станала деветдесет кила и била мълчалива, младите избягали в града, момите се оглеждали за женени... — Ама тебе ще те вземе, вика, питай я, да видиш, че ще те вземе“.

И у мене нещо напиря. Гледам я аз, облягам се назад, а тя успяла да отвори очи.

— Ще ме вземеш ли, както казва баща ти? — питам.

Мене гърлото ми съхне, щото разбирам какво правя, а тя се бави и не ще една дума да каже. Вече мислех, че ме не ще, а тя отвърна:

— Ще те взема, макар че си див!

Светна ми, добих отново настроение, а дядото като се зарадва, като скочи: бре шета, бре носи, дава заповеди, тука, казва, ще живеете, стаи много, селото хубаво, работа в стопанството има, пита ме за занаят, казвам, че съм оксигенист пети разряд, то пък имали работилница... Голяма дандания вдигнахме по петляно време, а на заранта се разписахме. Да ти кажа, като я целунах пред хората, пусна си боята. Огън стана, брате! Видях, че е като останалите момичета, даже по-умна, защото знае да мълчи. Ето — с този костюм бях. Той, горкият, изкара с мене три години, само че в куфарчето, и сега мирише на нещо запарено.

Та така, водя я при старите, ще целунем ръка, вземаме мотора и се връщаме. Председателят на стопанството беше в общината, като се разписвахме, после го канихме на софрата, той каза: „Хващай, вика, оксигена, парà ще те удари тебе в челото“.

Късмет!... До онзи ден в затвора, а сега жена, къща, работа. Питам дядото има ли много вино, а той вика, че имало, но бабата не давала, щото краката му били слаби. Сега, казва, и двамата няма да видим ни вино, ни ракия, защото сме били от един дол дренки... Нейсе, от това не се умира.

Ей, жена, събуди се, при свекър те водя! Какво съм ти направил, че ме взе? Да те пита човек, не мож' му каза!... Мене в селото ме не щат, аз в поповата къща. Старецът се смее и вика, че нямало да бъде лесно, у тях жените командвали... Да му се не види! Три години седях насаден на пачи яйца, сега пътувам, приказвам, жена водя, може да се каже, че сме равенство!... Ако влезе милиционер, трябва да козирува... С тях съм като роднина! А пък, отдето дойдох, мястото остана празно!...

РАЗМИШЛЕНИЯ НАД ЕДНА КАЛИМАВКА

Дядо игумен излезе от магерницата последен. Хубаво ядене! И ракията хубава. Времето добро, меко, топло.

Мързи го. Гледам го и чета в очите му как се чуди — да влезе ли в черква, или не. Трябва. Но вътре е мрачно и студено, едно и също от години. А тука, отвън, слънцето е плиснало благодат, утринта е тиха, набожна и преподобният дядо Матей вече е изнесъл малката си масичка. Пише редовното приятелско писмо до протосингела, всъщност, подробно сведение за манастирската седмица. С една дума — донос. Дядо игумен го мери с лош поглед, ще му се да вземе камък и да пръсне мастилницата, но няма как. И отмества очи. Търси да се заяде с някого, да си упражни иронията. Мене още не ме е видял, а отец Дамаскин се крие в килията и дъвче, дояжда.

Това сме ние — целият личен състав на присноблажения божи дом, кацнал с ослепителната си хубост на балканския рид. Толкова е чисто и свято това място, така високо и усамотено, че ако протегнеш ръка, ще докоснеш опашката на бяло облаче или крилото на снишил се ангел. Ако човек е късоглед, изоставен от любима или скъсан на изпит по марксизъм-ленинизъм, тука ще се излекува, ще забрави въздиания и ще се опомни за нов живот.

А перото на дядо Матея поскърцва музикално и мисловно. Не мога да кажа вдъхновено, защото тази дума е за възвишени чувства на житиеписец или евангелист, а вълненията на дядо Матей са по-скоро долни. Принципни. Уви! Такова е битието, такова е времето, такъв е игуменът, да не говорим за сквернословния, пустоумен и лаком отец Дамаскин. Ами че той е побойник, езичник, сърцето му е препълнено със завист, не си мие ръцете, не може да прочете заглавията в един вестник, той е простофил и душегуб, а глас има — боже, как търпиш този спукан, ръждив, пиянски глас! Викне ли, плаши и птици, и хора. Дамаскин не яде, както се яде, а плюска; не ходи, както се ходи, а подскача; не пее, а стърже, грачи, гъгне. И е подозрителен, подслушва, краде... Беше откраднал едно от писмата на дядо Матея и го отворил.

Но нали може да четете само печатни букви, даде го на игумена. Вътре беше плач Еремиев за пресветлия манастир, превърнат на Содом и Гомор от антихриста игумен и адовото изчадие Дамаскин. Божията майка отвърщала лицето си от олгара, иконата на Свети Георги паднала и се разбила, а Света Петка заплакала. Защото игуменът Дионисий бил кръстомразец, който не си отлепва ухото от радиото, а окоето — от еретичните книги, четете папските съчинения на чужд език, а славянското писмо срича, рита камъчета и ги гони наред двора, изправя се на ръце, пие от бутилката, смее се греховно-гръмовито, закъснява за черква, подранява за отпуск и му идват приятели, приятелки, особено млади. Срещал се постоянно с отец Ивана от Гложене и приказвали срещу владиката. Поп Иван пък казал, че заместникът поп Симеон е син на Негово Високопреосвещенство и си приличат, и че той ходил да провери в града кога е роден поп Симеон и кога е умрял баща му, че уж майка му го носила две години подир смъртта, колкото слониците, затова му викали „поп Симеон-слончето“. А сеното от ливадите го продал на вересия и колко ще вземе, а колко ще отчете, не се знае... После идеше ред на отец Дамаскин, „този монашески срам и позор, с извинение мискинин, който не ходи да се освобождава на едното място, а където му скимне“, обикаля кръвожадно гората с брадва, зяпа вечер през прозорци и ключалки и е „целият гнъсен“. И не знае да служи, не ще да пее, не работи нищо и не си мете килията, та е „свинска кочина“... И тъй, и още, и друго — и какво ли не! Разправят, че дядо Матей от много години, от десетилетия, плюе и къдне всекиго, особено ако дойде нов игумен, но до днес сам игумен не е станал... И все пак накрая в посланието му имаше нещо добро, някакво просветление, да не кажа умиление: от няколко дни в манастира дошло боголюбиво и смирено момче, което искало да стане послушник, знаело почит и целуване на ръка, в църква пеело с богославец глас и било родено да почита старите и да се обрече на Бога.

Това момче бях аз.

Дядо игумен стои и се повърта в двора. Да се дразни с глупавия отец Матей не си струва, а в черква, тъй или иначе, трябва да влезе. В този миг вижда непослушния и грешен раб студентчески.

— Я ела тука бре, муле!

Яд го е, задето снощи се провали. Резилих го пред преподобния Дамаскин, който се кикоти като рогатия.

— Благослови ме, отче!

— Ще те благословя, ами нямам дърво! Снощи си крал карти! И не си раздавал всичките — валетата си ги държал на коленете си! Онзи мискинин ми каза всичко и тази заран се хили като пача. Ама и двамата ще ви вкарам в черква да ви почета!

— Виновен съм, отче, изповядвам се като пред светия...

— Аз ще те светя тебе! Довечера ръчичките ти на масата! Ще те пречукам — годините си няма да стигнеш!

— Амин.

— Не дрънкай, зер не ми е мрял скоро студент в ръцете! Нали щеше да четеш, пършиво магаре! Изпит имаш!

— Нечестивият ме изкуши, отче игумене.

— Тогаз влизай в черква, зер закъсняхме тая заран.

— И вчера, дядо игумене.

— И вчера, я!

— И онзи ден.

— Бре, гледай го чадото — мене ще учи! Отде се пръкна, сякаш в манастир расло! Отивай да дрънкаш камбаните!?

Това е най-доброто ми занимание — да бия камбаните, да слушам звънливия им ек, от високото да гледам слънцето и баирите в тия мъгливи утрини. Всичко тук ме кара да се усещам част от този могъщ балкан, прашинка от неземната му красота. Горе, на звънарницата, се качих най-напред от любопитство, а сега отивам вдъхновен. Там съм господар на света. Ставам съчинител на песни, на нова музика, вестител на друг живот в този килнат на една страна манастир. Додето дочета учебника по марксизъм-ленинизъм, от досада ще го пратя в пропастта с биенето на камбаните. Зная, че сега селяните в долината си викат: „Оня студент пак почна!“. В началото от общината звъниха да питат какво се е случило. После дойдоха две-три момичета да ме видят.

Улавям с две ръце въжетата, езиците се разлюлюват и отведнъж камбаните екват. Отец Матей се кръсти, прибира едно-друго, вдига масичката и я отнася в килията. После се измъква и ситни към черквата. Дамаскин също се показва от горния кат и заслизва по скърцащата стълба.

Не бива да изпускам караницата около минея.

В малката черква на малкия манастир са тримата монаси. Закъснели праведници в един грешен век. Наивници или мързеливци. Не ми се ще да се въвирам в душите им, не се наемам да ги съдя. Игуменът е бивш питомник на филологията, изгонен от кадровика, Дамаскин е скитник от място на място и крамолник, а отец Матей е праведник, който бие чело о пода, моли се горещо всяка нощ и блажи всеки постен ден.

Вече са застанали пред клира. Дамаскин е отворил минея където му скимне, защото не знае какъв ден сме. То и да знае, ползата е същата — хабер няма в кои дни какви глави се четат. Сега е настроен певчески — със събрани вежди. Че няма глас и дразни хората, би трябвало да го знае, но той не го знае, пуска го на воля и изглежда, си го харесва. Извивките му са фалшиви, ниските тонове дращят и прекъсват, а омръзне ли му — млъква. Певец е само дядо Матей — навремето е учил в Преображенския манастир сложното многогласно черковно пеене.

Дядо Матей доближава отец Дамаскин. Двамата са издигнати в чин „преподобни“. Сетне ще станат „всепреподобни“, а най-сетне — „високопреподобни“. Само аз ще си стоя без подобие.

Дамаскин прелиства още две страници напред и една назад — божем, днес тука се пее.

Дядо Матей наднича през рамото му в дебелината книга на светиите. В очите му гори доволство, преплетено със страх. Като събира малко смелост, казва злорадо:

— Днес не се пее тука!

Дамаскин се обръща полека. Още се владее. Изражението му е на звяр, който си играе с жертвата. Да не мразеше толкова дядо Матей, щеше да му благодари за скарването. В тези работи изсушеният калугер беше велик!

Като съзнаваше превъзходството си пред нищожния дядо Матей, той разтегна устни:

— Ти ли ще ме учиш къде се пее?

Бързешком дядо Матей повтаря:

— Днес не се пее тука!

Усмивката слиза от сухото лице:

— Ти ли ще ме учиш, дърто плашило? Тебе питам!

— Днес се пее на друго място!

Ръката на отец Дамаскин хваща расото на отец Матей:

— Я кажи още един път, къде се пее?

Отец Матей се дърпа. Онзи го държи.

— Аз и онзи ден щях да те светна с кадилницата по тази чутура, дете все знае! Ама сега ще те изям!

И Дамаскин го опира в себе си.

Отец Матей и други път беше ял бой из манастирите, затова мълчеше и трепереше, а брадата му подскачаше. Искаше да каже нещо, но гласът му го нямаше.

В този миг от олтара се разнесе напевно:

— Благословен Бог наааш...

Главата на моя приятел, дядо игумен, който скоро навърши трийсет и една години, се показва зад царските двери. Като видя колко изкъсо е хванат драскачът на доноси, подхили се. Но работата отиваше на зло. Бой в черква пред трети човек не биваше да става. И дядо игумен подвикна:

— Тихо там, навън се разправяйте!

— Тука ще ти взема животеца! — съскаше Дамаскин. — Ще те заколя като яре, дърт пръч! Ще ти дам едно перчене пред бабичките, ще те науча как се язди кончето, ще те отуча да лапаш блажно в килията!

Този път игуменът почука на дверите. Отец Матей подплашено прекоси черквата и отиде на другата страна — на срещуположния клир. Демонстративно след него се упътих и аз. Дядо Матей ме видя и плувна в блаженство. Отвори минея, където трябва. Щяхме да пеем на два гласа, а това беше удоволствие за двама ни.

— ... нине и присно и вовеки векооов.

— Амиин! — подзехме с гласовития дядо Матей.

Оттатък Дамаскин стържеше и ни пречеше.

— Дядо Матей — пошепнах, — нашите гласове се чуват като ангелска песен, а на Дамаскин е като от дявола мучене.

Дядо Матей се закиска в шепа, плю едва забележимо към дявола и се прекръсти. Но сатаната го видя и наведе глава. Дали пък не се мислеше за божи войник!

Игуменът продължаваше да нарежда встъплението:

— Миром Господу помолимсяааа...

— Господи, помилуй! — пригласяхме ние.

— Ще те насека на парчета! — съскаше отсреща Дамаскин.

Дядо Матей пееше с теноровия си глас, аз държах по-долу и двамата гледахме свода над нас, където единосъщният и животворящ Бог беше разперил широко ръце, рисуван от наивен зограф с постни бои.

Игуменът пееше как да е и гласът му потрепваше. Само че той беше властта тук и не биваше да подстрекава никого. А Дамаскин искаше удовлетворение, честта му претендираше да бъде възстановена. Прокурор и съдия щеше да бъде сам той. По едно време тръгна към нас. Отец Матей застана зад мене, а нападателят — от другата ми страна. Стояха кротко, отец Матей пееше, оня мълчеше, но и двамата се дебнеха.

Изкарахме първото „тебе, Господи“, когато Дамаскин замахна. Ръката му мина край мене и улучи дядо Матей. Той подскочи, притича към олтара и направи бързешком кръст. Дамаскин закри широко след него. На клира не остана божи служител, затова в отговор на игуменовото каканижене подех:

— Подааай, Господииии...

Извивките ми харесваха, слушах гласа си и се упоях от еченето му. Сводовете го отразяваха и засилваха, а мирисът на тамян му придаваше мистичност. Усещах се боговдъхновен.

Помня, когато дойдох за пръв път тука, отпуснах гърло и гласът ми обиколи светиите. Чувах го чист и звучен — съвсем различен от друг път. Дядо Матей ми каза, че с този глас, това смирение и почителност — бях му целунал ръка — ще стана един ден владика. Тогава носех малка кадифена шапчица на главата — скуфа — която бях взел от дядо Дионисий. Представях се наляво и надясно за послушник, особено пред туристите, и с голямо удоволствие изслушвах угрижените им възражения. Особено настойчиви бяха момичетата. Една вечер се унесох и взех да си представям, че съм облечен в копринено расо, че пея от олтара, а две-три студентки ме поглъщат с очи и мечтаят да ме съблазнят. Тогава казах на дядо Матей, че го избирам за духовен отец и наставник в бъдещите тайнства. Той повярва и скрито ми носеше медени питки, които събираше в скитанията си из селата.

— О-ох! — чух гласа му къде Свети Иван Рилски и едно тъпо „луп“ умря в здрача.

— Стига там! — извиси глас отец Дионисий. — Да не сляза!

Изад колоната — от другата ми страна — дотича чевръсто отец Матей, след като задъхано беше обиколил иконите ред по ред, заедно с преподобния Дамаскин. В края на краищата този изсушен калугер го прекаляваше. Застанах пред него и пошепнах:

— Чупката, преподобни! Стига толкова!

— Ще му изскубя мръсната брада! Ще го натикам на дявола отзад!

Дядо игумен, който беше прекъснал мърморенето си, вдигна отново очи към свода и го обърна на притчи:

— И рече Бог на фарисеитее...

Прелисти един лист, додето държеше „е“. Колкото наивен да бях, пак разбрах, че прескочи доста свещени текстове, които Бог дума по дума беше диктувал на евангелиста. Но освен мене никой не забеляза. Дядо Матей чакаше обиколката да продължи, а Дамаскин я беше отложил за друг път и сега успокояваше кръвожадното си чувство. На негово място идваше молитвеното настроение, по-точно калугерският навик, защото отведнъж зина:

— Амиин!

Службата продължи още десетина-петнайсет минути, след което едно звънче дрънна, завесата се спусна, светая светих се скри и дядо игумен се показа от страничната врата в делничен вид.

Тръгнахме да излизаме с най-светли мисли в главата, пречистени от молитвата. И тъкмо щяхме да отворим вратата, тя сама се отвори!

Боже всемилостиви, какво видение! На входа стоеше огряна от слънцето хубава жена с разпилени дълги коси, с ангелски сини очи и съвсем стройни крака. Богоявление! Попипах се, за да разбера не сънувам ли, и обърнах учуден поглед към Дионисий.

Но се слисах още повече. Трийсет и една годишният дядо Дионисий беше получил небесен удар. Стоеше като ослепял или парализиран. Гледаше жената, като да не вярваше на очите си. Блъснах го леко — нищо. Само пристъпи крачка и там залепи подметка. Щях да го ритна, за да направи още една, но Господ спря крака ми.

Погледнах пияницата побойник Дамаскин. Това библийско диване беше отворило уста и дъвчеше езика си. Небесната картина го

беше укротила.

Единствен дядо Матей запази присъствие на духа. Той се облиза, приглади разрошената си брада и тъкмо преглъщаше да каже нещо прелюбезно, видението отвори уста. Чу се като небесна песен женски глас:

— Добър ден, Цветане... Не ме ли познаваш?

Всичко хубаво, но човек на име Цветан тука нямаше. И все пак Дионисий, този наивен картоиграч, събра смелост и се обади:

— Добре дошла, Мария... Каква изненада!

Тя му подаде ръце и този прикрит грешник ги улови. И двете! Тя се наведе и аха да му целуне десница, притисна буза в нея!

Светотатство!

И в този миг разбрах, че беше дошъл дяволът, взел образа на хубава жена. Свършено беше с отца Дионисия! Щеше да го глътне някой си Цветан, скрит под късата брада и черното расо.

Излязохме навън и продължихме да гледаме глупешки тази изкусителка, демона в човешки образ, прекрасната жена.

Всъщност навън ангелският ореол се оказа много руса или изрусена коса. Иначе снагата беше стройна, очертанаята — женствени, и всичко у нея показваше една двацет и пет-шест годишна младост, успяла да разцъфне. Едва сега видях и истинския „дядо Дионисий“. Висок, малко охранен от застоялия живот, с умни очи и тъжно изражение, той беше един млад мъж.

— Как се озова тука? — питаше посъзвезелият се Дионисий-Цветан.

— Така. Предполагам по същия път, по който и ти си дошъл. Но с по-други намерения. Нали не си помисли, че искам да ставам монахиня?... Впрочем, много поздрави от Енчо, Маргарита, Ива... От всички. Завършихме, отче игумене. Получи ли последното ми писмо?

Гледай го ти, нечестивеца! Писма! Сквернословия! Кой знае какво е имало вътре! Тази работа дядо владика и протосингелът трябва веднага да я научат.

Дядо Матей беше очи и уши.

— Няколко дни бях и в Габрово. Срецнах майка ти — очите й се насълзиха, като ме видя. Цялата ми гордост рухна, почувствах се виновна... Цветане!...

Сконфузих се. Хванах Дамаскина за лакътя, той се обърна и устата му се затвори.

— Нямаме работа, преподобни. Алон!

— Какво?

— Поемай, казвам. На френски. После ще ти обясня.

Но дядо Дионисий се досети за нижните чинове, обърна се и ни представи:

— Да те запозная с нашите монаси. Отец Дамаскин, йеромонах Рилски. Дойде при нас преди няколко месеца. Отец Матей, йеромонах Преображенски, добър певец, завършил семинария... А този тука — това е едно муле, което ме бие на карти, дрънка камбаните и готви изпити, но го мързи да чете. Положително ще го скъсат!

— Приятно ми е — изчурулика прежденарицаемата Мария.

Разменихме по някоя дума.

— Най-сетне един човешки образ сред тия бради — измъдрих аз. — Карти играете ли?

— Женската красота е божия благодат! — изрече галантно отец Матей. — Господ и Света Богородица да са с вас!

Подаде ръка за целуване, но момичето я пое и разтърси младежки.

— Един път видях една жена в София, същата като тебе! — изтърси Дамаскин.

Гостенката се усмихна милостиво на нашите усилия, дари ни с още един светлосин поглед и дядо Дионисий я заведе във владишката стая. Тя е застлана с нови дебели черги, на прозореца има копринена завеса, а в ъгъла е широкото легло, отгоре с портрета на дядо владика. Отначало го помислих за поп Симеон от съседния град, защото си приличаха като братя. Но дядо игумен ме смушка да мълча — никакви братя не били.

Стояхме отвън и чакахме дядо игумен да излезе. Чакахме, чакахме...

Дядо Матей се завъртя два-три пъти покрай вратата, но Дамаскин го дебнеше. Изобщо, двамата се повъртяха, като да им се беше запалило отзад расото.

— Дамаскине, останахме без игумен. Мирише ми на нещо...

Дамаскин сви тънки устни, лицето му се набръчка зло. Отсече:

— Още утре заминавам за Бачковския манастир! И без туй един приятел ме вика.

— Ами дядо Матей?... Дядо Матей, ела тука!

Старият козел приближи ситно. Дамаскин го изгледа кръвнишки и добави в лицето му:

— Нощес те затрих! Такъв бой ще ти хвърля на изпроводяк, че ще ме помниш и на оня свят!

Физиономията му стана на садист. Дядо Матей се разтрепери, дори аз се уплаших. Изглежда тогава се е сетил старецът за енорията на онова село. От месеци го бяха канили за свещеник, а и дядо владика беше дал съгласието си.

— Какво мислиш, дядо Матей? — попитах.

— Ш-ште видим! — заекна той, врътна се и забърза към килията си. Повече не се показва.

Ядох в магерницата сам. Молитвата я пропуснах. По едно време Дамаскин се мярна и се загуби като привидение. После пак го видях да рови из долапите, напълни една богомолска кърпа със сирене, взе един самун хляб и излезе. Чух го да слиза в зимника, където имаше ракия.

Пристигна и дядо Матей, ама съвсем треперливо. Бързешката и той се мушна насам-натам, напълни джобовете на расото си и изчезна.

Привечер видях дядо Матей да се измъква страховито от манастира. Беше се натоварил като балканджийско магаре, та се почудих как тънките му крака издържат. Бягаше от Дамаскин в коварната нощ.

Легнах си, четох до късно, сетне изгасих и пожелах на дядо Дионисий лека раздяла с манастира. Не помня кога съм заспал.

На заранта се събудих късно. Отворих вратата — слънцето се беше вдигнало над баира. Манастирът мълчеше.

Влязох в магерницата — празно. Отидох в черквата — никой. Затичах се към владишката стая — тишина. Почуках. Никакъв отговор. Натиснах бравата. Леглото беше оправено, изпънато и самотно. Хукнах към килиите. У отец Дамаскин столът беше съборен, а прахолякът лежеше успокоен из ъглите. Засилих се към дядо Дионисий и насмалко не се препънах в нещо, което стоеше на пътя ми. Насред двора. Стоеше безсмислено, смешно и малко тъжно. Чакаше някой да се наведе и го вдигне.

Беше калимавката му: малка черна къщичка с покрив. Празна. Вътре нямаше никаква калугерска глава.

Изправих я, седнах до нея и я заразглеждах. Дълго размишлявах, но вече не помня за какво.

После слязох в селото, отидох на пощата, вдигнах слушалката и потърсих епархията. Обади се протосингелът. Казах първото, което ми дойде на ума:

— От тримата калугери остана само една калимавка.

СРАМЕЖЛИВА ЛЮБОВ

Вратата хлопна, токчетата се чува по стъпалата надолу и замряха навън. Едро пожълтяло листо мина край прозореца. Бай Панайот го видя, щеше да каже нещо, но само повдигна вежди и извади часовника си. Поддържа го пред корема си и каза:

— Навреме... Най-много да закъснее пет минути.

Взе цигара и я одуха в двата края, после я чукна на нокът.

Леля Васка го погледна свадливо. Взе пепелника от масата и го тури на дивана: „На!“.

— Какво искаш да кажеш? — попита.

— Нищо не казвам, жена. Гледам си часовника... Според теб трябва ли да кажа нещо?

Леля Васка чупна глава. Пълните ѝ, голи до лактите ръце, се вдигнаха на кръста:

— Слушай, не го усуквай, ами говори без да гледаш часовника си и тавана! За какво намекваш?

По лицето на бай Панайот се появи изненада или нежелание да подхваща разправия. Но нищо чудно дълбоко в себе си да търсеше точно това — неосъзнат реванш за толкова отминали поражения!...

— За какво да намеквам?

— За същото! Търсиш и ровиш, ама ще си го намериш!

А може би бай Панайот кроеше нещо, но като знаеше накъде се е запътил, не бързаше. Пред двамата стоеше цялата вечер.

— Казвам, жена, че Йончо няма много да я чака. Вчера Светлето закъсня комай половин час. Мислех да ѝ направя забележка.

Но жена му го гледаше с онази полуусмивка, от която толкова лесно се ражда кавга. То е усмивка на устните и сърдитня на очите. Затова следващият въпрос тупна с двете ѝ пухкави ръце на масата:

— Слушай, драги господинчо, отговаряй за какво намекваш и не се прави, че не разбираш! Познавам ти номерата и с цигарите, и с часовника, и с разкопчаването на ризата! Подир малко ще почнеш да си бъркаш в ухото!

Бай Панайот би могъл да каже: „Аз не съм никакъв господин, аз съм нищо и никакъв счетоводител на концертна дирекция, един пропаднал музикант, който е могъл да стане Йехуди Менухин, но едно време вместо да свири школи и гами, е дрънкал на китара серенади, шлял се е с приятели по Русе и Свищов, фантазирал е мъгли и накрая се оженил за една глупава жена с големи очи и малка уста...“.

— Казвам, Васке — продължи благо той, — че младите ходят, срещат се всяка вечер, пият кафе, пушат, а после се прибират навреме. Цял град ги знае, а него го смятат за добро момче. Пък и какъв кусур да му намериш? Образованието му образование, младостта му младост, знае и да поздрави, и да ти се усмихне, и да замълчи. Допада ми... Доколкото разбирам и ти го харесваш.

— Е?

— Това е. Сутрин в службата ме питат как са Светла и Йончо, а вечер им пращат много здраве.

— По-нататък?

— По-нататък... То трябва човек да е сляп, за да не вади, че ще имаме зет. И на тебе ти е ясно. И на мене... И на комшиите... Само на него май му е тъмно!

Изплю камъчето и си подложи възглавница. Облегна се, готов за следващата разправия. Най-важното беше да се контролира и да пуши спокойно цигарата си.

Леля Васка заобиколи масата, като дишаше дълбоко. Застана до него, над него. Най-сетне нещо свястно, за което да се скара!

— Ти в какво време живееш бре, господинчо? Какво искаш от дъщеря си? Да я затворя вкъщи? Да тръгна подире й? Че аз да не съм като сестра ти, дете все много знае и е направила детето си на чироз! Коя майка не гледа днес да нареди дъщеря си? Какво си въобразяваш, че ще дойде някой принц да я иска? Или да чакаме сватове от Америка?... Ама младите сега не са глупави и не щат да те питат! Затова ще излиза, ще пие кафе, ще пуши! И аз да съм на нейно място, и аз ще запаля цигара! Пък той е длъжен да й поднесе огън, да я води по заведения и да я чака! Не видиш ли, че е лапнал подире й — две години не се делят... И искаш сега да разбивам щастието на дъщеря си, така ли?... А?...

Бай Панайот отвърна спокойно, като на съвещание:

— Миналата година, когато щеше да се жени Мичето на комшиите, аз познах. Помниш, че го предсказах. И сега ти казвам: нашата няма да се ожени. Скоро няма да стане... Няма да е тази година...

Тука той дръпна една жичка в душичката на леля Васка, която издаде много висок тон:

— Че ти си бил голям познавач бре, Панайоте! Аз да не зная, че у дома съм имала врачка!... Значи така: няма да се ожени! Тази година, догодина!... Да не ги дрънкаш такива, че ти опустяват и приказките, и главата! Защо? Защо няма да се ожени, питам? Аз пък ти казвам, че нищо не разбираш — никога нищо не си разбирал и си един дървен философ! И ти забранявам да си отваряш повече устата! Я го гледай ти! То аслъ туй трябва, някой тебе да пита! Защо няма да стане? Кажиде! Я я виж, момиче и половина, на двацет и две години, от водата извадено, хората се обръщат подире ѝ! Дрехи ли няма, къща ли, кола ли? Средно образование, утре ще рече — и висше, в чужбина е ходила два пъти. Пък аз тъй ще си умра!... Казвай де, отговаряй!

Бай Панайот помръдна. Защо ли си хвана беля, сега няма да спре, додето заспи...

— Защото, Васке — занарежда още по-бавно, — двамата се прибират всяка вечер в десет часа. А аз зная, че когато една работа опре дотам, не стигат и дванайсет, и един, че и цялата нощ. Мичето, преди да се ожени, стоеше с оня все в тъмното и като ме чуеха да ида, млъкваха... Затова, Васке!

Да беше ги казал друг тия думи, жена му можеше да събере устни и да помълчи, дори да се съгласи. Но тя не допускаше спор между равни със своя съпруг. Затова го погледна съжалително:

— Ами той нашият е с образование, бре! И не му прилича да се вре из тъмните улички, да подпира стените. Трябва да пази авторитет. Пък за Мичето аз по зная — тя си беше такава от ученичка и ако не ги мъкнеше из тъмното, Николина имаше да чака зет! Аз, ако река да си отворя устата, мога да ти кажа как го омота, ами то не е за приказване. Правил ли си сметка кога беше сватбата, а кога се роди бебето?... Ще ми се фука Николина, че онзи я искал от не знам кога, пък те се колебаели! Че не помня аз каква беше увесила нос, какви шетни и женевски дипломации бяха!...

Челото на бай Панайот мръдна нагоре:

— Така е, ама те и умните се женят като глупавите. Да ти кажа, мене ми се види, че нашият разбира от математика, пък от тия работи дип не отбира. Какво е правил у София, не съм го питал. Иначе като го гледаш, хубаво момче.

Кой знае защо, леля Васка млъкна. Всъщност тя сама виждаше, че този Йончо уж интелигентен, уж образован, а с дъщеря им се държи като ученик. Те сега и учениците не са такива. А той учител, мъж се вика, цигарата в ръката му, усмихнат, учтив — и толкова. Две години вече се мъкнат ден из ден, все с приятели, все по кафенета, но то момчето си е момче и приказки не го бъркат. Доскоро не се тревожеше, не ги мислеше, но две-три подмятания на зълва й я подскрежиха. Вярно, хората гледат да те ухапят, но леля Васка взе вече да се съмнява. Нищо чудно да замине утре и чакай от писма зет! Даже взе да й минава през ума да подсети Светла, ако той не прави нищо, тя да поеме инициативата. Жената трябва да е по-умна, защото мъжете мислят за футбол и политика, за формули и коли, а децата трябва да се раждат. Едно време ако тя не беше взела инициативата, кой знае дали Панайот щеше да се сети!... Но младите днес ум не щат, мислят, че все на двайсет години ще стоят. Леля Васка не посмя да отвори дума, чакаше нещо да стане от само себе си... Колко ги беше премисляла тя!... И сега нейният пипкав мъж ще философства!

— Ти като си толкоз умен, защо едно време не смееше да се обадиш пред майка си? Трепереше да не научи, само се чудеше де да ме скриеш! Още не ми е минало!... Да не си стоял все с тях, че знаеш какво приказват! Те, гледаш ги, уж мълчат, уж се правят на невинни, а току изчезнат и пратят телеграма: „Мамо, татко, ние се оженихме“. И като помислиш, тъй трябва да бъде!

Бай Панайот пак извади часовника си.

— Не възразявам... Но ако искаш да разбереш какво ще пише в твоята телеграма, подир малко отвори прозореца и послушай. Ей тука спират, под дървото. Даже не шепнат. И ела ми се похвали!...

Каза го ей тъй. Или пък беше доловил нещо, което да го подсети за тази провокация... Или пък не беше провокация, а нещо съвсем различно, например любопитство, собствена заблуда, глупост.

Но леля Васка не се задълбочи в изначалните подбуди на своя мъж. Тя го взе съвсем иначе, тоест не видя никаква уловка или ирония, а добър бащински съвет. Ами да — защо да не го направи? Ще

послуша! Майка е, трябва да бди над детето си. Поглеж, наложи се да му помогне, да го предпази... Панайот не току-тъй подмята!

Тя погледна през прозореца. Заварвала ги е под липата. Първия път като я видя, онова се смути и притихна, глас не издаде. Сетне взе да отронва по дума, колкото да не е без хич. Иначе кима, съгласява се. Но много рядко е прекрачвало прага на къщата им. Това е лош знак...

— То да ти кажа — рече примирено тя, — и аз не зная какво да мисля... Нашата, гледам, весела, ухилена. Търсят се. Той ако е завеян, смяташ ли, че тя ще го търпи? Може само тъй да изглежда, пък насаме...

— Може. Ама ми се види, че ръкавите му дълги и му пречат.

— Те такива по се издигат. Не им завиждат. Той да се прави на смотан, пък да не е! Сега младите ги ценят. Утре ще го харесат и — заместник-директор.

— Първо да се ожени за нашата, че тогаз да става какъвто ще!... Или да се разкарват! — повиши глас бай Панайот. — Омръзна ми това иди ми-дойди ми! То не бяха срещи, не бяха телефони!...

— Нашата изглежда го обича. Има, вика, хубава душа!

— Те на цигарения пушек викат „душа“.

И бай Панайот плю на сухо. Нито дъщеря му знае какво ще излезе от това мълчаливо даскалче, нито то подозира какво гласовито птиче ще му пропее един ден! Сега са глухарчета, църкат, фалшивят, подскачат. Природата си знае работата, гледа да ги ожени, че да свърши своето, а който иска, да му търси смисъла. Само че младите взеха да извъртат, да хитруват. Мамят естеството, правят „сексуална революция“, карат него и устатата му жена да надничат зад прозореца. Баба му едно време имала четири дъщери и все повтаряла: „Никаква файда от деца!“.

Додето поприказваха още малко, додето погледаха телевизия, стрелките на часовника се извъртяха. Десет удари и ето че прозорците у леля Васка угаснаха. Настана кротка тишина в късата уличка, осветявана съучастнически от лампата на ъгъла. Тъкмо младите да се скрият в сянката и старите да понадзърнат. Време за подслушване!

Йончо и Светла изплуваха от тъмнината, спокойни и безгрижни. Вървяха един до друг, стъпваха равно, не бързаха. Съвестта им беше чиста.

— Сега ще им решим задачата! — пошегува се тихо бай Панайот, който се зарази от разследването.

— Дръж си устата! — шитна му леля Васка, а сърцето ѝ заудря като на жертва, която очаква похитителя си.

— Брей, докъде може да стигне човек с женско у дома! — още се тюхкаше бай Панайот, като че се извиняваше на съвестта си или се пазареше с гордостта си.

Младите спряха под липата и Йончо опря гръб о нея. На село хората едно време са сковавали пейки, ще рече, заповядайте, поприказвайте, не бързайте. Сега има барове и кафенета.

Светла каза:

— Нашите са си легнали май по-рано и утре ще мърморят!

Леля Васка ощипа мъжа си. Бай Панайот помисли, че момичето се ражда научено да лъже и да се превзема.

Учителчето, което заблуждаваха, се хвана:

— Може би не трябваше да закъсняваме... Ще ми бъде неприятно, ако баща ти и майка ти помислят, че те задържам.

„Бре, че глупак!“ — помисли бай Панайот.

— Мама просто се разболява, когато мисли за мен. Смята ме за съвсем наивна, като че все математика съм учила! Какво мислиш? Защо всички математици са такива завеяни? — завъртя се на едно токче тя и разпери поличка.

Леля Васка улови ръката на своя съпруг и я стисна:

— Върти приказката както трябва! Не е глупава!

— Колкото за хитрини, бива ви! — отвърна той, но похвала ли беше, досада ли, не се разбра.

Йончо помълча, личеше, че търси отговор.

— Може би защото са влюбени... Съсредоточени на друго място.

— В кого са влюбени? — заплашително попита Светла.

— В математиката.

— Олеле, убих те! — комично вдигна ръце тя. — Я ми обясни, наистина ли е възможно да се предпочита науката пред...

— Тебе?...

Тя кимна, после се поклони, сиреч, приемам двубоя с науката.

— Трябва да помисля...

Момичето се хвърли върху него, дръпна го от ствола и го завъртя в обратна посока.

— Изчезвай!... Мигновено се омитай от моята улица! И ти забранявам повече да минаваш по нея!... Я го виж ти нашия посредствен гений!

— Ама моля ви се, госпожице! Вие ми зададохте въпроса най-общо. Ако става дума конкретно за мене, аз съм изцяло за... Тоест, аз съм против... Искам да кажа, че вие сте очарователна!

— Продължавай! Сега си на прав път!

— Вие сте очарователна дори в гнева си. Вие сте темпераментна, откровена, импулсивна...

— Точно така!... От тебе ще излезе добър учен, но трябва някой да те направлява. Простих ти, ела и си вземи мястото до липата...

Тя настани гърба му на дървото, чупна глава и го загледа нежно-грижовно. Дори се беше навряла в лицето му, но непохватният учител стоеше като несръчен инфантил. Бай Панайот си помисли, че наистина най-шантави са професорите по математика. Сума вицове има за тях.

— Сега трябва да я хване за ръката! — изсъска в ухото му леля Васка.

— Глупости! Трябва да я прегърне! При вас много приказки не ще!

— Гледай какви ахмаци сте мъжете! Чакате всичко наготово! Ох, защо не съм по-млада! — изпъшка театрално тя и прегърна мъжа си. Бай Панайот също я прихвана в кръста, но непохватната му ръка трудно стигна оттатък, защото леля Васка се беше поразширила с годините. Тя го блъсна с тяло: — Ей такъв схванат беше, виж се!

И се закикоти в шепа.

— Ама не се преструвах като тебе! — отвърна ѝ той.

На леля Васка ѝ ставаше все по-хубаво, все по-меко, тя се въртеше в силната десница на мъжа си, искаше да размаха ръце, да отпусне глас, да побегне и ако може, да се хвърли гола в морето.

— Ох, ама и нашата като че е с вързани ръце! — не издържа тя. — Да го блъсне малко, да му разроши косата, да му оправи ризата!... Ммм!... Как ви въртях едно време, иде ми да скоча и да ѝ покажа!

Някаква стара досада изникна в главата на бай Панайот:

— А де, а бой де! — изръмжа. — Я си налягай парцалите, не си видиш килограмите!

— Стига си повтарял тия килограми! — сопна се тя и се отдръпна. — Ти да не си какъвто беше!

Долу сцената продължаваше.

— Всъщност не мога да се оплача от мама и татко. Но родители, овехтели. Времето им било такова, модите им. Баща ми е пял песни за Сталин, а мама се е подвизавала на паркета с туист. Като я прихване някога, че като почне... — Светла се наведе за миг и извъртя в темпо ръце и тяло. — Тя е страшна, има вкус и за модерно, но баща ми ѝ чете ноти... А не е бил такъв... Ей, спиш ли?

— Баща ти е много солиден човек. Личи му. И се усмихва интелигентно, иронично... Това ме обърква. Мисля, че не казва всичко.

— И ти не казваш всичко! Но аз се досещам!... Аз ти чета мислите и съм медиум. Дори сега зная за какво мислиш! Искаш ли да ти кажа?

— Мисля за същото, за което мислиш и ти.

— Не те е срам! — продължи вица Светла и прихна.

— Баща ти предпочита да премълчава — знае, че това създава предимство. Нали?

— И да не предпочита, мама го предпочита. Тя има характер, а аз приличам на нея. Тя е винаги на земята, а ти хвърчиш, нали?... Хвър-хвър — и си хвърчило!

Светла улови двете му ръце и ги вдигна, като че го гласеше да отлети. Но Йончо не си запали мотора, ръцете му увиснаха.

— Да, сигурно майка ти е с характер. С мене се държи много любезно. Права си, не мога да я възприема като жена от друго поколение. Просто не е остаряла...

Светла замахна и в същия миг му запуши устата:

— Млък!... Приказвай човешки и не се подмазвай! Престани с маниерите си от учителския съвет! Мън-мън, всички са добри, възпитани, а най-много директорът!... Я се разкарай!

— Питаш като директор, после — защо отговарям така... Ако искаш да знаеш, когато за пръв път дойдох у вас, не повярвах, че тя ти е майка. Помислих я за съседка, даже за братовчедка...

Момичето замахна и той се сниши. В същото време улови ръката ѝ и я дръпна надолу. Двамата клекнаха и се загледаха мълчаливо.

Леля Васка едва не припадна. Нещо се топеше в гърдите ѝ, настроение или чиста радост я обземаха и тя съзнаваше колко много иска това момче за зет. О, тази несръчна нейна дъщеря, тя трябваше отдавна да го е довела! И ако не го е сторила, трябва да го направи

сега, този месец, тази седмица! Още утре ще го поканят, ще му приготвят маса, ще му сервират в най-новия сервиз, а тя ще направи торта на осем етажа!... Шоколадова. С коняк, с шише, извадено от кутия. С музика. А тия дни двамата с Панайот трябва да си намерят път до София или да вземат карта за Велинград! Всички родители са прости и глупави, дето не улесняват младите, не им създават удобства. Пътят към брака е най-хубавото време от човешкия живот и е добре да се стъпва по кадифе. Иначе може момчето да се уплаши и да се дръпне... Точно така, сума женитби са се разваляли от глупостта на майки и бащи, на чичовци и лели. Кой се жени сега само от очи! Можеш ли да чакаш сватове, дето не си ги чувал!... О, леля Васка ще се заеме сама! Тя знае как се омайва мъж, какво значи посрещане и внимание!

Колкото до бай Панайот, той се чувстваше в момента точно такъв: солиден и саркастичен. Човек с опит. Винаги мълчанието му е било многозначително, но кой да го забележи? Беше живял в свят, глух за тонове и акорди, свят, раздиращ се от интереси. Дори хората на изкуството, всички тия певици и актьори, които идват заради сцената, а първо отварят дума за хонорари. Омръзнало му е да се пазари в службата и да се надприказва у дома си, затова се научи да цени мълчанието. И да се подписва със затаена ирония. Цял живот беше вярвал в този свой образ и ето че дойде ден да го чуе... Не, това момче беше добре дошло в къщата им!

С една дума, не е вярно, че който подслушва, чува само неприятни неща.

— Всичко ми харесва тук — и градът, и дните в училище, и вечерите с тебе. — Момчето изглежда се беше отпуснало да говори. — А защо трябва да се въвирам в шамарите на колегите? И постоянно да се изказвам... Живо закопаване! Кого ще убедиш!... Предпочитам да хвърча насън. Като малък много летях нощем. А сега... Искаш ли да ти кажа какво правя насън?...

— Но без лъжи! Признавай!...

— Да не съм луд!

— Ах, мръсникът! Значи не е за разказване!... Коя ученичка ти се върти като нощна пеперуда? Хикс на квадрат, а?

— Може да не е ученичка. Може да е завършила.

— Кога? Преди три или четири години? Как изглежда?

— Мисля, че малко прилича на теб.

— Убит си! Значи не съм аз!

Учителят оглеждаше момичето и се забавляваше. После призна:

— Цял ден и цяла година сме заедно... С коя искаш да съм?

— Нито насън, нито наяве не ти разрешавам да се срещаш с друга. Мога да те отстъпя само с война. Ако я загубя.

— Браво!... А искаш ли да си обявим среща тази нощ? Насън искам да кажа.

— С пижама ли ще дойдеш?

— Щом ти си с нощница...

Изведнъж Светла прихна високо. Някакво затаявано чувство преля, гласът ѝ се чу по цялата улица:

— Дон Рамиро, аз съм дона Клара! Искаш ли китара, рицарю на тъмните улички?... А не ти ли се струва, преструванко, че си копеле! Искаш ли да напуснеш „Унтер ден Линден“?

— Ако ме изгониш, ще ида под комина на консервната фабрика да се отровя. С нищо не съм заслужил, мадам! Отивам си, убит незаслужено!

Леля Васка и бай Панайот бяла удължили лица. Какво им стана отведнъж? Приказваха разбрано... И защо се отказаха от нежност, от чувства?... Какъв е този глупав смих?...

— Я по-добре кажи как съзерцаваш в час хубавите момиченца, дето сядат на първия чин заради дългите ти мигли! Ой, на каква нещастното, те май взеха да трепкат! Доспа ли ти се?

— Честно казано, да.

— Тогава кажи нещо подходящо за лека нощ.

— Искях да ти разкажа една история. Един сън...

— Дълга ли е?

— Вълнуваща.

— Добре, следния път. Запомни я. Да поздравя ли всички у нас?

— Завиждам ти за тия родители...

— Чуй сърцето ми!

Леля Васка не се сдържа:

— Ще я пребия!... Ще я накарам да мие чинии!

Но неочаквано се оказа, че Йончо е уловил ръката на дъщеря ѝ. Може би не всичко е пропаднало... Ето че я тури на гърдите си.

— Чуй сърцето ми!

— Нищо ти няма!... Престани да пушиш толкова!

Леля Васка издаде стон:

— Ще ме побъркат, божичко! Ще припадна!

Бай Панайот, също разочарован, се сопна:

— Стига! Мина ти времето да припадаш!

Долу Светла тръгна да се прибира и махна за последно.

— И умната!

— Да. Но няма число, повдигнато на квадрат, да е минус единица.

Той също ѝ махна и пое назад. Още няколко крачки, и се разтвори в тъмнината.

Представлението свърши. Токчетата на дъщеря им преброиха четирите стъпала, вратата хлопна и Светла се прибра в стаята си. Къщата утихна.

В растящото пространство на тъмнината започна да расте тягостно недоумение. То измъчваше хора и предмети, дори въздухът и тишината се раздираха от това безсмислено, тъпо нищо. Додето най-сетне то проговори с човешки глас:

— Нищо-нищичко не мога да разбера! И това ми било любов! Нежност!... Как може такава глупост? Как може да ѝ е все едно? И аз съм била млада, но не ми се е спяло! И аз съм се шегувала, но не така просташки!... Обясни ми, кой ги възпитава тия деца? Не знае да приказва, не знае да се държи, не може да се ожени!...

Бай Панайот се беше настанил в леглото и мълчеше като мъдрец с празна глава. По принцип беше против жена си. Но и младите не можеше да приеме. Бяха ту много наивни, ту премного зрели. Не щяха да зачитат старото, а ново май нямаха. Измисляха си някакъв живот, някаква абсурдна любов... А на него му се спеше.

— Млъкни и спи! — заключи и се обърна.

След малко леля Васка млъкна, като подсмърчаше. Нейна си работа. Успокои се бай Панайот, отпусна се и прехвърли ядовете на жена си. В края на краищата всички намират пътя си. Всички се женят, радват, раждат деца, а после идват разправиите. Додето един ден човек разбере, че е остарял.

И заспа бай Панайот, защото всяка вечер по това време заспиваше. Колко се беше минало, не се знае, вероятно час или два, може би повече, но отведнъж го стресна плачливият глас на жена му:

— Ти си виновен! Ти и никой друг!... Нито един път не си поговорил с нея като баща, да ѝ се скараш, да я набиеш, ако трябва, възпитание да ѝ дадеш! Гледаш да ти е меко зад гърба и да пафкаш цигари! Ако хлябът не е допечен, скандалът готов! Цял живот стоиш до радиото, да ти опустее музиката, барем да беше станал нещо! Все аз, все аз, а ти за какво си? Нали и ти си баща, отговаряй, стига спа, до гуша ми дойде от мълчанието и философиите ти!

Леля Васка едва не ревеше. „Като нищо си е пуснала водата! — помисли бай Панайот. — От проклетия и мене няма да остави!“

По някое време се обади:

— Нали не ми даваше да се меся... Нали било твоя работа. Сърбай попарата и не ме меси! Даже съм доволен!...

— Няма твоя-моя работа, драги господинчо! — взе по-висок тон тя. — Не се крий зад моите думи! Ти си баща, ти си отговорен! Какво си направил като баща? Нищо, чу ли, нищо! А тези работи не могат да продължават така, ще станем за смях! Сестра ти само подпитва, ама ще я видя и нея — дъщеря ѝ е заприличала на върлина! Долу Николина взе да надушва, приказва ми, иска да се сдобрява... Боже-божичко, приятелките ѝ една по една се изпожениха, а тя „минус единица“! Ама още утре ще ѝ ги накажа, че отгоре и ще я наплескам. Ще ѝ дам една свобода по цяла година, едни цигари и кафета, и това дрънкане: дрън-дрън! Ще я затворя, отвън вратата няма да я пропусна! Ще види тя една доня Клара, боже, защо ме наказва с това дете!... Какво млъкна пак, лежиш като дембел, от нищо не се трогваш! Не те ли е грижа, че се топя, рак ще хвана, нервите ми не издържат вече!...

Бай Панайот наистина мълчеше враждебно. Това среднощно заседание го тормозеше, защото смяташе, че денят е за разпавии, а нощта е осветена за сън. Цял живот се беше разбирал с хората, само у дома си нямаше мира!

Изведнъж отхвърли завивката и стана. Взе си палтото, наметна го и тръгна.

— Къде? — надигна се след него леля Васка.

— Отивам да ѝ кажа две думи, щото много ми стана! И от нея, и от тебе! Още утре да се разбере с онзи: или — или! Пък ти вече ще мълчиш, чу ли!

— Чакай! — викна след него тя. — Чакай, Панайоте, това е моя работа, ти не се меси, само ще объркаш... Панайоте!

Но бай Панайот, на когото много му се спеше, не спря. Прекоси сърдито коридора, отвори вратата на Светла и шумно завъртя ключа. Светлината го заслепи. Палтото се свлече от едното му рамо.

Леля Васка дотърча зад него и надникна... Тъй си остана!

Двамата млади спяха дълбоко, нежно прегърнати.

С БОЖИЯ ПОМОЩ

Дядо игумен ме видя като излизах от магерницата и замаха с ръка:

— Къде ходиш бе, муле? Хайде да тръгваме, че поп Симеон се е изпренадеял.

— Ами попадията? — почтително запитах аз.

— Брей, краставо муле, пристигна и ни ходжа, ни поп ще те оправят! Как не се случи да умреш, че да те опея! Чете ли заранта?

— Четох, отче, „Мадам Бовари“. От твоите книги.

— Да знаеш, че ще те спукат като манастирско клепало! Ще ми се върнеш като калугер без гащи. Който те е приемал за студент, той да ти бере греховете. Тютюн имаш ли?

— Имам — рекох, — но мисля този път да запалим от твоите.

— Калугер, чадо, няма ръка за даване. Ние живеем от милостиня... А така, благословен да си!

И преподобният отец Дионисий пусна малко пушек през мустаците, измърмори едно „Ела, Боже, на помощ!“, прекръсти се и тръгнахме.

Долу под нас се червенееха покривите на селцето, но ние се бихме упътили към града. Наместникът поп Симеон ни беше поканил, след като два-три пъти го бяхме подсещали.

— Размишлявам, преподобни дядо Дионисие, дали благоговейният ще ни приеме во Христе и дали ще се възрадва сърцето му, като ни лицезре?

Дядо Дионисий пусна един благослов, според който веднага трябваше да се озова в божиите ръце. И настави:

— Пършиво магаре, да не вземеш там да се разливаш като отца Матейя пред бабичките! Той като види забрадка, расото му се подпалва отзад. В град живееш!

— Значи, дядо игумене, на вид поп Симеоновите девиси са лицеприятни и радват окото човешко?

Дядо игумен вземаше широки крачки и младото му възпълно тяло се тръскаше по пътеката. Хубавец беше грешният му калугер! От олтара каканижеше едва-едва, но песните на маса пееше с много хубав глас.

— Отче...

— Стига си ме правил на баща! Викай ми „дядо“.

— Дядо...

— Кажу „дядо игумене“ и не приказвай много!

— Дядо игумене...

— Спри бре, човече божи! Устат си и еша ти няма да се правиш на светец! Ако се покалугериш, от мене по-напред ще станеш владика! Но у поп Симеона ще мълчиш, чу ли!

Серт калугер. Щом го закачиш за попадията, става чувствителен. А от мене тайно се бои. Отсега е нащрек. Сякаш съм виновен, че е пуснал тази светогорска брада. Моята отзарана я бръснах и сега съм като Мадоната. Леко ми е на душата и съвестта ми е чиста като на глупавия отец Матей.

— Дядо игумене, искаш ли да поговорим за свети Варлаама Антиохийски? Какво мислиш за неговия подвиг?

— Нищо не мисля! Казах ти да млъкнеш!

И по-добре, защото иначе щеше да се сети, че светията го пръкнах аз.

Стигнахме долу навреме. Там дядо игумен благослови една бабичка, която изникна изпод земята, тупна я по съсухрения гръб и каза: „Хайде, бъди благословена и си върви с Бога!“. Тя залитна и пое. След това автобусът пристигна и ние се качихме. Две ученички се закискаха, едната бутна другата и пошепна: „Предавам ти поп!“. Веднага турих кадифената скуфа на главата си и те се вторачиха в мене. Дионисий ме сръга: „Махни я веднага!“, но аз му целунах ръка.

След половин час пристигнахме. Беше залез-слънце и градините дишаха с аромата на милиони грамофончета и рози. Не беше град, а бижу.

Отец Симеон беше досущ какъвто го знаех — мазник. Но попадията! О, тя беше истинска калугерска мечта! Почти толкова закръглена, колкото своя мъж, тя носеше една мекота в усмивката, в погледа, в пухкавите си ръце. Всичко у нея казваше: Пипни, виж колко приятно е да ме докосваш!

Едва когато Дионисий ме срита по кокалчетата, се опомних. Усетих страните си топли. И се разприказвах. Започнах да се кълна пред попа и попадията, че на всяка цена ще стана монах, че нещо неясно ме влече от сутрин до вечер и че манастирът е истинското ми призвание. Изобщо изкарах, че с дядо Господ сме си дали среща тука, при попадията.

Изглежда брадите прочетоха мислите ми и видяха в мене общия си враг, защото бързо ме предадоха на дъщерите. Страхливият поп се уплаши за жена си и ме натика в ръцете на щерките си.

Най-напред те ме разходиха из улиците, после ми разказаха за учителите си и най-сетне излезе, че малката не си е написала домашното. Останахме с голямата, която стигаше до носа ми, имаше наивните очи на майка си и смолистите коси на баща си. Тази година завършваше гимназия. Естествено, стигнахме до въпроса какво правя в манастира. Казах, че искам да стана послушник и монах, в краен случай поп. Тя ме гледа, гледа, аз не отмествах очи от земята, тя не отместваше очи от мене и накрая взе, че повярва.

— Но вие сте луд! — възкликна.

— Не обиждайте моята вяра — възразих.

Бяхме в големия черковен двор, който беше общ с къщата им. Щурците започваха да се разпалват. Звездите се бяха разсеяли по небето по много от друг път. Изгрялата луна владееше над безкрайната тишина.

— И вие смятате да захвърлите радостите, удоволствията, бъдещето си?

— Общението с Бога е най-висшето удоволствие — произнесох.

— Но вие сте съвсем млад!... Не обичате ли нещо, някого?... Някоя?

— Обичам ближния си, както Божият син възлюби човека. Няма по-съвършена любов и по-силно упование от вярата...

Бяхме седнали на дебелата мека трева, опрели гърбове в топлата стена на черквата. Над нас бяха небесният купол и Бог.

— Казахте ли всичко на мама и татко?

— Да. И предполагам, че им стана драго.

— Глупости!... Не ми се сърдете, но вие приличате на... съвсем наивен... Като че не сте от този свят. Такива като вас няма никъде вече. Ще бъде много весело, като го разкажа на дядо.

— На кой дядо?

— Дядо владика. Той много ни обича, идва всяка седмица у дома и иска да му целуваме коленичили ръка. Тогава ни дава подаръци — на мене и на сестра ми. Ето например този часовник, харесва ли ви?... Златен е. Има съвсем нова волга и ни вози където поискаме. Аз ще му разкажа за вас и съм сигурна, че ще остане доволен. Дори ще поиска да ви види. Най-напред ще помисли, че сте от ония... И като ви види такъв...

— Какъв?

— Ами такъв — млад и... Съвсем млад и...

Без да искам, докоснах ръката ѝ. Тя не помръдна. Струва ми се, че мирисът на тревите беше започнал да ни упойва. Или това момиче забъркваше представите ми, или пък градът беше особен, може би небето, планината над нас... Но се държах така, както не подобава на манастирско чадо.

— Той ще ме разпитва за вас. Ами че вие ще бъдете единственият случай! Той постоянно говори, че вярата не била изчезнала, че ставала по-силна, макар да знае, че не е така. И вие ще му бъдете доказателство. Колко смешно — вие сте едно фалшиво доказателство!...

После се извърна към мене с някаква дързост и улови ръката ми. Беше странно възбудена:

— Доказателство, което е в моите ръце! — изрече предизвикателно.

Нямах сили да помръдна, щях да я прегърна. А не исках да развалям този миг.

— Значи вие твърдо вярвате? — пламенно попита тя.

— Да — пошепнах.

— И смятате, че всичко става по божия воля?

Кимнах с глава.

— И че никой не може да ви раздели от мисълта за манастира?

Мълчах. Нейната ръка стискаше моята, дъхът ѝ изчезваше около очите ми, косите ѝ ту потъваха назад, ту идваха до мене и аз изгарях от желание да пхна пръстите си в тях. Момичето беше оживено, унесено и не разбираше, че се е поддало на моето чувство, че изпълнява с половин воля движенията на това томление, което извираше от мене. А гласът ѝ, който ме питаше, беше пак моят глас:

— Добре... А ако Бог пожелае нещо друго?...

Тя пусна ръката ми, уплашена от смелостта си. Но пръстите ѝ бяха близо и аз ги намерих. Когато вплетох моите в тях, попитах със сетни сили:

— А няма Бог желае нещо друго от мене?

Вдигна глава. Гледахме се толкова отблизо, че виждах само очите ѝ. И там, в нейните зеници, прочетох всичко онова, което Бог беше пожелал.

С негова помощ целунах това момиче.

И после му разказах всичко за себе си, за дядо Дионисий, за „Мадам Бовари“ и за това, че вероятно ще ме скъсат. Тогава тя каза:

— А ако Бог пожелае, може да не те скъсат.

И ме целуна по собствено желание.

ВАМПИР

Беше в онова време, когато събух цървулите и обух войнишки ботуши. Тъкмо ми чукнаха двацет години. Аз и сега не съм едър, но тогава приличах на стригано муле. Дребен, русоляв и лаком — това бях. Като ме облякоха в униформа и ми туриха кепе, не можах да се позная. Ръкавите дълги, гащите широки, а ботушите хлапат. Имахме един фелдфебел, обичаше да ме задява: „Брей, казва, и на тебе ако опре да чака царството, спукана му е работата! Ти си роден, вика, да пасеш козите до сто години!“. И другарите ми се присмиваха, и офицерите се подбиваха, а в строя крачех най-отзад. Дребна ми крачката. Като че бях вързан с ластик — изостана няколко метра, и веднага се прибера.

Сега може да речеш, че ми е било тежко. Ами! Весел бях от сутрин до вечер, защото там нямаше сиромашия. Ядях колкото искам. На когото артиса от боба — дай го насама! Ротният се беше смаял — абе, вика, може ли такъв малък човек да яде толкова много! Хиляда души като тебе, и армията ще фалира! Трябва да те пратим при враговете, тях да подядаш!

Но това беше в началото. После взех да се окопитвам. Як бях, опечен в работа и тегло, свикнал на суров живот. В най-тежките походи смятах пушката за тояга.

Така карах — весел, че засмян. Едно само ме бъркаше: момите. Няма защо да крия, все за тях мислех, много ги обичах. Щом затворя очи, и някоя застане отпреде ми — бяла и червена, кръгла като месечина. То най-различни ми се въртяха, ама къде ти — фантазии! Ние имахме в ротата напети мъже, изпъчили ония гърди, отворили крачка, очите им огън пуцат! Стъпват синковците и на булките им прималява! Мене кой ще ме забележи? Като минем през чуждо село, най-много някоя бабичка да рече: „Горкото, туй що са го взели да се мъчи и майка му да го мисли!“.

Язык за надуването!

Тъй щеше да мине до самия край и щях да се прибера, отбил дълга си пред царя и отечеството. Но не би, мина ми котка път! Убих

човек и се затрих. Паднах дълбоко — чак на долната земя!

Беше рано през пролетта. Изнесохме се на лагер в Балкана. Времето се случи студено и дъждовно, от сутрин до вечер сме мокри, кладем огньовете и се сушим. Под нас, на пет-шест километра, имаше едно селце — Осяново. Малко, дребно и бедно, стотина къщи и те колкото плевни. Ходим където ходим, правим учения, а вечер очите ни все там гледат. Тежи, пуста служба! Цял месец не бяхме виждали жена! Ей така, една фуста да се мерне, че да ни олекне! Ала няма. Рано и полето празно. Взехме да си шушукаме някоя вечер да се измъкнем. Тогава сладкарници и кина нямаше, но по селата ставаха седенки. Момите работят и пеят, а ние ги задяваме и гледаме да уловим някоя през кръста. Е, по-прости бяхме, но и тогава правехме любов!

Нагласихме се един ден с моя приятел, ще вървим. То дето студено, ами мокро и тъмно! Пък да ни уловят — отиваме в ареста! Селото и то далече, доде стигнем, ще стане десет, доде се наканим да тръгнем назад — дванайсет, в един да легнем, в пет — ставай!

Ама младост!

Измъкнахме се и тук, там, през гори и мочури, през ниви и ливади — уловихме пътя. Мъглата набива, ръми, а ботушите жвакат. Ни ясен месец, ни светла Звездица. Вървим, вървим — селото го няма. Бре, да му се не види! Барем куче да излае, петел да изкукурига! Дали не хванахме друг път? Аз се чудя, а онзи вика, не, тръгнахме сме на седянка, с празни ръце няма да се върнем! Аз съм решил тази вечер песен да пея и мома да ощипя!

Намерихме го накрая. Пак куче ни оправи, залая и ни упъти. Плюхмем си на нозете и подир малко нахълтахме като разбойници.

Хубаво, но то прилича на умряло. Няма да се чуе глас, лампа не се вижда — пусто и празно, като че ли нощта го е тръшнала и му е взела душата. А едни криви улички, коя за къде води — по бял ден не можеш разбра! Бая се лутахме, дорде намерим площада. Спряхме да обсъдим положението. Хуже губернаторско, както казваше фелдфебелът. Ама не може, вика оня, разбери, село без седянка няма, да умра, ако нейде не ни чакат! До среднощ ще обикалям и пак ще ги намеря! Добре, викам, ама ако е до среднощ, по-добре хич да не е. Я виж какво е заваляло! Да бе, вика и той, да му пикая на този дъжд, точно сега намери, къде беше лятото, хората плачеха за него, ще видиш, че по Гергьовден пак няма да има!

Приказвахме каквото ни дойде, ама де ти от приказки файда! Виж какво, рекох, тя тъй не става! Дай да се разделим. Ти натам, аз — насам. Ще обикаляме и който пръв забележи нещо, ще вика.

Разбрано, съгласи се той. Тръгвам аз като слепец през гора, спирам и се ослушвам, газя и се оглеждам — нищо! Ботушите ми правят льоп, льоп, локвите — цоп, цоп, и само някое куче излае в краката ми. Стресне ме зад оградата, а на мене ми се привиди, че скача отгоре ми.

Колко улички избродих, не зная. С онзи седенкар до някое време си подсвирквахме, а после го загубих. Взе да ми домилява за брезентовата палатка. Даже мислех да взема и да тръгна назад, когато видях жълто прозорче. Бре, рекох си, най-после живи хора, вътре ни чакат пуканки и вино! Но за всеки случай първо да разузная. Не бива да влизам като говедо с главата напред.

Бях на пет-шест крачки, когато дочух отвътре глас. Някой охка и пъшка! А да те видя! Сърцето ми заби под ребрата, а гласът стана поясен: „Ох, Олеле!... Олеле, майко!...“.

Пъшка жена, която се мъчи или която мъчат. Настръхна ми косата. Помислих, че може да бере душа, че някой я стиска за гърлото. Отде да зная защо го помислих! Уплаших се и викам, беж да те няма, не ти трябват седенки и чужда бяля!

Така си рекох, ама не мърдам. Стоя и слушам, а гласът ми цепи главата. Времето тече! Абе, съвземи се, викам, ами ако си единственият човек, който може да й помогне? Ами ако трябва да я спасяваш! Какъв си — мъник с подвитата опашка? На плаца сербез, а тука подмокрен!

Отидох до прозорчето. То не е високо, ама нали и аз съм дребен, не ми стигат две педи да надникна. Улових се за перваза, надигам се, мъча се с крак да заловя нещо и аха — ще стигна. Точно тогава се подхлъзнах, изтърва ми се кракът, главата ми се люшна напред и кепето — туп! — в стъклото. Ударих го, то издрънча, а аз се намерих долу. Свих се и не смея да мръдна.

В същия миг гласът се издигна:

— Кой?... Кой е там?... Има ли някой?...

Нито се обаждам, нито бягам.

— Има ли жив човек? — вика жената, ама отчаяно. — Олеле, господи, обади се, помогни ми!

Няма как, станалото станало, обадих се колкото може по-спокойно:

— Има. Какво ти е, че викаш господата?

— Жив да си, човече, помогни ми, Света Богородица те е пратила! Раждам, а не мога, мъча се и умирам, мъжа ми го няма. Намери баба Симеона и я доведи!... Чуваш ли?

— Чувам, ама коя е тази баба Симеона? Не я познавам.

— Ох, бабата е, бабата на селото, ще я намериш, тя живее на тази улица... Ще броиш шест порти, че седмата. Умирам човече, кажи й да дойде — пред къщата си има три стъпала, ще я намериш...

— Тъмно е — рекох, — ни къща се вижда, ни порта.

— Заклевам те, спаси ме!... Иди, няма кого да пратя!

Млад бях, сърцето ми меко и макар че се опъвам, зная, че ще ида. Окашлях се:

— Добре, ти се дръж. Ще я доведа.

Взе да ме благославя. Поех, ама този път не избирам къде вървя. Цап, лап, мъча се да броя къщите. Една... две... три... Те дворовете големи, вървиш петдесетина крачки и в тъмното изплува нещо. Къща ли е, плевня ли, иди разбери!

Четох, четох, стигнах седмата и си викам, тука е! Портичката отворена — на село кой заключва! Къщата навътре, ниска и белосана, светлее. Пообиколих отсам-оттам и намерих трите стъпала.

— Бабо Симеоно!

Викам, пък нещо ми стяга гърлото. Разляях едно пале. Трябва да беше вързано, не се показва.

— Бабо Симеоно! Чуваш ли мари, бабо Симеонооо!

Глуха ли беше, или умряла! Виках, виках, накрая се ядосах. Намерих къщната врата и заудрях колкото мога. Не баба Симеона, а дядо Симеон ще излезе от гроба! Гледам, едно прозорче взе да мига. Скръцна врата.

— Кой хлопа, бре? Какво искаш по туй време?

Дръпнах се да не я уплаша.

— Ела, рекох, една жена ражда и ме прати да те доведа.

— Не мога, синко, не мога да вървя. Ще почака булката до утре. Коя е?

— Не я познавам, ама душа бере. Можеш не можеш, ще те заведа!

— Не мога бре, синко, стара съм, осемдесет години направих, не ме държат краката. Пък съм тежка — от стая в стая трудно се местя.

— Жената до утре ще умре!

— Ще мрем всички, баби. На, остарях, за гробищата съм. Тъй кажи на булката, по-напред да съмне.

— Няма мръкнало-съмнало! Ако си стара и ти е дошло време да мрещ, тя е млада и чака дете! С нож ще те закарам!

Аз цял живот съм бил такъв — хвана ли се за нещо, не го оставям. Имам, нямам право, натискам. Та и тогава.

— Ами то дъжд бре, сине. Кално, мокро, съвсем няма да мога!

— Ще те занеса на гръб! — рекох.

— Бре, ти ум имаш ли? Аз съм тежка, за мене кола трябва!

— Ти си тежка, пък аз съм инат! Като ти казвам, свършено! Не си слон!

Отидох до стъпалата и обърнах гръб. Викам си, зор не зор, ще я занеса!

Пъшка бабата, потрива се и накрая кандиса — хвана се за врата ми и се стовари. Значи, слон не беше, но ми се видя бивол! Какво беше туй туловище, на какво бабище попаднах, не зная! Отпусна се като чувал, не стига дето я нося, ами трябва да я крепя, щото се свлича.

Дишам като парна машина. Дъждът ръми — отвън мокри, отвътре тече. Стъпих в някакъв гьол. На два-три пъти залитнах и как се удържах, не зная. Но разбирам, че няма да стигна. Въздух нямам, краката ми треперят, ръцете вкочаняват. И търся място да спра, да я сложа някъде, дъх да поема. Къде? Празно и кално! Взех да правя зигзаги, ще падна, отчаях се и ми се доплака. Намразих бабището, идеше ми да я пусна в калта и да замина, да й кажа, умри, дърта вещице, няма да се затрие светът без тебе! А тя притихнала на гърба ми, ни ах, ни ох, сякаш заспа.

Най-после ми причерня. Стигнал бях до някакво място, видя ми се, издигнато и сухо, не личеше да има кал и обърнах гръб. Подгънах колене, тя опря в нещо и я пуснах. Ох! — поех си дъх и се обърнах да я видя.

Зад мене нямаше никой!

Не стига, че сърцето ми бърхти като тепавица и слепите ми очи се пръскат, ами ме хвана страх. Къде изчезна бабището? Магия ли стана, аз ли се урочасах? Пипам долу, а ръцете ми треперят. Улових счупена

дъска, мокра и мека. Навеждам се — дупка. Гледам — кладенец! Геран! Бабата паднала! Удавил съм я!

Ами сега?...

И както стоях объркан и оглупял, така нахлупих кепето и хукнах. Ама сега краката ми хвърчат, ботушите не затъват, няма умора, няма сърцебиене, не се чудя къде е пътят, бягам ли бягам, искам само да съм по-далече от бабата, от кладенеца, от селото, от момите, от всичко, което ми напомня за убийството!

Кога и как съм намерил лагера, не зная. Помня, че минавах през неорани ниви, газих посеви, падах, а главата ми продължаваше да бучи и страхът ме гонеше по петите. Все ми се струваше, че хората от селото идат отзад с вили и брадви, че тука ще е краят ми!

Прибрах се мокър, кален, хвърлих едно-друго и се мушнах под одеялото. Никой не ме усети. Отдолу зъбите ми тракат, все бабата виждам...

Цяла нощ не заспах. По някое време чух, че онзи се върна, свирна ми леко, но аз се направих на заспал.

Заранта иде сърдит, разправя, че ме търсил и викал, намерил седянка и изкарал от хубаво по-хубаво. Къде се загуби, вика, в земята ли потъна, кучета ли те изядоха? Не, викам, паднах, целия се намокрих, не ми беше до тебе и се прибрах. Язык, казва, много загуби!

На никого не казах, а и той криеше, че сме слизали.

Подир два дена вдигнахме лагера.

Това съм го виждал Осяново. Нито чух повече за бабата, нито питах. И сега не зная какво точно се случи, дали е паднала в кладенеца или е избягала, дали са я намерили или още я търсят. Може и да са забравили; за толкова време власт се смени, нови улици се прекараха и чешми има във всеки двор.

Но най за вярване е бабата да е била вампир!

БАБА И АЗ

Най-проклетият човек, когото познавам на тоя свят, е баба. Откак я помня, все нещо нарежда и все е недоволна. Ако ѝ кажа „добър ден“, обърне се, погледне ме и свие уста: „Свраките да те ядат, за нищо не ставаш, ама знаеш «добър ден!».“ Случвало се е да ѝ целуна ръка. „За пари ли си чупиш кръста, хаймана такава? Няма да те огрее!“

Знае всички клюки в село и където не достига, измисля. Нищо не си туря на сърцето и ще живее още трийсет години.

Не бяхме се виждали доста време. Вчера най-после се завърнах. Издържах последния изпит, наспах се следобед и снощи бях с Милена. Много хубава е малката ми учителка. Разделихме се едва когато нощта преваля. Сега съм се успал. Лежа и мисля за нея. Какво повече да чакам — ще се ожена, и то тия дни!...

В този момент чувам под прозореца гласа на баба:

— Дойде си Цоно, ами още спи. У София се научил да става с кадъните, гарги да го ядат!

— Ами той бил издържал вече, Евгенийо? Щели да го назначават тука.

— Мари учи се, да ослепей! — добави баба.

— Е, сега май ще стане работата — продължи гостенката. — Едно време се развали, Евгенийо, ама сега... Как ти се види?

— За кое?

— За наша Милена, за кое. Вашият щял да я иска.

Трепнах. Значи — бабата на Милена. И селото знае, че ще я искам...

Надигнах се на лакът да чувам по-добре.

— То една работа господ като я нареди, не забравя, Евгенийо, ами ние му се бъркаме.

— Ааа — проточи глас баба. — За ваша Милена ли?... Няма да стане, Цоно.

— Е, пък ти, Евгенийо! Що да не стане?

— Ами! Не си правете устата! Щом ти казвам, все зная нещо!

Бях готов да скоча и да хвърля една саксия отгоре, но се сетих за Милена. Продължих да лежа. Усетих отново ръцете ѝ около мен. Никога не съм мислил, че едно нищо и никакво момиче може да прегръща така. Зная, че беше измъчена от дългото чакане, но снощи беше без ум... Много хубаво е да те прегръщат така!

— Недей приказва, Евгенийо! — раздумваше баба Цона сватята си. — Младите се искат, нашата го чака толкова време...

— Колко ги има — чакат, ама не дочакват! — настави баба и в гласа ѝ прозвуча доволство.

Беше ѝ паднал случай на сгода и го използваше.

— Белки ще излъже момичето ни? — не вярваше баба Цона.

— Нашият няма да се жени. Ще ходи у София на работа.

— Как тъй у София? Нали го гласят за тука?

— То каквото гласят мишките, котките го развалят. Ако искаш да ти кажа, той си има една у София — по-учена от вашата. Ден из ден му пише и разни снимки му праща. Дъщеря на големец била. Къща имала. Нашият гледа къоравото. Тъй де, от къде на къде ще взема вашата? Тя подир гимназията учи две години, а той — пет.

Проклето бабе, измисля като Майн Рид! Последния път получих снимки от една колежка — бяхме цялата група на плажа и тя ги видя.

— Вашата трябваше да я дадете, когато я иска Мончо на Дена. Сега, чувам, момчето ходело за Веселина на Найдима и може да останете от две врати на улицата. Момиче се жени кога го искат.

— Ама тя дума не дава за никого, Евгенийо. Парашкева колко се одумва за техния Мончо. Не ще. Чака вашия.

— Нашия, ама той гледа по-нагоре — захлупи я баба.

— Ами що тогава я изпраща вечер? Все пред дома седят и нашата се прибира чак като залезе месеца?

— Мъж мари, Цоно, ходи, дето намери! Да не мислиш, че малко мискинлици е научил в София. Там каквито ги има, не си сънувала!... Да му се не знай науката, що пари потрошихме!... Ама ти не се тревожи, момичето ви е добро, ще му намерите място. Има и занаят.

Тука скочих и се надвесих от прозореца.

— Бабе — рекох, — защо не ти харесва Милена? Мене ако питаш, да я вземем.

И двете се стъписаха, баба Цона извика: „У, уплаши ни бре, Иванчо!“ — а на моята челюстта заподскача:

— Наспа ли се бре, хаймана! Скита по цели ноци, червеите да го ядат, устата му все знае, лъже людските момичета и пуши като коминджия!... За нищо не става!...

Слязох при тях, ръкувах се с баба Цона, а на моята пошепнах:

— Да знаеш, че само за твой инат ще се оженя за Милена!

— Господ да те убие! — развика се тя, но аз тръгнах към чешмата.

На баба Господ винаги ѝ беше под ръка.

Каквото казах, направих го. Днес е сватбата. На масата Милена грее по-хубава от всички. Хората я гледат, ядат, пият и пожелават дълъг живот и много деца. В края са двете баби. Навели са се една към друга. Шепнат. Станах, доближих зад тях и се наведох над обувката.

— Евгенийо, видя ли, че каквото ти казах, стана! — рече баба Цона.

— То стана, ами сега да видиш какво има да става! — тайнствено съобщи баба.

— Какво? — разтревожи се баба Цона.

— Не знам, да ти кажа ли...

— Що да не ми кажеш, нали и аз съм баба!

— То и да мълча, пак ще му се чуе гласът... — Тука баба се наведе още повече и прошепна: — Нашият ще се разведе!

ВРАЖДА

„Възпей, о музо, гнева...“

Откак се помни на този свят, един живот вече, Камски воюва с баба си Пена. Както е тръгнало, ще рече: „И това ако е живот!“.

Разбира се, един ден той щеше да победи. На негова страна бяха природата и дядо му Тодор. Но и бабето притежаваше силни оръжия: пари, хитрост, проклетия. Да не говорим за опит — два пъти се беше женила, двама мъже заровила и две къщи наследила. Деца нямаше, затова като оплака втория си мъж, изпокара се със сестрите му, пренесе сума нещо в бащиния си дом и се прибра в един двор с брат си, който беше вдигнал нова къща. Заживя мирно и тихо, всяка неделя ходеше на черква и всяка заран си носеше вода от кладенеца при „Тополите“. То така се казва, мирно и тихо, а всъщност бабето беше свадливо и злопаметно, ядеше много и си угаждаше, правеше се на работно и се канеше да векува. Дядо Атанас, брат и, пушеше с дълго цигаре, подсвиркваше две-три народни песни и обичаше да жени момите. На богатия думата се чува. Та той казваше за сестра си: „Дребният човек крои на едро и отъмъцава на по-големите. Ще слушате Пена, светът е на нивлитите!“.

То и той правеше каквото си науми, защото не беше много едър. Дядо Атанас имаше две слабости: парите и предричането. „Ще умра от доктори — казваше. — За малко ще ида в болницата и няма да се върна. А Пенка ще доживее осемдесет години“.

Да беше казал друго! Умря в болницата, приспан на масата. Кутията цигари недопушена остана. Баба Пена го оплака, както му е редът, но нали имаше опит в тази работа, не се обърка. Подир година си замина и снаха ѝ. Тежко е да видиш смъртта на близките си, но пък е добре да ги надживееш. Животът ѝ стана още по-мил. Досега се беше опазвала със саможивост и побеждавала с инат. Но ето че се роди един такъв юнак като Каменчо, наречен по-късно Камски, от когото никоой не можеше да се опазва. Види се, тепърва имаше да се приказва за него

и много щеше да пати големият им род. „Децата са като марулите — казва дядо Тодор, сват на баба Пена и дядо Атанас, — колкото растат, нагарчат.“

Когато бабето усети, че Каменчо рови из къщата ѝ, тя се стресна, но не се уплаши. Нея я плашеше само смъртта. Пак дядо Тодор разправяше, че старостта обича да си прави шеги, не слуша стопанина си и кара баба Пена да харчи пари за свещи. Камски беше мислил много над тия думи. Спускаше вежди, стискаше зъби и накрая стигаше до едно и също: значи баба им ще умре!

То кой ли е вечен, но сега-засега баба Пена се държеше, денем воюваше, нощем спеше и влогът в спестовната книжка беше на нейно име. Всички в рода я тачеха, питаха я има ли нужда от нещо и я канеха на гости.

Всички — без Камски!

Знае се, че големите вражди имат епично начало: гневът на Ахила, открадването на хубава мома, запалването на плевня. Накрая византийците разсипват Троя — тия неща баба Пена ги помнеше от едно време, когато учила година и половина в търновската гимназия. „То, сватя, какво ли не ни разсипва!“ — тюхкаше се дядо Тодор, уж да ѝ съчувства.

Ние не претендираме, че враждата на баба Пена с Камски е епос, достоен за хекзаметри. С два-три диоптъра късогледство, едва ли ще минем за слепия певец. Но ще опитаме да разкажем за обсадата на старата жена и за коварството на данайците.

Враждата им поникна от семка, но попадна на добра почва. Баба Пена беше родена малко да люби и много да мрази, а Камски имаше дарбата да се заяжда. В такива случаи май е по-добре да се мисли за принципи. Малко ли хора започват големите си дела с тъпани, кълнат се да съборят Стара планина, а подир десетина години мекушаво се сдобряват.

Е, сдобряване настъпваше и при тях, но то беше по-скоро маньовър, ход на буквата „Г“, разузнаване без бой. Животът е шейсет и четири квадратчета, дори повече, едно неспирно районно или световно първенство, рита се с двата крака; здрависваш се с двете ръце, понякога целуваш баба си Пена, а мислиш за парите ѝ в долапчето. Бабето също целуваше своя внук, но държеше ключа вързан за фустата и когато хлапето очакваше на сурвакане пет или десет лева,

получаваше петдесет стотинки и шепа пуканки. Тогава Камски изваждаше запушалката на своя гняв и къщата се огласяше от екота на поражението му. От тези несполуки младежът трупаше опит, а бабето — сили да живее.

Никой живот не е лесен. Виновен ли беше Каменчо, че се роди бяло хубаво бебче, с възглавнички от тлъстини, когато баба му Пена цял живот е била суха, костелива и черна? Виновен ли беше, че заедно с него се роди братът Ляно, с мургава опушена кожица и черна косица, за когото веднага казаха, че прилича на баба Пена? А истината беше съвсем друга! Не Ляно, а Камски щеше да шушука по цял ден, да ламти за пари и имот, да се вре из хорските къщи и килери, да наднича и одумва. Ама човек като е грозен и проклет, огледалото му криво! Не искаме да простим ония кусури у децата, дето са ги взели от нас...

В същото време едно дълбоко, изконно чувство движеше Ляно към баба му, той я прегръщаше мълчаливо и всеотдайно, преливаше от най-първа и най-глупава любов и я защитаваше като цветно топче или кесийка бонбони, със своето „л“ вместо „р“. По-сетне, на четири и пет години, той щеше да реди почти смислени уверения за нейната красота, въпреки, внушена от самата нея.

Можеше ли надареният с прозрение Камски да се улови на такава дебела лъжа? Той доказваше на своя брат с уста, ръце и ритници, че баба им е дърта скъперница, грозотия и проклетия, която мрази всички и че скоро ще умре. Но онова имаше характер. То се мръщеше, скимтеше, забиваше нокти и не искаше да измени на любовта си. Затова Камски ден по ден го мъкнеше в къщата на баба им и след обичайните прегръдки и преструвки, поставяше въпроса ребром: да им даде баба Пена по лев на глава в името на кръвта и човещината. Разбира се, искането биваше отхвърлено. Бабето отвърщаше, че няма и няма да има, макар Камски да знаеше, че има и ще има, при това не стотинки и левове, а червени и сини пари. Той знаеше, че те са в долапчето на стената, че ключът е вързан за фустата, че на таванчето са двете брадви, дето се загубиха, че в сандъка и раклите има купища дрехи, че шоколадовите бонбони са в бюфета, а килерът е затрупан от юргани, платове и черги... Заради любимото си дете баба Пена ги търпеше и напевно повтаряше, че не печели, а харчи, пенсията не ѝ стига, няма пари за обувки, никой не се сеща да я заведе в Рилския манастир, не ѝ дават вълна от овцете, палтото ѝ е орфано,

кюнците ще се пробият... Ляно се заразяваше и гледаше намръщено брат си, а Камски слушаше благо и чакаше охкането да свърши. Тогава предлагаше на хитрия бабишкер да отключи долапа и килера, да отвори раклите, за да видят така ли е, както казва. Старата жена не издържаше, падаше духом и ги изгонваше с крясъци. Тогава Камски се удряше в гърдите и считаше победата си за очевидна. Дори един път се върна и каза: „Ти не даваш нищо, ама като умреш, ще вземем всичко!“.

Пита се — откъде хлапето знаеше тези неща?

Едва ли можем да си представим с какво внимание се вслушваше то в разговорите на големите! Правеше се на разсеяно и у чичовци и лелини стоеше под масата, преструвайки се, че играе с котки или кубчета. Задаваше с невинен вид дълго обмисляни въпроси. Обикновено не му отговаряха, случваше се да го пернат по стригания врат. Но най-унизително беше, когато му обясняваха, че не е негова работа и не трябва да се интересува. Как да не се интересува, когато тъкмо това го измъчваше най-много!

И Камски разбра, че възрастните крият толкова повече тайните си, колкото са по-големи. На кого да вярва, на приказките им или на очите си? Не се ли скараха пред него баща му и леля Анка: на кого щяла да остави Пена заровените пари? Значи не ония в пощата, а съвсем други, заровени в земята! Какви са, защо шепнеха за тях, а после викнаха: защо го изгониха, та трябваше да слуша отвън?...

Когато на другия ден отиде и я попита къде е заровила парите, старата жена скочи от кревата. Какви пари? — почти изписка тя. — Онези, дето никой не ги знае! — натърти Камски. — Дето не щеш да ги кажеш!... Тя го улови грубо, вторачи се, заблъска го и заразпитва кой го праща, отде е чул, какво е научил. Дишаше задъхано, пръскаше го със слюнки, думите ѝ взеха да не се разбират. Стана кривогледа. Но Камски не се остави да го измами. Никога не беше я виждал толкова уплашена. И разбра, че ударът му е бил верен, че отсега трябва да я пита все за това.

После ухото му си изпати — бабата направи голям въпрос пред баща му. Но щом призна кога и как е чул, пуснаха го.

Още в ония дни Камски откри, че на война трябва съюзник. Открай време дядо Тодор поднасяше баба Пена пред тях. Все ги питаше какво им е купила за рождения ден, колко пари им е дала на Нова година и ще ги заведе ли в Рилския манастир. Дядо Тодор

работеше в стопанството, гледаше и свои овце, имаше магаре и каручка и пей даваше да се пазари, да купува-продава каквото и да било. Предлагаше един петел за три ярки, десет кокошки за агне, отмяташе се, искаше колелото на баща им за една овца, дори пазареше бурето с вино, без да го отварят. Та той стана съюзник на Камски. Тя и баба Пена май не го обичаше. Щом станеше дума за „свата Тодор“, забавяше приказката и понижаваше глас.

За година-две съюзът им се превърна в коалиция, но тази дума не я знаеха нито Камски, нито дядо Тодор. От многото им съвещания се изработи тактиката на искания. Дядо Тодор учеше своя внук да иска половината двор, шевната машина, стенния часовник, дори къщата. Бабето догаждаше отде се пали тамянт и на свой ред подучваше Камски да иска от скъперника книжка, овце и агнета, завещание.

Кой да предположи, че скъперникът сват бил внесъл на двете си внучета с раждането по хиляда лева!

На връх Гергьовден стана представлението. Камски мина през площада с две шарени агънца. Опашката на дявола висеше срязана на две и окачена с червени конци на вратовете им: две спестовни книжки се полюшваха вместо две звънчета. Хората правеха път, стискаха ръка на момчето и го питаха колко ще прибави сега баба им Пена. Не ще и дума, там беше и дядо Тодор — облегнал се на камбанарията, приемаше поздравления.

Бабето падна духом, но не извади лев. Стисна устни и другата неделя вместо да иде на черква, нарами мотика. Тръгна на работа. И други път го беше правила. Мина през площада — да я видят. Гледаше напреде си и отговаряше едва-едва на поздравите. Дядо Алеко, приятел на дядо Тодор, я попита дотам ли е стигнала, на връх Света Неделя да копае, няма ли по-млади да я отменят. Няма! — тросна се тя. Отподире я стигна смях. На нивата си постла и легна да почине, но нямаше с какво да се завие. Помисли да се върне, но щяха да я видят. И реши да търпи. Лежа и се обръща на една и друга страна, земята я убиваше, слънцето блестеше, яд я въртеше. По някое време заспа. Колкото да изстине.

На другия ден легна болна. Доктор идва, роднини и приятелки идваха, носиха ѝ ядене и билки, целуваха я и всички бяха сигурни, че ще оздравее. Ама се залежа. Пневмония. Ляно почти не излизаше от стаята ѝ, питаше я защо не яде, иска ли да ѝ донесе вода, кога ще

стане. Бабето отвърщаше, че много я боли, че не ѝ се яде, че може никога да не стане. Момчето се нажаляваше и тогава тя на свой ред го питаше мъчно ли ще му бъде ако умре, ще я помни ли, ще ѝ носи ли на гроба цветя. Един път то не издържа, разхълца се и се разплака, а тя го притегли, взе да го милва и му пошепна, че може да му остави нещо, да му припише, но да не казва на никого. Целуваше го, и то я целуваше, стана ѝ по-леко. В същото време Камски обикаляше наоколо — бяха му забранили да влиза при нея. От ясно по-ясно, бабока го не ще. Ама ще съжاليا!

Оттам насетне тръгнеша ли Ляно за вода, Камски го пресрещаше и убеждаваше, че няма смисъл да ходи на кладенеца, водата си е все една, тя ги праща толкова далече от проклетия, прави се на болна и нещастна, цяло село пие ли от чешмите?... Изпърво Ляно не искаше да слуша, но няколко пъти опитваха водата — една и съща. И един ден бързаше, беше и гладен, занесе на баба си чешмяна вода. Подаде гузно плетеното шише, тя отпи и в същия миг я изплю, задави се и се закашля. Стана най-лошото. Баба Пена се развика, заудря юргана, заплака, искали да я уморят, тази вода била смъртоносна за нея, миришела на аптека, конете не щели да я пият, тя се задушавала само от миризмата!... Ляно се просна да я прегръща, плачеше, молеше да му прости, не искал тя да умре, искал да живее, но с Камена я опитвали и не разбрали — призна си всичко.

В един от тези дни Камски изпази, когато нямаше никой, и се вмъкна при нея. Влезе безшумно, застана до вратата и я загледа кротко. И тя не помръдваше. Мълчаха и се гледаха като честни врагове. Най-сетне баба Пена не издържа:

— Какво искаш?

— Нищо.

— За какво си дошел?

— Ляно как идва...

— Той не рови из долапите!

— Значи той ще идва, а аз няма?

— Ти ли го подлъга да ми донесе чешмяна вода?

Камски помълча и попита сериозно:

— За последно: това ли ти е думата? После да не съжالياш?

— Плашиш ли ме?... Махай се! Отивай при дядо си, той да ти дава! Нямаш работа при мене! Дебелоок си, нахален, гледаш да

отмъкнеш нещо, да ме завлечеш. Ама аз ще те подреда, ти не знаеш с кого имаш работа!

— Зная.

— И като умра, пак ще ти дам да разбереш! Заминавай оттука!

— Пъдиш ме... Добре, на мене съвестта ми е чиста. Ти ще се каеш!

— Излизай, махай се! — развика се баба Пена и понечи да стане. Но Камски се извърна и достойно си отиде.

Следобед на улицата пред прозореца на старата жена десетина хлапета играха голям мач. Камски беше защитник. След всеки гол радостта и ядовите избухваха, кокошките се криеха, а врабците търсеха спасение в полето. Възторгът срещаше протести: „Гооол!“ „Нямааа!“ „Гооол!“ „Гредааа!“. Играта прекъсваше, за да се разбере дали топката е срещнала греда, или не. Задача трудна, тъй като вратите бяха от по две тухли с някоя шапка отгоре. Спорове имаше и с очертанятия на игрището, понеже такива нямаше. Безспорно беше само когато топката прехвърлеше дуvara на баба Пена. Тогава реферът изсвирваше с два пръста. Съдия нямаше, но винаги се намираще кой да изсвири. Споровете се решаваха с надвикване. Истинските и фалшивите напускания на играта бяха постоянни.

При голова разлика: 14:9 един злополучен удар счупи прозореца на баба Пена. Измъченото ѝ сърце насмалко не хвъркна с птичките. Тя досега беше викала и чукала, но сега пресипна да ги къдне и настанява в гробищата. Изпатиха си родители, учители и роднини, да не говорим за време и управление.

Вечерта уморената жена загаси рано зад подновеното стъкло и почна да мърда устни. Но една моторетка взе да пращи до нея, да форсира и да се дави. На младини баба Пена обичаше да се вози на колело, седнала на рамката, но моторетки мразеше. Надигна се, взе каната с вода. Онзи спря. Легна и тъкмо се унесе, хайванинът пак бръмна. Еле се запиля подир глупавия си ум. Остана мирис на отрова.

На другия ден рано следобед някой заудря с чук или търнокоп по стената. Дали не искаше да събори старата къща! Здрава-болна, тя се надигна и излезе с ръженчето. Никой. Върна се, чукането започна.

Изохка старицата и разбра, че искат да я уморят, че дяволът се е съюзил с дяволски хора, за да угаси пламъчето на праведния ѝ живот. Заплака баба Пена, заплака от страх, че няма да ѝ стигнат сили и

години, за да натика враговете си в земята, пък да мине край рохката им пръст.

Оказа се, че злосторникът няма рога, а търнокоп едва ли можеше да вдигне. Камски и едно съседско момче решили да правят зайчарник и ковали летви. С подсмърчане ги разковаха.

Само че лошото било отподире. Намериха умряла котка в кладенеца. Мълвата се пръсна като вест за удавник. Хората се питаха кой го е направил, чия е котката и най-важното: защо? Ако някой ти запали къщата, сигурно има причина. Ако не оре нивата си и не сее, изоставил е свой имот. Но *защо* е посегнал на водата, дето иде от сърцето на земята и е на цялото село?

Някой помена, че ако няма причина за едно престъпление, причината е у всички.

Бабето се отчая, сякаш му задигнаха пари. Заяви, че няма да пие вече, няма да яде, пък колкото изкара. И без туй животът ѝ не трябвал на никого. Убийците да ѝ берат греха пред Господа!

Наложи се да купуват хисарска вода, носеха ѝ козе мляко, лимони, а леля Анка заяви, че в килера имало доста вино.

Канеше се баба Пена да мре, а оздравя. Надигна се като оклюмал пипер след поливане, тръгна из градината, стигна череши, кос засвири в кестена, Господ възкръсна. Който има късмет, има и дни. С Камски си оправиха отношенията, пак си ходеха на гости, пак се целуваха, разбира се, с едно наум. А близките, дето очакваха тази пролет някой лев, отложиха надеждите си за по-мъгливо време.

Ама човек предполага, Господ разполага. Хора мрат и лете. Баба Пена дочака седемдесет и деветата година в края на май, отпразнуваха я както му е редът, сетне прибави още две седмици и два дни. В средата на юни я заваля дъжд. Неделя беше. Рекла да иде до нивата, носила си чапичка и чердже — пусти навик да минава сред село с мотика! Цял живот не беше работила, от престараване си изпати. Болестта я повтори и за потретяне не остана.

Хубава година беше, злак и всякакви треви лазеха по пътища и камънаци, синьо-изпрано небе опна шатра от поплин, хората си приказваха, нямаше и какво да се краде в полето.

Отдавна черквата на поп Илия не беше виждала толкова народ. Свещи горяха, тамян се носеше над главите, сладко-горчиво любопитство сновеше из множеството: колко пари е оставила

покойната, на кого ще се паднат, дали наследниците ще се съдят? Неколцина мъже пушеха и приказваха въвн, защото имаха служби и не искаха да минат за религиозни. Остана си за тяхна сметка, тъй не видяха какво стана вътре. То какво ли толкова може да стане на погребение, освен някоя жена да поиска и нея да заровят с мъжа ѝ, а после другите да я одумват, че е късметлия. Ама кой да се хвърли в гроба за една свидлива баба, изпратила отдавна мъжете си на оня свят, а не оставила деца на този? Затова поп Илия караше опелото с настроение, старите жени мислеха унило за пари и години, младите за друго, а Камски се беше наврял кажи-речи в ръкава на попа. До него стоеше дядо му Тодор и макар че слушаше благо, никой не знаеше за какво мисли. А работата беше там, че с поповете той имаше стара разправия. Едно време, като малък, прислугвал тука, бил черковно момче при усопшия поп Кирил: рязал хляб за нафора, премитал за права бога и събирал дребните пари от иконите. Неговият дядо пък, хаджи Тодор, оправял селските работи в кръчмата. Хубаво, ама един ден набожното момче било уловено от попа да яде светия хляб, да пие от виното-причастие, а в джоба му подрънквали монетите на Света Богородица... Ако поменем приказката му, че който на младини е затрил кон, на старини ще умори и магаре, може малко от малко да се досетим за намеренията му в същата черква.

Та побутнал той внука си и на две крачки от ковчега го попитал — как тъй се е оставил да го преметне Ляно, не се ли е досетил какво ще стане? — Какво? — не разбрал Камски, но веднага се разтревожил. Нищо чудно да е имал и лошо предчувствие... Ама ти не знаеш ли? — учудил се дядо Тодор. — Баба ти остави всичките пари на Ляно и сега той има десет хиляди лева, а ти нищо! Хората само за това приказват и те съжаляват.

Последното било от него. Изправил се смирено, но за всеки случай се дръпнал встрани.

Камски осъзнал нещастieto. Вече бил голям, есента с Ляно щели да тръгват в първи клас. И какво ли имало за невярване, като толкова години се знаели с баба си! Разбира се, тя ще опита да нанесе последния удар в гръб, от оня свят и да превърне денят на победата му в ден на поражението. И понеже е умряла, няма да може да ѝ отвърне, трябва да стои нажален, със скръстени ръце. Гол от засада, а рефер няма!

И Камски загубил присъствие на духа. Този път самообладанието му изневерило. Загубата на парите се оказала по-силна от доброто възпитание. Забравил той къде се намира, забравил за попа, ковчега и скръбта, очите му плувнали във влага и малко преди да отрони сълзата на поражението, извикал:

— Искам си парите!...

Сводовете усилили гласа и значението на думите, защото тук всичко има по-висок и по-дълбок смисъл, тук си дават среща дух и материя.

— Искам си парите! — повторил отчаяно Камски с озарението на дребен пророк на материализма. Или не е разбирал какво върши, или е осъзнал, че връщане назад няма, че е излязъл на сцената при вдигната завеса. Ако ще яде бой, поне да има защо! А може би трябва да допуснем, че е бил обладан от висока идея, на границата на саможертвата: няма какво да загуби, освен бедността си.

И погребението спряло. Стъписали се хора и икони, свещите мигнали, тамянът замирисал по-силно. Пред очите на селската история се повела последната битка между баба Пена и нейния внук.

— Млъкни! — уловил го баща му и го дръпнал възпитателно.

— Искам си парите! — потретил Камски толкова силно, че попът го погледнал с уважение. Двамата се имали отдавна.

— Какви пари? — попитал, по-скоро се сопнал баща му.

— Моите пет хиляди лева! Какво се правите, че не знаете! Не давам нищо на Ляно! Ще му счупя главата! Половината пари са мои!...

Децата винаги са били глас на истината. Не току-тъй Бог е поискал да ги пуснат при него. Вярно, огорчават ни, нервират ни, но най-много ни радват. И ето, думите на Камски зарадвали хората, отпуснали те лица и сърца, лъжливата скръб се разсеяла. Значи такава била работата, баба Пена имала завещание, дала всичко на едното хлапе, а роднините, дете клечаха и се надяваха, останаха излъгани! Браво на така Пена, жена излезе леля Пена, олеле, че проклет бабишкер! Познава си тя хората, не се улови на приказките им, цял живот се е преструвала, няма как да я излъжеш! А защо е загърбила толкова отракано момче, то наистина, вземе ли много да хитрува човек, съвсем оглупява. Кроткото агне суче от две майки, а този е жив вагабонтин, метнал се е на дядо си Тодора.

— Изведи го! — троснала се майка му с нажален вид и оправила одеялото на покойната.

Поп Илия се сетил, че ако продължава да мълчи, ще изпусне властта. И запял още по-тържествено. Напоследък гласът му вземал по-добре височините, но било трудно да се слуша. „Това е погребение! — помислил той. — Богатите кога мрат, всичко е по-хубаво — и яденето, и парите, и скръбта. Да не говорим за децата им — преди да са тръгнали на училище, знаят колко е половината на десет хиляди!...“

Бунтът на Камски бил на път да бъде потушен, щял да отmine като дреболия в историята на селските погребения. Баща му вече го подтиквал към вратата, а хората до ковчега се отдръпнали. Но нещастният случай е затова, за да се вре, когато не трябва. И ето че изправил пред гнева на момчето узурпатора и новобогаташа брат. Ляно гледал своя пръв приятел и последен враг от една крачка с кроткото си лице. Може да се каже, че се срещнали два свята. И в онеправдания герой избухнал социалният протест, да не кажем класовата омраза. Неочаквано Камски се хвърлил и стоварил един в брадата на Ляно, ритнал го отдолу, но в същия миг изохкал, пресрещнат в носа. Уловили ги, разделили ги.

— Парите! — викал колкото може Камски. — Ще ми дадеш крадените пари, иначе му мисли, жив няма да те оставя, ще ти сменя физиономията, зъбките ти ще избия, ще ти кажа кой съм!...

И тъй нататък, додето го извели вън, додето баща му отпуснал шамарите си. Но вместо да се уплаши както друг път, момчето се тръгнало на черковните плочи, взело да се търкаля и дере, да пици и примира, хванало го истерия и лудост, към обидата от завещанието се прибавила обидата от изгонването, сега всичко щяло да става без него, Ляно ще наследи къща, пари и погребение, вече трябва да му се моли за стотинки, вече всички ще го подиграват, защото са беден и богат... И Камски се потопил в един свят на раздиращо страдание, колкото по-недействителен, толкова по-жесток. Не искал, а и не можел да чуе думите на разума, сърцето му преливало от болка и омраза, умът му викал за мъст, душата тръгнала да се разделя с тялото. И ридаел, и се лигавел, и повтарял: „Парите ми“, „Половината ми пари“, „Искам си парите“! Малко по малко се събрали богомолци, заизлизали по неколцина, попът загубил половината стадо. Хляб и зрелища! Хората давали съвети, един предлагал баща му да го нажули хубаво, друг

викал за вода, трети за доктор, но повечето настоявали за отстъпка. Половината пари били на момчето, не е справедливо да се делят братя, ако бабата от проклетия се е побъркала, вече я няма, то наистина цял свят се раздира от несправедливост, богатството уж загуби властта си, а остана, мирът е по-важен... Излязъл и дядо Тодор. Само той бил в състояние да успокои внука си. И дядо Тодор заявил тържествено: парите трябва да се разделят по равно!

— Тръгвайте за пощата! — заключил той и вдигнал своя внук.

— По равно, ама само за твоите! — изфъфлила една баба, чиито внуци останали на сухо.

Какво трябвало да направи баща му? Аман от глупости, помислил той, има ли значение в коя книжка ще бъдат, нали всичко остана за мене, на родата ще им мине, всяко чудо за три дни — дете е парата, там е силата. И примирението, ще добавим ние. Леля Пена умря, сега всичко трябва да се уреди според обичая и хорското уважение. Доброто име е на първо място, всички трябва да се почерпят. Не биваше да става този цирк, но писано било. Цял живот леля Пена тули и потулва, накрая все нещо трябваше да излезе наяве.

Повел той децата си към пощата, изравнили парите, а на връщане, доволни, поели към гробищата. Там поп Илия държал прочувствено слово за трудолюбието на баба Пена, за нейната честност и доброта, за християнското ѝ сърце, озарено от любов.

Ляно и Камски си приказвали тихо и се гласели да кривнат към реката, попът усещал финикийските знаци в джоба, а дядо Тодор си мислел за нещо свое. И това било най-лошото...

— Живот! — пошушнал старият доктор на съседа си. — Родиш се, изпокараш се с всички и умреш.

СЛЕДСТВЕН ПРОТОКОЛ

— Обвиняемий Лука Матеев Марков! Вие се намирате пред следователя. Така. Име, презиме и фамилно име?

— Лука Матеев Марков, другарю следовател.

— Гражданино следовател! Така. Разкажете сега, кога, къде, как, защо, колко, с чия помощ и какви видове обувки откраднахте. Самопризнанието има значение на смекчаващо вината обстоятелство. Така. Започнете!

— Такова...

— Без такова-онакова! Започнете!

— Ами беше вторник...

— Почни от понеделник и не изпускай нищо! Аз зная всичко!

— В понеделник отидох на работа. Камионът не щеше да пали, ама къде ще иде, запали. Ходих в Пловдив, макар че не ми се ходеше, ама къде ще идеш, працат те и заминавай. Викам си, довечера пак ще закъснея и жената пак ще ми се кара. И наистина закъснях, прибрах се по тъмно и жената ми се кара: къде ходиш, по кое време се връщаш, аман от твоите пътувания...

— Така. После?

— Легнах да спя.

— Нещо друго да си правил?

— Какво? Да не намекувате...

— Обвиняемий Лука Матеев Марков! Вие се намирате пред следователя! Разкажете как откраднахте обувките, имахте ли съучастници и при какви обстоятелства извършихте деянието. Намирате се в съда! Аз съм съдебен следовател!

— На другия ден се шлях из града. Мотахме се с дреболии, туй-онуй, колата работеше идеално. След работа срещнах Рачо. Рачо Самораслото. Извинявайте, така му е прякора. Той ми вика: ела да сръбнем по чашка. Викам му, що да не сръбнем! Сръбнахме и по две. Да не кажа по три. После аз го изпратих, после той ме изпрати, после пак се върнахме, щото приказката, нали, тръгна, после той пак...

— Без разтакаване! После?

— Прибрах се и жената ми се кара, че съм пил. Аман, вика, една вечер не си се прибрал, разтакаваш се по цял ден с камиона, че и вечер! А аз изобщо не съм се разтакавал, бяхме в кръчмата с Рачо.

— Кога извършихте кражбата, обвиняеми?

— На другия ден пак срещам Рачо. Голям саморасляк, другарю следовател! Извинявайте — гражданино следовател. Ела, вика, да се почерпим. Жената, викам, пак ще се кара. Ти, вика, една жена ли ще слушаш! Прав си, викам, няма да я слушам. Влизаме в кръчмата, а там един мъж с мустаци, ама хубави, мексикански, малко приличат на вашите, другарю следовател.

— Без илюзии, обвиняеми! Така.

— Рачо ме води при него. Бием ръка, а онзи: о, ти не беше ли син на Луката, дето беше кантарджия в „Топливо“? Бях, викам. А дядо ти не беше ли едно време джамджия тука, през две улици? Беше, викам. А ти не беше ли преди няколко години пощаджия на жълтата кола? Бях, викам. Е, познавам ли те? — вика. — От мъничек те зная, добро момче беше, идвал съм у вас, дърпал съм ти ушите. Брей, вика, какви умни очи имаше, с един откровен поглед...

— Обвиняемий!...

— Така вика, другарю следовател, аз какво съм виновен, не съм го карал! Ако дойде, и на тебе ще каже същото... Та той ни вика: ще пиете ли по едно от мене? Ще пием, викаме. Пихме. После Рачо вика: сега по едно от мене? Готово! Пихме. После онзи с мустаците: още по едно от мене! Няма да се караме, пихме. После пак дойде моя ред, но Рачо почна отначало и пак я завъртахме. Добре, но онзи иска да бъде последен, вика, последното е у мене...

— И какво стана последно?

— Напихме се. То туй и трябваше да се очаква, другарю следовател.

— Така, правилно. И след това?

— После ли?

— След това, казах!

— След това не помня.

— А, ще си спомниш!

— Аха, спомних си! После се прибрах, ама късно, и едната ми обувка я нямаше. Нищо чудно да е останала под масата, щото имам

навик да се събувам. И изчезнала. Може някой да я е свил.

— Обвиняемий Лука Матеев Марков! Разкажете как откраднахте обувките! Така!

— На другия ден прекарвах обувки за търговските складове. Така.

— Браво! После?...

— Цял ден прекарвах, не ми е за пръв път. Аман от обувки, сънувам ги, повдига ми се от миризмата им! Но не съм пипнал нито една! Как тъй ще посегна, другарю следовател, то е държавно, народно. Има и милиция, следователи. Че аз, както ги прекарвам всяка седмица, ако река да заделям за мене, трябва да отворя магазин! Пък и какво да ти намаже окото, правят ги едни уж модни, а не можеш да си пъхнеш крака. Тесни — имам мазоли от тях!

— Обвиняемий Лука Марков Матеев!

— Лука Матеев Марков, другарю следовател.

— Гражданино следовател!

— Извинявай, другарю следовател, навик. Толкоз години и не мога да свикна. Имам колеги, с първото влизане и направо: „гражданино следовател“.

— Не ме прекъсвай! Разкажи, как открадна обувките!

— На другия ден...

— Тогава ли стана?

— На другия ден гресирах колата, мих я и въобще не съм помислял за обувки.

— Кога извършихте кражбата, Лука Марков Матеев!

— Лука Матеев Марков...

— Млъкни! Чух! Все от евангелието сте! Ти си призна още в началото как се казваш. Веднага започни за обувките: кога, как, защо, колко, с чия помощ и при какви обстоятелства! Така, почни!

— На другия ден...

— Само да не е било този ден!

— Не съм ходил на работа, другарю следовател. Водих жената на доктор. Нищо й нямаше, а изведнъж: свят ми се вие! Тя има ниско кръвно...

— Кога откраднахте обувките, обвиняемий? Кога?

— На другия ден...

— Какво пак „на другия ден“! Цяла седмица мина!

— На другия ден беше неделя, другарю следовател.

— Какво като е било неделя? Да не си светия, че не работиш в празник! Да не ти е почивен ден в занаята?...

— Почивен ден, другарю следовател. Почивах, като всички хора. Но понеже бяхме...

— Не срещна ли случайно Самораслото?

— Случайно не съм го срещал.

— Признай! Вие сте се търсили непрекъснато!

— Не го срещнах случайно, той дойде у дома с бутилката.

— Защо не призна веднага!

— Ама нали питаш...

— Млък! Пак ли почваш! С кого крадохте обувки? Сам не си бил, двама сте били!

— С него пихме, другарю следовател.

— Тогава с кого крадохте обувките?

— Кои обувки?

— Дето ги крадохте! Никога ли не си крал обувки? Няколко чифта само, бре! Толкова ли си некадърен, едни обувки да не можеш да откраднеш! Казвай!

— Неделята не съм крал обувки, другарю следовател. Давам ти честна дума!

— Обвиняемий, за последен път те питам: крадохте ли обувки?

— Ама кога, другарю следовател?

— Когато и да е! Където и да е! Колкото и да са! Няма значение дали е понеделник, вторник или сряда, сутрин рано или през нощта, зиме, лете, делник, празник, тесни, широки, шити, лепени, с гьон, с мукава, с връзки, без връзки... Признай!

— Ама чакай, другарю следовател! Що викаш толкоз? И защо се нервираш за едни прости обувки? Те половината не струват!... Ще ти кажа... Крадох, кой казва, че не съм. Ама не беше в неделята. Кой краде в неделя държавно! И не бях със Самораслото. Той е некадърен човек, дай му да се напие и да почне да те прегръща...

— Престани! Кога беше, колко, къде? И не започвай пак!

— Ама ти питаш за тази седмица и аз ти обяснявам за нея. А тая седмица нищо не е имало. То да не е тъй: дай една бира и подир нея още една. А ти, йок, тази седмица! На следния ден, ама нищо няма на следния ден!

— Кога тогава? Кога?

— То беше миналата година, само че нас ни съдиха. Бяхме с Тенчо Джоба. И хем не си признахме, хем ни осъдиха. Ама адвокатът каза, че като не признаем, по-малко ще ни осъдят. Ами! Лепнаха ни по година и половина, добре че горе намалиха с шест месеца и с работата, излязохме за...

— Обвиняемий Матей Луканов Матеев! Разкажи за кражбата тази година! Тази година! Тази година!...

— Ама, гражданино следовател...

— Викай ми „другарю следовател“... Викай ми другарю Пеев, Маринчо, каквото щеш ми викай, само признай! Признай!... И не започвай от понеделник, почни от вторник!... Моля ти се!... На колене ти се моля!... Почни от самото начало! От понеделник!...

КЪЛНА СЕ, ИЗТОК Е НАТАТЪК

— Да — аз съм една от най-добрите китари, свиря вечер в заведението и късам сърцата, но тогава се провъзгласих за учител по немски, една година ме търпяха. Нямам диплома, нямам призвание, това е страница от моята биография, зачеркната с кръст... И какво става по-нататък? Нямах представа, Антоанета: фантазия, Ромео и Жулиета, цирк. Влизам в учителската стая, но преди това едно „апропо“ — тя ме видяла на улицата. Нейната къща е на ъгъла срещу просветното заведение — за мене всичко е „заведение“ — голяма къща, двуетажна, а отдолу е бакалия. Аз току-що съм пристигнал и отивам да се представя, но в последния момент виждам по-надолу кръчма. И отивам да вдъхна познатия мирис, благоуханието на алкохол, да си освежа стомаха. В това време тя била на прозореца, гледала разсеяно навън и изведнъж — страхотен мъж! Гърди сто и осемдесет, коремът прибран, косата гарваново перо и походка „светът е мой“. Два медала за най-хубаво тяло на Златни пясъци — сребърни. Естествено, онази се побърква, скача моментално и хуква да ме търси. А аз съм влязъл в заведението и си пия питието. Хари знае, че където и да иде, жените го чакат и няма защо да бърза. Да, аз ги гоня: махайте се от пътя ми, долни същества, презирам ви, а те се лепят още повече и ми викат: Хари, ти си наш бог, тъпчи ни, пак ще те обичаме! Кажу, Ани, не е ли така?...

— Точно така е, Хари. По-нататък?

— По-нататък... Онази е безумна, излита като куршум, оглежда се, но мене ме няма и съкрушена влиза в гимназията. В този момент, когато прекосява улицата, моите наблюдателни очи я засичат и фотографират. Аз също се гръмвам: каква е тази богиня, това дивно същество! И полудявам веднага. Моят поглед ми казва, че това парче не е отечествено провинциално изделие — това е францужойка или испанка, такъв крак няма и в София! Да умра, ако лъжа! И майка ми да умре! И какво правя?

— Поръчваш си още едно питие.

— Не, Ани, не, Тони! Плащам и ставам. Да, аз вече съм побъркан, влюбен, в душата ми звучат цигулки, които свирят мексикански танга, ла хабанери. Усещам, че колелото се върти на критични обороти, ще спукам гума, ще стана роб на едно влюбено сърце. Тони, ти не ме познаваш! Няма жена, която да ми устои! Аз съм идол! Ето, Ани е тука, питай я как се ожених. Срецам я на улицата — нито съм я виждал, нито съм чувал, но моментално си казвам: тази ще бъде! Фаталният миг на моята съдба настъпи! Край, енде, финито! Тя беше с онзи тъпак, Маринели! Той си мислеше, че сме приятели, каквито бяхме, а аз му казвам: значи така — криеш това божествено създание от мене, защото знаеш кой е Хари! Ти, бедни музиканте, си достоен за съжаление и аз те презирам! Така ли беше, Ани?

— Така, Хари. Видя ми се много важен, но аз бях глупава.

— Ето, видя ли, Тони? Каквото кажа, така е!

— И какво стана с учителката?

— Ани, ти само слушай, защото от мене има какво да научиш. Аз зная немски и съм енциклопедия. Моят живот е едно голямо приключение — романтика и страсти. Ти не знаеш какъв мъж имаш!

— Представи й се като бъдещ колега, нали?

— Влизам пет минути след нея в учителската стая, а в това време тя успяла да разкаже, че срещнала Джони Вайсмюлер. Колежките се побъркват и в този момент се появявам аз. Какво се получава? На медицински се казва: шок! Тони, по мене си падаше цял град. Жената на един лекар на колене ме е молила да избягам с нея, но аз я отблъснах и изгоних, защото не съм по калните истории. С нейния мъж си приказвахме като с тебе, първи приятели, мрем един за друг, а тя хвана да мре за мене. Взела всичките пари от къщи и едно куфарче. Плаче: не мога без тебе, ще умра, ако ме оставиш, по-добре ме убий! Викам: ти ум имаш ли, знаеш ли какво приказваш? Ти искаш да взема най-скъпото на моя приятел, да го ограбя, нож в гърба му да забия!... Никога! Умри още сега, ти не познаваш Хари! Тя се залива в сълзи и ми целува краката. И какво излезе? Понеже Хари има нежна душа и меко сърце, трогва се дълбоко и е готов сам да заплаче. Хващам я за раменете и казвам: добре, идвай, както досега, тук ще намираш утеха и ще се целуваме. Ще пеем и ще свирим — ето китарата, моята голяма любов. Но повече нищо, защото ще видиш цепката на сакото ми...

Ани, аз съм ти разправял, това беше шашава жена, влюбена в мене трагично и готова да умре.

— Как стана завръзката?

— Стана, Тони, естествено, но защо? Защото беше нещастна. Нейният мъж и мой приятел е лекар, от работа и инфлуенчни глезотии няма време да се наяде, разкарват го болни роднини, ходи по къщите на шефове, звънят му нощем. Той живее с болните — не се сеца за сърдечната болка на жена си, а на всичко отгоре има и една провинциална слабост: обича да чете. У тях книги от пода до тавана, а една млада жена, щом я изместят книгите, търси спасение при Хари. Тя обичаше светския живот, солените вицове, сантименталната музика насаме и кадифения глас, който ѝ шепне в ухото... Защото душата ѝ беше романтична и бленуваща — иска да се потопи в забравата на силни чувства; естествено, въпреки пълна дисхармония — няма за какво да си приказват. Същевременно докторът ми има сляпо доверие, ние с него сме неразделни — откъде да предположи! На всичко отгоре преди да се ожени бил влюбен в Мария — така се казваше моята учителка. Но Мария е мраморна статуя — чувства, сантименти — но! И тогава хуманният доктор се гръмнал в тази истерия.

— Казвай за Мария.

— В нея беше влюбен целият град. Страшна жена, неопикуема, на мене и сега ми настръхва косата! На вид като тебе, Тони — Испания, Толедо, Сарагоса и Севиля. Мадама за подпалване на войни... И ти си страшно сексапилна, това е същност, а тя беше тайнствена и мълчалива, красива и студена — бих казал, един кристал. Крака, ръце, глас — съвършенство! Очите ѝ големи и тъмни като твоите, кожата на арменка — кадифе! Цялата свежа и чиста, излъчва чар и топлина, а иначе — късче лед. Хладилник! И не се усмихва. Ето, Ани да ти каже. Кажи, Ани!

— Хубава жена. Струва. Ами ти не струваш, Хари.

— Аз бях мъж, Ани! Бомба, Джони Вайсмюлер, Джек Лондон, Джакомо Казанова. С него сме от една кръвна група! И аз съм комарджия, авантюрист, отвързана душа. Аз съм играл покер по цели нощи. Писал съм сценарии. Не вярваш ли? Бил съм и търговец. И музикант — най-дълго време. Но над всичко е изкуството на любовта. Аз живея само за него. У мене се преплитат магиите на онова време и на днешното, затова съм още по-сложен. Моята душа е неразбрана, аз

съм една загадка. Време е да започна мемоарите си и тогава светът ще види какъв съвременник е имал. Но ще почакам, защото ме очаква дълъг живот — сто и двайсет години. Не се шегувам, аз съм ходил при врачка. Предрече ми чудеса. Аз съм необикновена личност!

— Кажи за Мария.

— Представете си, влизам в учителската стая. Но как? Един простак изобщо не знае как се влиза, с кой крак. С левия! В ръката цигара с филтър, тогава ги нямаше, но аз се снабдявах от един приятел, осъден после за търговия. Масленозелен шлифер над коленете, защото аз предшестввам модата и имам страшен нюх. Следя всички списания. Ето, Ани е тука — нека ти каже: каквото нося сега, догодина ще дойде. Да! Колан и сребърна тока — страшно си падам по облекло, което намирисва на униформа. Защото съм немец. Но това е друга тема... На врата шалче от въздушен плат — аз съм царят на шалове. Винаги с шал, ако ще да е парцал! Ето го. Но трябва да знаеш как се носи. Косата блести, устните са налети с кръв. А сега внимавайте — очите. Погледът е най-важното, той разкрива намеренията, той е огледалото на индивида. Очите ми са пълни с пренебрежение: госпожи и господа, аз не съм от вашия свят! Хари не е плебей, той е плеябой — Тони, игра на думи — Хари иде отвисоко и принадлежи на изкуството. Да, аз съм олимпиец, като Гьоте! Никого не гледам, погледът ми се плъзга над главите, техните дребни души не ме интересуват, аз съм бог и всички ме съзерцават. Аз съм Хари — известният в София Херман Цалев — недостъпен любовник, от когото чакат удостояване с малко внимание. Точно така — онези в стаята млъкнаха, защото никой не смее да диша, мъжете са объркани, жените — отмалели и всички са глътнали една хапка, която им е заседнала. Тогава Хари изчаква няколко мига, за да му се насладят и преди да се опомнят, казва със своя кадифен глас, който прониква в сърцата: добър ден, колеги, аз съм новият учител по немски. Завършвам напролет, тук ме разпределиха.

— И те вярват?

— Когато говориш немски като Гьоте, не ти трябва диплома. Трябват ти години на Златни пясъци, а Хари ги има.

— И Мария повярва?

— Първото впечатление е най-важното. Бързина и смайване е моята тактика. Не ѝ обръщам никакво внимание, въпреки че изгарям. Викам си: Хари, това е съдбоносен миг, не бива да се поддаваш на

слабости, ти имаш свръхволя, ти не си евтинджия на чувства, млъкни, сърце!... И запазвам маската на лицето си, сякаш съм индиански вожд. Забелязала ли си, Ани, колко владее мимиката си? Да — защото се упражнявам пред огледалото и съм артистичен. Когато щях да играя във филм, ми правиха снимки. Бях приятел с режисьора, той мреше за мен. Снима ме като скитник, после във фрак, а имам и пози на Тарзан, защото тялото ми е от желязо и мускули — изпъкват като въжета. Трябва да ти ги покажа, Тони; Ани ги знае и им се възхищава. Да, аз и в най-бурните моменти на живота си запазвам спокойствие, като че съм от бронз, а в това време вътре кипи океан от чувства, защото съм свръхемоционален. Ани вика, обхваща я делириум, чупи чинии — ето, в бюфета не е останала нито една, само танури — хвърля по мене кани с вода, а аз си пея любими арии из репертоара на Миланската Скала.

— Хари, жалък Казанова, помниш ли как те забрадих с мокрия чаршаф?

— Да, но аз продължих да си тананикам „На Охридския бряг“. Тогава ти припадна от злоба. В отговор аз излизам и срещам Маринели. Че като му седнахме, че като извадихме сливака, акордеона и китарата... „Рамона — па-па-па-па паааам...“ Най-добрият състав в града — акордеон и китара, маестро Маринели и мексиканският китарист Хари, богът на жените. Маринчо, горкият, остана сам, откакто го напусна Пепа, и не може да си намери друга жена. Тя мреше за мене, но аз — нихт, майне фрау! Само от човешко състрадание направих два-три пъти отстъпки. А преди това Маринели — аз му викам Маринакиавели — беше женен за клептоманка, не му давах да я води вкъщи.

— Хари, той приятел ли ти е?

— Той? На мене? Може ли да се нарече приятел един бездарник и музикант на провинциални сватби? Лъже, че има висше образование, а няма и средно. Ходи всяко лято на Слънчев бряг и чака някоя дърта чужденка да го забележи, а онези гледат морето и търсят смисъла на живота. Европа е пълна с кретени и загнива. „Компарсита“ не е на мода. Хайде де! С Маринели сме излизали двеста пъти по разни сцени, познавам го като джапанката си. Сега води два-три жалки състава по за двайсет лева читалищни пари и не може да се класира на четвърто място. Ти мене питай за сеньор Маринели, семпъл слагач и фукльо, никоя жена не му обръща внимание и той полудява, като вижда, че

всичко търси Хари. Аз зная и за вас, Ани! Известно ми е как ти се е слагал в Созопол, когато бях отишъл в Бургас. Той не може да понесе удара, който му нанесох: отнех му Анет от ръцете и за да си отмъсти, ходил да ѝ разправя, че съм бил тип, мошеник, нямал съм висше образование, пращали ме на лагер и съм бил домакин на стол, когато аз бях управител! Но Ани разбра истината, видя кой е Хари: доктор по германистика, журналист, талантлив музикант, говори езици и убива с юмрука си вол! Хвърли се в моите обятия, стана ми законна жена и сега е щастлива да ме има всяка вечер, додето сто жени чакат да се разведе, за да се оженят за мене и преживеят върховното щастие. Така ли е, Ани!

— Така е, Хари, но малко си остарял.

— Ани! Аз съм в кулминацията си, моята мъжественост е на своя връх, в апогея си. Ти не знаеш какво означават тези думи. Аз сам се чудя откъде имам толкова енергия! Ще полудея, не мога да спя от мъжествена мощ. Но защо? Защото моето меню е половин агне на ден и кило ракия — пия всеки ден и...

— И се напиваш.

— Никога! Кълна се в майка си, която подобри нашата раса — колкото по-много пия, по-трезвен ставам, стъпвам като пантера и издържам до три денонощия, не — четири, стига да имам цигари. Аз пуша непрекъснато, а Ани взима от моите. Жалкият доторе Маринакиавели си отмъщава, задето му взех китарата на покер. Кой го кара да я залага?... Аз съм страшен Шерлок Холмс, Ани! Аз ти поставям клопки, аз зная всичко и ми е известно, че си била с него в ресторант „Аполония“, че ти е правил долни предложения и си танцувала плътно с него. Кънчо, сервитьорът, е мой човек и подслушвал. Иде при мене и вика: „Бате Хари и така нататък“. Ти не знаеш как мрат за мене. Ивко ме кани всяка вечер, иска да ме черпи: „Ела, вика, да ти се радвам, ти ми красиш заведението и говориш езици!“. Сеньор Маринчо се опита след това да тържествува и ме черпи коняк, но аз как си отмъстих? Като истинския Макиавели, не като него — фалшивия. Аз съм италиански граф, всички немкини ме бъркат, смятат, че увивам с лирети сирене!

— Как отмъсти на Маринчо?

— Ани, ти нищо не знаеш. Той в Созопол ми се похвали, че има марки и франкове — дала му ги една белгийка, не е важно защо и как.

Държа ги, казва, в табакерата под възглавницата и ще си купя това-онова. Така ли, викам, падна ли ми в ръцете, ти не знаеш, че има съзнателни граждани! Вземам плик за две стотинки и лист за една, сядам и с моя литературен стил пиша докъдето се пише: „Другарю началник, в града се подвизава един съмнителен тип, представя се за учител по музика, а всъщност е мошеник, дошъл да петни националната ни чест, ходи по плажа и търгува с валута, моля, проверете под възглавницата му в табакерата — държи ли марки и франкове и да отговори откъде ги има“. Отдолу се подписах: „Бдителен гражданин“. Обожавам анонимните писма — сигнали на трудещи се. Няма лъжа, няма фалш, те се пишат от най-близките, които са осведомени точно. И какво?... Представление! Хари гледа в ложа и се наслаждава как истината тържествува. На онзи тъпак му взимат марките, карат го да попълни декларация и да изчезне за двайсет и четири часа от морето, дюните и луната над тях, защото беше пълнолуние.

— Хари, сериозно ли е това?

— Да умре майка ми, която създаде Херман Цалев! Аз не съм вярващ, но ето, кръст правя, изток е нататък. Написах го, но не от злоба. Вечерта този семпъл музикант стои над чашата, гледа посърнал морето и се прощава с романтиката, а не смее да каже. Мисли, че не зная, а аз му поръчвам още един коняк и се чукам с него за добър път.

— Хари, сега разбирам защо Мария и Виржиния са те оставили. И аз ще те оставя!

— Не, Ани! За мене достойнството е над всичко. Юбер алес. А жените ги презирам.

— Но ти си обичал първата си жена?

— Някоя, Тони, защото боговете нямат чувства! Аз съм ницшеанец: когато отиваш при жена, носи си камшик! Точно така — побеснях от амбиция, защото Мария не ми даваше да я докосна. По-скоро ще умре, отколкото да признае, че ме желае, но аз го четях в очите ѝ. Нито един мъж в града не беше я пипнал с пръст, тя имаше фиксидея да остане непорочна и отблъсна всичките ми опити, въпреки че умираше. Тя трябваше да се ожени за мене и да постигне върховното щастие, за да се освободи от илюзиите. Няма идеална любов, това са измислици на Петрарка и Данте. Онези са живели

преди векове, ние сме в нова епоха, не се интересуваме от Беатриче, затова тя трябваше да...

— Да се разочарова, Хари.

— Именно, защото аз бях...

— Свиня!

— Ани, прекаляваш!

— И защо се ожени за Мария?

— От заслепение, в момент на слабост. Аз бях много млад, поддадох се на чувства. Като Прохор Громов. Ах, Прошка!... Това е мъж, това е воля и падение, но и в падението — сила! Аз съм като него — стъпвам по трупове, жените лягат на пътя ми. Какво представлява един Маринели? Жалък тип, нищожество, празно пространство! Той даже не заслужава да бъде наречен тип — тип съм аз, Херман Цалев!...

— Хари, нали разправяше за Мария?

— Тя беше луда по мене. А баща ѝ ме мрази, готов да ме убие. Той ме проучвал, нямал съм бъдеще, защото съм бил покварен и щял съм да направя дъщеря му нещастна. Идиот! Кога бъдещето е било на тия, дето ядат кисело мляко? И иска да ме гони от града. Тъпчо! Не ѝ дава да говори с мене, крои да я жени за един кандидат на науките от София. Онзи бил перспективен, пишел статии. За кого? Да не би да е за Юнеско? Пише за масовата информация, там от статии не можеш да се обърнеш, аз чета само спорта. Обаче какво се получава? Градът малък, всичко излиза като въшка на чело; той разбира, че дъщеря му е влюбена в мене и започва да подскача на въглен. Среща ме една вечер, пухти на велосипед, очите му се наливат с кръв, слиза и се пени: „Ще те ликвидирам, казва, махай се отгук, тип, дето те няма никъде! В моята къща ли намери да се натресеш!“. Викам му: „Качвай се на колелото, търбух с търбух, и завъртай педалите!“. Хари не се плаши от миша тупурдия! И продължава да се среща с нея. Тайно. Карл Моор, вечер след девет часа като в Пармския манастир. Разходки край реката, безумни погледи. Луната грее, водата шуми, вълните посребрени, тишината сама влиза в ушите ти, а аз — абсолютен платоник, само нежни думи, не мога да се позная! Тя бяга от къщи, излиза през прозореца, рискува чест и име. Какво не прави любовта — литературата е пълна с подобни алабализми. Но това не може да продължава, аз не съм създаден за такива отношения, аз имам сърце и плът, ръцете ми са свикнали да пипат. Дойде и ноември. Реших да

предприема един смел ход, защото винаги рискувам. Рискувам пари, обществено положение, любов, даже живота си. Аз съм човек, който не прави тънки сметки за утре и в това е чарът ми. В квартирата на един мой приятел — не го познаваш, Ани — направих любовна среща, капан. Занасям там букет цветя, шише айерконяк, всичко е по часовник, посрещам я влюбен, чоколом, целувам ръка, поднасям цветя. Обстановката предразполага, радиото свири „Кажки защо ме остави?“ Късмет, песен на мода и точно нея свирят! Аз полудявам, наливам айерконяк, чукаме се, очите едни в други. Фиксаж! Тоновете идат приглушено, топлина, ставам и тържествено я каня на танц. Вихърът се надига в главата ми, плътно танго, бедрата й са в моите, гърдите ни се сливат, леглото оправено, страстта бушува, но моят хладен разум надвива хаоса и ми казва — нон, ферботен, в никакъв случай! И аз — кълна се в най-святото, още утре да получа некролог, че е умряла майка ми, ето, целувам хляба — се държа като лирик, шепна само нежни слова, шаблони, парфюми. Прави сметка какво ми е струвало! Но нали съм йога, имам индийска воля, превземам я с внушение и шепот — непрекъснати бомбардировки в ухото! Какво нещо е да смениш въздуха, да се освежиш! Само че трябва бързо да се ориентираш. С моя нюх усетих, че тактиката ми е остаряла, а най-важното е творчеството и импровизацията. Защото дотогава аз действах шаблонно. Но и мадамите ми бяха такива. Новата тактика донесе главозамайващи успехи, тя става моя робиня, макар че не ми дава да я докосна — само целуване на ръка. Но е готова да тръгне с мене накрай света, както и тръгна. Аз се чувствам горд, щастлив, ликувам, тържествувам, и то защо — защото се закопавам! Да, аз бях един глупак. Сега, когато съм се издигнал над глупостта, мога да го кажа и в това е моята сила. Аз гледам на събитията като историк, моят поглед прониква през миналото в бъдещето, диагнозата е поставена. Любовта е безумие, болест на душата, деградация на рациума. Ани, донеси речника за чужди думи! Животът е безмилостен, той не признава лигави работи — целуване, сърцебиене — той ти казва като келнер от „Балкантурист“ — цален бите, плащай осемнайсет години издръжка, да ти дойде умът! Кой ти е крив, че си се поддал на моментна слабост и си повярвал на женски сълзи! И какво се получава? Хомот, дий, воле, дий, да ти плюя в орисията, както казва Яворов, аз го уважавам. Така ли е, Тони?

— Тогава ли се оженихте?

— Никой не вярва на ушите си, цяла София се е побъркала, квартал жени искат да се троят. Еско баскетболистът вади нож да ме коли, полунощният свят е в траур. И вместо поздравления — псувни във вид на писма, ултиматуми, съболезнователни телеграми. Нейните близки я окайват, мама ме пита дали не съм бил пиан, а Маринели съчинява траурна музика. Той и на портрета ми бил турил черна лента и водил аверите да палят свещ. Какво мислиш, Ани, Херман Цалев — женен! Не! Щом и той си е сложил хомот, хората са роби!...

— Как се оженихте?

— Ти нищо не знаеш! Онзи търбух не я пуска никъде; средновековни нрави, заканва се да ме ликвидира физически. Но Хари има пипе, той е разработил план, линията Мажино е вързана в кърпа. Необходимо е психологическо оръжие, шпионаж, диверсия. Иде Нова година: Ани, внимавай, иде най-главното. Срецам я. Отиваме за Нова година в София, казвам, аз имам там верни до смърт приятели, ще те настаня в апартамент, ела да вкусиш световните наслади, долче вита, да се потопиш в забравата на удоволствията, стига прясно мляко и вегетариански диети! Тя се уплаши, страх я е от баща ѝ, той бил луд, още ревнувал майка ѝ. Като била студентка ѝ правел внезапни проверки и ако я няма — ела да видиш! И не ще. Но какво прави Хари? На трийсет и първи заранта, фатална дата, ѝ пращам по един приятел, верен агент, френско-български речник. А вътре — два билета за София: ако не дойде, проваля и мене. И една бележка: „Чакам те, ела! Ще бъдеш моя жена, ако не дойдеш, ще се самоубия! Ти си моят въздух, аз съм дошъл на този свят заради тебе!“. Глупости, въздух! Но тя бяга от тях и идва. Чакам я на автогарата и се качваме моментално. Птичето отлетя в топлите страни, пристигаме на Подуяне и веднага поливаме случката на свободен терен. Изтрезнявам на другия ден — на Нова година. Прекарали сме цялата нощ в апартамента на моя приятел — никакви ласки, нищо съществено, само цитати. Утре, викам, ще се оженим, днес е денят на пианиците, аз искам сватбено тържество на бистър ум, да не кажеш после, че не съм знаел какво правя. Така и стана. На другия ден малък цирк, оперетно представление — пак съм пиан. Правя опит за бягство, но се връщам, защото съзнанието е замъглено. Трябвало да ме откраднат. И какво? Менделсон-Бартолди, китки, приятелките мислят, че си правя кодош, както си и беше, но за

държавата няма кодош, слагаш подпис и после експертизата доказва, че е бил твой. И се целуваме пред хората — за първи път; аз вече съм жалък герой — целувки на законно основание! Боза! А баща ѝ в това време я търси, дере земята, реве като намушкан с нож и хвърля къчове: единствената ми дъщеря, която говори френски, сякаш съобщава нивото на „Дунава“, „р“ като „Акрополис“ — пристанала! И то на един тип! Но времето работи, той е опозорен и не смее да се покаже. Крещи: ще го убия! Майката се тюхка и си скубе косите: всичко е свършено! Той: ще се откажа от нея с държавен вестник! Майка ѝ: ще умра веднага! Тъпи реалистични сцени. Минават двайсет дни, време е да се връщаме и Хари, какво да прави, довежда я, но не у тях — не! — а в квартирата. Онези няма как, страх ги е от скандал, градчето малко, идват да се молят. Дъртият мек, отслабнал, дума не обелва срещу Хари. Исква да ме удуши, а не може — вече съм му син. Моли се да отидем у тях. Хари това и чака; започват черпни, идат приятелите, градската бохема — прием и пеем! Нека и в тази къща се чуе веселба, мазата е пълна, ще стигне за цяла година!

— И всичко мина идеално?

— Не, Тони, без интриги не може. Пълно щастие няма. Хари винаги е бил жертва на съдбата, която много му е дала, но и много иска. На третия ден гръмотевици, ужас, лъжица катран в сватбарската чорба. Аз имах една приятелка от София, студентка, у тях съм ходил сто пъти, познавам се с бащата, а с майката сме приказвали за венчавка. Те го бяха взели на сериозно и даже уреждаха купуването на килими. В резултат онази научава, казваше се Венета, и припада. Вика: той е мой кумир, дайте ми валериан, отрова, ще го убия, не искам да живея!... После взима писалката и пише — сега настанаха едни времена, всеки пише. Вие, казва, се намесвате в моя живот, вие ми отнемате мъжа, с него сме във фактически брак и прочие — ферман на пет страници, имаше хубав почерк. Отгоре номер на страницата, сякаш ще издава избрани писма. Мария не разбира нищо, отде се взе това писмо, коя е тази Венета, мисли, че каквото съм казал, все е вярно. Пет минути е неподвижна — клиническа смърт. После хвърчи, от очите ѝ излизат искри, метнала се е на баща си, залепя ми два шамара: „Лъжец, негодник, боже мой, какво да правя!...“. И негодникът си опипва бузата — какво невъзпитание, Тони! Ако бях живял с нея цяла година, щеше да ме застреля. И всичко това — след моята лирика!

Представи си какао ми е струвало да направя завой. Ставам Цицерон, държа речи, правя се на възмутен и нещастен. Викам: ако държах на нея, щях ли да се ожения за тебе, аз отдавна я ненавиждам, заради нея избягах от София, тя е побъркана и истерична, ще отида още сега да я убия, ела да я убием двамата, нали паднах в твоите крака; за пръв път почувствах любовта и сега искат да ми я отнемат! Замазвам с гладка мистрия, правя се на ядосан, покрусен и обръщам плочата: тя не ме интересува, не мога да я понасям, без тебе ще умра и така нататък, додето ѝ повлиях като влюбена, започна да вярва пак, а уж интелигентна!

— Кога я разочарова?

— Никога, тя още ме обича, но аз фирках непрекъснато. После я заведох при мама, стояхме един месец и през юли заминах за Златните пясъци.

— При Елвира?

— Да, Ани, тя пристигна заради мене от Щутгарт. Бяхме се запознали предното лято, видя на плажа Аполон и умря. Искане да ме води в Германия, каза, че пак ще дойде и наистина дойде... Шантава, колкото си ще. Но какво се получава? Аз я заряхах и изпъдих, защото ми направи номер, не можах да го преживея.

— Какъв номер?

— Тя носеше един шлифер, струваше милиони, не бях виждал такова нещо, италиански, гъне се по тялото и блести, никой не е обличал такова чудо. Чакам я долу в ресторанта, а в същото време един келнер пада на колене и иска да го купи, дава шейсет лева, плаче и тя, нали е глупачка, не знае, че на онзи му трябва за търговия, дава му го за двайсет лева, колкото да не изглежда милостиня. Слиза долу, питам я защо е без връхна дреха, вечер край морето духа, а тя се смее и ми разправя, че току-що я съблекли. Като чух за двайсетте лева, нож заби в сърцето ми! Повярвай, Тони, дъхът ми спря! Тази е ненормална, викам, какво правя аз с такава, дето утре ще изнесе цялото ми движимо имущество! И макар че я обичах — край! Кълна се, целувам хляба, изток е нататък — отстина ми! Никога не съм имал работа с идеалисти и малоумници, мразя и ненавиждам позъорите, които, за да направят впечатление, си дават ризата от гърба. Аз щях да взема от този шлифер сто и двайсет кинта! Никога не съм очаквал такова нещо от немкия, те са свестни жени, домакини, но тази беше от Южна

Германия, положително е някакъв сантиментален мелез или с френска, или с италианска кръв.

— Хари, стига си пил!

— Ани, ще ядем и ще пием цял живот! Аз даяна на пиене, не съм като тебе. Тони, питай своята приятелка как се прибра снощи. Ето я — нека ти каже: фиркана и в полунощ. Къде ходи бе? В какво село си била? Какви са тия кални истории и селски номера?

— Нали ти казах, дойде инспектор от София и началството го води у тях на ракия и сланина.

— Ами ти от къде на къде с тях? Да не завеждаш отдел „Дамска компания на началници“?

— Шефът каза да идем с Цена. Сигурно нещо го е шубе от София. Какво толкова — закара ни с колата и ни върна.

— Каква кола, каква Цена? Първо, колата на твоя шеф е боклук като него, хората изобщо не се излагат да се качват на такава щайга! Второ, Цена я зная, бил съм с нея едно време, мреше за мене, но аз не ѝ обръщах внимание, защото е тъпа. Ходеше с Пончо. Как се казва онзи „от София“, ще проверя в министерството!

— Петко се казва, не му зная презимето.

— Охо!... Петко „от София“! Това са глупости! Той не е софиянец. Кой гражданин ще тури на детето си такава име? Щом е от София, защо не се казва Херман Цалев?...

— Хари, ти си пиан. Ще си намеря приятел вече, защото твоето пиене и дрънкане край нямат.

— Намери си, Ани, но какъвто и да е, пак с два сантиметра ще е по-тесен в раменете от мене! Аз съм бог! И какво пихте?

— Ракия.

— Охо! Тя и ракията му е била помия! Какво разбира твоят шеф от ракия? Познавам го от ученик — изобщо не пиеше. А Хари още тогава носеше шишенце в джоба, но с аптекарски етикет... Сланината хубава ли беше?

— Не зная.

— Ето — била е развалена. Ами пяхте ли?

— Пяхме.

— Без китара?

— Да.

— Какво пеене е било тогава! Кога на този страхлив параграф ще му дойде ума! Защо не повикахте Хари да дойдем с първокласния музикант маестро Маринели?... Танцувахте ли?

— Танцувахме.

— Онзи е селянин и не знае да танцува! Не ми пробутвай фортиции, не сте танцували! Ами в колата целувахте ли се?

— Не.

— Значи е прост. Седнал с мадама в кола, яли и пили и накрая не й благодарил. Трябваше да те покани вкъщи.

— Той е на хотел.

— Какво от това? Ако беше мъж, щеше да те покани.

— Аз нямаше да приема.

— Ако си жена, щеше да приемеш. Тони, ти си жена за милиони! Имаш гореща кръв и си родена за танга, но няма вече мъже. Всички са като Петко „от София“. Глупости! Не ми говори повече за него, Анет! Той няма възпитание, а го направили инспектор... Ето какво ни докара миграцията! Други път няма да се събираш с него... Лека нощ, Тони, ти си Испания и горещите камъни на Кастилия — разбирам и от география, нищо че нямам диплома. О, соле mioooo!... Алкохолът е общочовешка кръв, едно звено между хората, борец за мир!... Мария не туряше капка!

— Хари, виждал ли си я оттогава?

— Да, Тони, един път... Беше преди десет-дванайсет години. Минавах през града, викам, чакай да се отбия и да видя сина си. Да — имам син, родил се същата есен. Не бях го виждал, стана ми мъчно, викам си — баща ли си, или мащеха — значи, обади се биологията. И се питам: на кого ли прилича? Звъня. Отваря се — Мария! Същата — да умра! По-хубава! Ако се беше случил онзи — некролог... Аз поех страшен риск... По какъв случай? — пита. Ама спокойна — все едно че съм излязъл преди малко. Не е човек това! Искам да видя сина си. Добре, казва, но имам едно условие: никога повече да не идваш. Никога не се срещай с него, моля те, той е малък и може да му повлияеш. Защото ти до каквото се докоснеш, го разваляш!... Да, Тони, така ми каза!

— И ти?

— Съгласих се, макар че не беше права. И оттогава изпълнявам думата си. Аз съм благородник! Не съм го виждал, но съм спокоен —

няма да бъде нищожество! Пълен отличник, спортист. Мария ми пише всяка година по едно писмо — за Нова година. Не иска издръжка, не дава да му пращам подаръци. Вече си имал приятелка, Тони. Моя кръв! Стига да не го развалят!...

НАСАМЕ ПО СЛУЖБА

Живееха в нашия край един голям-голям началник и един малък-малък подчинен. Срещнеха ли се, единият правеше път на другия, поздравяваше го и чакаше да му отговорят. Но другият не го забелязваше и не му отговаряше.

Днес тъй, утре пак тъй. И нашият подчинен се отчая. Страда колкото страда и възропта. Срещна един ден своя началник и също не го позна. По-точно си каза наум: „Не ща да те зная!“. Добави и още нещо.

Добре, но този началник можел да чете мислите на подчинените си. Цар Соломон едно време бил такъв и този да се метне на него. Подир туй ела да видиш разговор по служба! Единият зад широкото си бюро, другият в тесните си гащи.

— Защо ти, подчинен на моя подчинен и дребен дребосък, не поздравяваш угоднически, съгласно правилника за поздравяване на началници? И защо мислиш наум, без да си съгласувал? И защо ме нарече такъв-онакъв мълчешката?... Гледай сега как ще те настъпя с копито, че да разбереш кой какъв е, овца такава!

— Овен такъв! — помисли нашият.

— Млък! — ревнол оня и свил уши, защото освен дарбата на цар Соломон, можел да си мърда и ушите. По ушите познавали какво мисли.

— Ама аз съм...

— Няма „аз съм“, защото ти не си! — ударил бюрото онзи. — Тука само аз казвам „аз съм“, а ти, той, те, не сте и няма да бъдете, додето АЗ СЪМ!... Изобщо кой си ти? Има ли такъв? Може ли да се каже, че тука сме двама?

— Само ти си, другарю началник!

— Ще казваш: „Ти си ми, другарю началник!“. Ти си ми баща и майка, господ и енорийски свещеник, римския папа и ротния фелдфебел!... Аз съм ти икона на стената, кандило с масло, въздуха

дето дишаш, даже онзи, дето свети на небето! Господ! Повтаряй: „Аз съм господ!“.

— Аз съм Господ!

— Не ти бе, аз! Кажи: ти си Господ!

— Няма Господ!

— Има бе! Къде по-умни хора са го измислили! Аз съм Господ, защото хвърлям светкавици и гърмя! Назначавам и уволнявам! Не ща атеисти! Знаеш ли, че като пусна една мълния с химикалка, ще изгориш на вятъра! Те тия приказки — има-няма Господ — са за кръжока. Просветни форми, дрън-дрън дрънканици! Виждал ли си даскал в униформа?... Я помисли, от кого зависиш? На кого се молиш? Чии заповеди изпълняваш? Кой ти дава пари за хляб и швепс? От кого се стряскаш нощем?...

— От жената.

— Аз съм ти и жената, и балдъзата, и тъщата, щото те храня и гоня, щото ме мразиш и ме обичаш, щото те раждам и те погребвам — когато ми скимне! Ще си научиш чорбаджията!

— Няма чорбаджии вече!

— Има! Аз съм чорбаджия, над мене има други чорбаджии, а ти не си и калфа, нямаш вуйчо владика, нямаш чичо квартален отговорник и си нищо, нищо и половина — повтаряй!

— Ти си нищо, нищо и половина...

— Не „ти“ бе, „аз“! Почни отначало, щото ще те пратя на проверочен изпит за незнание кой съм! Това е първата заповед на всяка вяра: да нямаш други Господ, освен началника! Не си чел кодекса! Повтаряй: за нещене да зная кой съм!

— За нещене да зная кой си!...

— Глупак! Отде ми дойде на главата! Повтаряй точно! Кажи: „Отсега каквото каже началникът, това ще мисля! Каквото не е казал, няма да го мисля!“.

— Каквото каже началникът, ще мисля. Каквото не е казал, няма.

— И като го срещна, няма да си казвам наум...

— И като го срещна, няма как да не си казвам...

— Наум! Не пропускай!

— Няма да пропускам!

— И ще реда приказки за него като за светия!

— И ще го подреждам като светия!

— И ще му целувам ръка!

— Къде ще ида!

— Никъде няма да ходиш! Отсега и додето съм началник! Освен ако те пратя в командировка.

— Освен ако те пратим в командировка. И подир туй.

— Подир туй няма нужда. Само додето съм тука... Ти още тука ли си! Марш да те няма, че ще метем! Кажи на чистачката да дойде!

И нашият малък-малък подчинен, какво да прави, излязъл. Бавил се някое време, пък се върнал.

— Другарю началник — рекъл, — чистачката я няма. Не може ли ние да Ви изметем?

ЛИТЕРАТУРНИТЕ КРИЗИ НА НАШИЯ ГРАД

Нашият град има пет хиляди жители, на вид са четири, а със самочувствие на четирийсет. Може и да преувеличавам, но ще кажа, че сме манияци и мегаломани от мегаполис. Кафенето се пълни от сутринта, открихме си нощен бар, имаме няколко непрофесионални проститутки, духовен елит (сноби), кино клуб, клуб на културните дейци, радиоцентър (точка) и собствен вестник, за който всъщност ми е думата: „ГЛАС НА ЕПОХАТА“. Два пъти месечно, две страници, чер печат. „Елитът“ открай време го нарича „многотиражка“, за да му се присмее, всъщност присмивайки се на себе си, защото снобът ще го познаеш по това — винаги твърди обратното и се дели от народа, за да позира. Лошото е, че инертната маса, простодушните хорица, се заразяват и повтарят, тъй като за тях е едно и също вестник или многотиражка, „точка“ или „тенекия“, професионал или профан. Понятието „многотиражка“ по начало беше идеологическа грешка, която, подхваната от недоброжелатели и невежи, овладя масите. Инерцията повлича едно явление и ето ти пример за влияние на езиковата надстройка върху материалната база.

Главният и единствен редактор на „Глас на епохата“ съм аз. Същевременно и най-четеният автор, поради което и най-популярният човек в града. Печатът е четвъртата власт. Нека добавя, че съм още оформител, художник, технически редактор и коректор. За съжаление — и разпространител. Снобите, за да ме уязвят, добавят: и ценител. Както с отбелязал Балзак — провинционални^[1] нрави. Но керванът си върви. В момента под печат е брой 125.

Сега минавам към Ванчо. Ванчо Планински-Фаренхайт е единственият писател на града (белетрист и романист), но без талант, без естетико-социална платформа, едно набедено и измислено име, напомпано от честа употреба. Всъщност това е един конюнктурен съчинител на шаблонни очерци и схематични разкази, посветени на обществено-политически и селскостопански кампании. Явлението, както се знае, даде твърде болезнени последици в нашата култура. За

да не бъде голословен, ще посоча някои от излюблените му теми и заглавия: Дълбока ли е дълбоката оран, Закъсняла сеитба в подранила пролет, Гърдите на класата (за 1 май). Повече вяност към първата любов (постъпване на донаборниците в казармата) и други подобни-преподобни. Някой ще рече: епохата беше такава, нужни бяха хора като Ванчо! Да, естествено, разбира се. Но какво променя това? Защото някой друг на същото основание ще попита: а това ли беше темата на епохата?

Тъй или иначе, Ванчо стана литературно име в нашия град. Вече се готви да става член на писателския съюз. За целта написа и роман, който се очаква да бъде отпечатан. Четох го. Сърцераздираща история за двама млади, които се обичат на фона на два скарани рода, плюс политически наследена вражда. Стига се до опит за самоубийство, но накрая всичко завършва със сватба.

Най-напред Ванчо си беше Ванчо. После стана „Планински“, макар че градът ни е в равнина. Накрая и това му се видя малко, та добави Ванчо Планински-Фаренхайт, смятайки, че измисленото име е гаранция за талант. Наскоро казал, че като умре, ще влезе в читанките.

Какво ли има толкова за чудене — ще излезе Вазов, ще влезе Ванчо! Познато!

Разбира се, на Ванчовите самооценки не бива да се обръща внимание. Като единствен професионален критик на града мога да кажа, че се намираме пред типичен безконфликтен автор, без място в координатната система на нашата естетико-емоционална душевност, лакировчик, който деформира както обективната действителност, така и индивидуалното съзнание.

Горчиво, но вярно!

Смея да заявя, че до голяма степен го създадох аз. Ролята на критиката е огромна при формиране на бездарните автори, защото големият талант я отминава равнодушно. Години наред публикувах „боевите“ му разкази. Бяхме неразделни приятели, увлечени в изкуството, всякога на чашка в кафето, винаги уловили за гушата социален проблем. Тогава имах илюзиите, че ще се развие, че ще му помогна да излезе от пашкула на монотонията и шаблона, ще укрепне и ще каже думата си в българската литература. Дори се ласкаех да мисля, че съм негов *Виргилий*^[2] в ада на словото.

Поете, прости ни, че те мъкнехме с нас, че ти наливахме чашка при Сийка и ти губехме времето!

Ето че стигам до повратния момент в нашите отношения. Един ден, след като изпил три кафета и толкова коняци, тупнал масата и заявил, че редактор трябвало да бъде той, а не аз.

Натам се разви! И ето че започна най-критичният период от творчеството му, голямото му подхлъзване, по същество затъване в нарцисизма. Повече не можех да премълчавам истината. Би било съглашателство, затъване в конформизъм. Дойде денят да заявя: „Аз обвинявам!“.

На следния ден ми носи един „проблемен“ разказ за ледовете, които се чупят, и за възраждащата се природа. Сюжетно облечено в бунта на един аполитичен селянин, който решава да въстане срещу себе си и да скъса с безразличието. Уви, слаб. Скучен. Коментар на зададена тема. Казах му го направо. Бях честен. И пред него, и пред себе си.

Тогава този самозван Фаренхайт, разглезен от досегашното ми благоволение, реши да ми обяви война. Въобрази си, че ще поведе общественото мнение, че кафенето и клубът ще го подкрепят. Започна публично да напада моите статии за корелацията между духа на древногръцкия класицизъм и социалистическото самосъзнание, в частност — размислите ми за вечния Омиров дух, белег на епохата ни. Заяви, че в тях съм стоял на сектантски позиции, че съм затънал в блатото на структурализма и махизма, обяви ме едва ли не за знаменосец на съвременния формализъм. Оттам до проповедта за алиенацията в социализма беше една крачка. И той я направи.

А в тези си бележки, макар и без претенции, аз се опитвах да кажа нова дума за вечното. Всяка нова епоха е длъжна да заяви своето разбиране за общочовешките ценности, да ги преосмисля. Аз имах какво да кажа върху същността на феномена Омир, тъй като ме е занимавал от ученическата скамейка. Още повече че в нашия град под това понятие се разбират различни естетични субстанции. В неговите дълбоки води се опитват да газят такива местни даскалски величия като Малчева и Матракалски. Физикът Матракалски, опиянен от достиженията на своята наука, мислейки се за Айнщайн, когато замествал Малчева в час по български, заявил, че Омир е предтеча на социалистическия реализъм. Тъкмо затова бил включен в програмата.

Изобщо вдигал лозунги, мисля, че се надявал да го направят заместник-директор. Хем знае на кого е жена Малчева. Естествено, разкритикувах това ненаучно схващане и определих Омир като велик учител на критическия реализъм. Той твърдо принадлежи към школата на класицизма, по простата причина че е неин създател, баща и поетичен бог.

Ванчо, който с невежеството си твърдеше, че Омир е късен предкласик, започна да сипе инсинуации срещу моето схващане, всъщност срещу самия мен. Зад гърба ми. Но стана така, че го заварих и на самото място — тъкмо се беше разгорещил при Сийка. Ръкомаха, плюе и не ме вижда. Едва не го забрадих; добре че се овладях. Но му заявих в очите, че независимо от някои слабости, Омир е сто пъти по-голям автор от него. Омир е Омир и няма нужда от първи, втори и трети псевдоним. Освен това има стил, има ритъм, има епичност и пише в хекзаметри, додето неговата проза е кафе инка, маруля в студена вода, която иска да мине за чорба. Увлякох се, не ми приличаше да казвам това. Ванчо побесня, закрещя, че нямам право да го сравнявам с писатели от досоциалистически тип, че не бил глухоням, за да прилича на Омир (бърка го със слепотата му), че принадлежал към фалангата на най-прогресивните автори, че се учел от Горки, Маяковски и Сикейрос. И веднага контраатакува — местният печат тънел в западни води, не водел битка с упадъчните влияния, а самият аз съм бил екзистенциалист, почитател на Кафка и Дос Пасос. Бил съм за мирното съвместно съществуване на враждебни идеологии... И тъй нататък. Хората слушат, едни вярват, други се подсмиват.

Ето как в нашия град се оформиха двете течения на социалистическия реализъм. С Ванчо тръгнаха Матракалски, началникът на пощата и неговият раздавач. Началникът ме мрази заради жена си, а раздавачът пише дописки в окръжния вестник и се смята за авторитет в журналистиката.

С мене са химикът Малешев (викат му „Келешев“) — противник на Матракалски и на догматизма в изкуството — както и Мончо библиотекарчето, много симпатично момче. Няма съмнение, че с мене биха тръгнали и читателите на вестника, онази маса, която наричаме „народ“. Но уви! — те не знаеха за нашите разногласия, а ако бъдем честни, трябва да признаем, че не се и интересуваха.

Чувствайки невидимата подкрепа на общественото мнение, седнах и написах обемна статия с програмен характер: „За схематизма и опростителството в съвременната литература и нейните изяви в печата“. С подзаглавие: „По някои въпроси на стила и метода в художественото творчество“. Пуснах я на три колони, редакционна. Разбира се, предварително я съгласувах където трябва. Малчева помогна, тя я счете за своя позиция, тъй като нахиснах вътре и Матракалки. Най-веселото беше, че Ванчо смяташе другаря Малчев за свой гръб! Той първият си няма друга работа, ще се занимава с нашите художествени словоизлияния!

Рядко съм писал такава статия на един дъх. Никаква помощна литература! Още в самото начало доказвах в теоретичен аспект, и с патос, че някои местни писатели стоят на остарели позиции, че им липсва съвременен светуосещане, че нямат палитра, подтекстът им — уви — е в препинателни знаци, лиричният им герой няма класова закалка, а конфликтите са в периферията на нашия живот. Изобщо развивах някои постулати на съвременното изкуство в духа на класиците на марксизма-ленинизма. Първата половина на материала е теоретична, но след това започват фактите. Така например в разказа „Поливане“ от В. Планински-Фаренхайт лиричният герой, секретар на комсомола, се е качил на една череша и изпитва неистов страх от височината. Накрая пада, при което една от девойките бригадирки издава чувствата си. Подробностите не са важни, нас ни интересува в случая схематизмът и волунтаризмът. От една страна — смел и похватен образ, върнал се наскоро от казармата, граничар, при това заловил диверсант и окичил се с две нашивки. Разбира се, в казармата е минавал упражнението „скачане от прозорец“, качвал се е на стълба и въже, бягал е по греда. Навред е бил отличник, а тук — страхливец. Защо?...

Защото простата истина е, че Ванчо имаше шубе от височина, завиваше му се свят и навремето се беше ошмулил от една череша. Смах из цяло село (тогава нашият град беше село).

На другите примери няма да се спирам, те и не заслужават това. Същите измислени историйки. В заключение поставих суровата присъда: намираме се пред автор, който няма право да се нарича оригинален творец! Дори елегантно се изгаврих с името му. Първо, на псевдоним имат право по-изявени автори, и второ, „Фаренхайт“ е

понятие на физиката, на термодинамиката, а тук сме в измеренията на едно духовно явление. Сиреч: Ванчо, твоя работа ли е да мериш психичната температура на народа!

Следните дни бяха леле-мале! Литературните среди кипяха. Думата ми е за двамата учители, двамата пощаджии Мончо и Сийка. Отмъстителният раздавач престана да ни носи писмата. Матракалски в яда си написал сума двойки, а Малешев от радост турил четворка на един оставач. Мончо раздавал книги в библиотеката, без да ги записва.

На третия ден в пет часа следобед двете крила се заварихме при Сийка. Бяхме се разположили на две съседни маси. Приказваме, шушукаме и се смеем, все едно че не се интересуваме от никого. Разбира се, надаваме ухо, дебнем се. И поръчваме кафета с коняци. Сийка чевръсто сервира и събира погледите отподире си. Ама пък как се върти!

— Сийче, седем кафета и толкова от другото! — ония.

— Сийче, при нас без кафета! — ние.

По някое време споделих небрежно, но да чуят, че имам намерение да започна серия есета в „Глас на епохата“ под общото заглавие: „Литературната планета след Омир“.

Матракалски не издържа и скочи:

— Омир не е бил келеш като вас, та да се захващате с него! Той не е лъжица за всяка уста!...

Малешев не му остана длъжен:

— А да не би като тебе да не е знаел Менделеевата таблица!

Сийка се появи и ги успокои. Сервира конячетата и ние ги глътнахме като швепс.

Сега се надигна началникът на пощата:

— Редакторе — обърна се към мене, — я кажи кой е авторът на морзовата азбука?

И прихна с женския си глас. Мончо парира удара:

— А кой е авторът на „Изгубена Станка“?

Жената на началника се казва Станка и е грозотия.

Онзи се изчерви и удари масата. Сийка довтаса. Началникът се обърка и викна:

— Четиринайсет коняка!

Не зная защо и как, но почнахме да си задаваме въпроси. Заядливи. От всички области на живота и науката.

— Началник — креци Мончо, — какво значи „философия на изкуството“? С една дума!

— Естетика! — отвърна пренебрежително Ванчо и добави: — А какво е „философия на морала“ с една дума?

— Етика! — защити се Мончо и се тупна в гърдите.

— А „философия на онанизма“? — кикоти се началникът и си бърше очите.

— Съвременна литература! — подметна Сийка и цялото кафене взе да ръкопляска.

Ванчо се зачерви и стана.

— Още четиринайсет коняка! Половината за колегите!

Иска да ни утрепе с високомерие. Ние не щем, той също не ще, само разкарваме Сийка, а провокационните въпроси плющят по масите. Викторина: коя година е роден Омир, какво му е мнението за Христос, що е абстрактно изкуство, реализъм социалистически, магически или сюрреализъм, от каква валентност е съвременната жена, тухла и половина струва лев и половина, колко струва половин тухла, защо Сийка се полюшва като ходи?... После Ванчо или аз, а може би и двамата едновременно предложихме да не носи вече кафета и коняци, а само коняци с лимончета. За да спорим по-добре, събрахме двете маси и почнахме да удряме по тях един след друг. Най-високо се изказваше началникът, Мончо се натърти и се отказа, а раздавачът, както винаги, сведе глава и започна да свири с въображаемата си цигулка. Полека-лека аргументите „против“ намаляваха — каквото и да се говори, нашите противоречия не бяха антагонистически. Живеехме в един град, с грижата за по-добър утрешен ден на литературата.

Първи се сдобриха Мончо и пощенският раздавач. След това Малешев и началникът на пощата. Матракалски протестираше, че няма с кого да се сдобрява, а ние с Ванчо плачехме един другиму на гърдите.

Така литературата на нашия град изживя кризата си и остана единна, съгласно партийните указания. Последният брой на „Глас на епохата“ съдържа:

1. „Древна и съвременна литература“ (паралели) — от мене.
2. „Сърцето е живот“ — разказ от В. Планински-Фаренхайт.
3. „Пазете книгите!“ — очерк-есе от Мончо.

4. „С чувство на изпълнен дълг“ — дописка от пощенския раздавач.

5. „Науката «физикохимия»“ — съавторство на двамата учители.

... и много други материали: икономика, политика, изкуство, наука, техника, писма на читатели, снимки, карикатури, обява за седмичния филм, кръстословица и една голяма реклама на половин страница; „СПЕСТЯВАЙТЕ ПРИ ДСК“ — от началника на пощата.

---

[1] Правилната дума е „провинциални“, авторът може умишлено да е вписал грешно. — Бел.ел.кор. ↑

[2] Вергилий. Умишлено е написано, може би, с грешка. — Бел.ел.кор. ↑

МАГАРЕШКО ВРЕМЕ

Тука искаме да зарадваме онези, които мразят магаретата и да ядосаме другите, дето ги обичат. Само че кой е заобичал днес магарета? Днес човек обича себе си, колата, децата, родината. А едно време... Всъщност и едно време магаретата не бяха толкова на почит, магаре означаваше същото каквото и днес — тъп, инатест, опърничав човек.

В ония години днешният дядо Тодор беше още момче и обичаше конете, лудееше по дългите алести жребци с развети опашки. Обичаше ги заради силата и бързината, заради войните, но най-вече по наследство, тъй като дядо му Тодор — хаджи Тодор — го научил с прохождането да цени хубавото. Всичко в този живот — човек, път, стока — трябва да е на цена, да има вид и да върши работа.

— Ние сме хора от площада — казвал хаджи Тодор, — черквата е в нашия двор и требите ги е купувал прадыдо ви от Божи гроб. Брат ми е посечен от турците в манастиря. У дома калпаво нещо не е минавало портата, най-вече магаре. Свикнеш ли да яхаш магаре, ще заприличаш на него и ако се случи да възседнеш ат, замайва ти се главата. Животното е като човека, едно се ражда за почит, друго за ритник. Магарето е циганска радост, кучешки приятел и сиромашка орисия.

Ако човек тръгне на запад от Бяла черква, ще мине край чешмата на хаджи Тодор. Тя е голяма, вкопана в земята, с шест корита — да перат жените и да белят платна. Отдолу чорбаджията е оставил зелена ливада за простиране. Когато дядо Тодор бил момче и се случело да го стопли бастуна на хаджи Тодор, обичал да прекарва коня или биволиците през платната, та жените да крещят и кълнат. Случвало се биволът да поспре и направи най-голямата поразия. Тогава жените се задавяли от врещене и денят ставал двойно по-хубав. Вечерта дядо му ще замахне и три дни ще боли. Но удрял един път.

Една есен дядо Хаджия докарал млада кобила. Ама хвърковата. Не за оран, а да я впрягат в кабриолета. Дядо Тодор бил

десетинагодишно момче, но вече известен в цялото село. Като видял небесната хала, ризката му се разтреперила. Усетил как гащичките му залепват, чул вятъра в полето. Хаджи Тодор му подал повода. Сън наяве, барут под копитата! А срещу Нова година се нагласили с дядо Димитър Къопето, тогава Митко Къопето, да идат в гората за дрян. Сняг и студ, реката скована. Възседнали, запрепускали, вилнели край село, изкачили на един дъх баира, дето е гроба на дядо Цанко, стигнали Усоето. Там слезли, вързали запотеното животно и се зашурнали из шубрака. Набрали дрян за десет баници и назад. Само че долу на моста кобилата видяла зор. Едва превалила стръмното и се капичнала. Умряла. Момчетата я погледали уплашено, пък ѝ отрязали главата и я одрали.

Завърнал се наш Тодорчо с мократа кожа.

Хаджи Тодор нищо не казал. Дума не отронил.

— През пролетта — спомня си той пред внуците Ляно и Камен, — тъй за Великден, гледам, портата се отваря и дядо води нова кобила. Още по-млада, още по-хубава! Ще се разплача! Не смея да я гледам! Той ми подава юлара. Поемам го, обръщам се и отведнъж: туууп!... Рязна ме оня бастун, че огън ме близна! „Гиди магаре-магаретинско, гледай и нея да умориш!“

Внуците Ляно и Камен слушат прехласнато. Те са се возили на каруца, препускали са с Д'Артанян на кино, но кон не са възсядали. Защото откак се помнят, впрягат магаре. Дядо им Тодор има хубаво послушно магаре, което мрази и псува всеки ден, а всяка седмица се кани да го продава. Но баба им Рада не дава.

Години са минали откак дядо Тодор е слязъл от лудите атове и се е качил в магарешка каручка. Отдавна седи в нея с подвити крака. Срам! Да го види отнейде хаджи Тодор, мъртъв ще проговори! Но какво да прави, няма вече коне, селото е пълно от единия до другия край с магарета. ТКЗС!

Осемнайсет години вече дядо Тодор впряга и изпряга кроткия Марко, в чиято глава има монтиран компютър. Помни и знае дългоухото, от дума разбира, от поглед, даже от намерение. Хареса ли те, ще ти духне в ухото, ще те погали с муцуна. По селска география има отличен, разчита топографски карти, а носът му улавя мирис на люцерна и влаков дим от Павликени. Да не говорим, че езикът му е химическа лаборатория. Пък осанка, достолепие, гордост!... Дето

тегли каручката е нищо — Марко оре, сее, ходи на гарата, виждал е електрически влакове, знае правилника за движение, спазва дистанция и има два червени стопа отзад. Първо дядо Тодор го глобиха двайсет лева, после ги постави. Но в сърцето му пак и пак кипва злост срещу вредното, кутсуз магаре. Заслужи си боя.

— То какво ти е виновно? — пита го баба Рада и го гледа в упор. — Животно е, та като си по-умен, що не се сети? Чакаш да те глобят!

В къщата има две магарешки партии. Болшинството е „за“ Марко, в малцинство са дядо Тодор и понякога Камски. Момчето преценява изгодата и носи дарби на политик.

Всяка страна има своите основания. Баба Рада не се интересува от лошото минало на магарешкия род, не пази свидни спомени за крилати коне, не оплаква през ден загубен имот. Гледа си работата. Тя има шейсет години трудов стаж, без отпуски и почивни дни. Лете се биеше с буците, зиме — тъчеше. На магарето е признателна: лесно се впряга, не тръгва преди да си се качил; речеш да го спреш, стои; ако му дотежи от лош път или голям товар, спре и обърне глава, сиреч, някой да слезе; ако е жадно, отива на чешмата и чака; ако си го забравил или подуши събрат, надава рев; не хапе, не рита, не се губи; яде какво да е, издържа на глад, студ и бой... Какво още?

Но дядо Тодор оспорва дума по дума казаното. Първо, ако ще магарето калугер да е, професор и партиен секретар, е магаре. Второ, има сума приказки, които доказват, че магарето върши магарии. Трето, ако наречеш някого „магаре“, има право да те съди. Четвърто, пето, десето: никой уважаван човек не държи в къщата си магаре; то е кроено на пиан акъл, има къси крака, дълги уши и тъпа глава; малко да се зазяпаш, веднага завива; рита с двата крака по два пъти едновременно, хапе зверски и цяло лято се търкаля в прахоляка; мисли ти злото и е злопаметно... Колкото до нашето диване, то е от най-калпавите и трябва да го продам горната седмица! Дърто, не си знае годините, не ще да яде, зъбите му падат. По седмица не пие вода, а му я носиш на крака. Не ще, макар да е жадно. Подир час изпива три кофи, а ако я вадиш на ръце — пет. Вре се из заграденото и намъкне ли се в чужда градина, отхапва по веднъж от всяка зелка. Посадиш дръвче, отиде да се чеше, додето го счупи. Впряга се от едната страна, да го убиеш, няма да влезе в стръките от другата. По пътя търси да вкара колелото в някоя дупка и да го счупи, но види ли конска фъшкия,

заобикаля през Върбовка. Отдето да го доближиш, все задницата обръща. Отървеш ли го, хуква през нивята, газии, тъпче и зеносва. Едно му е доброто — кожата. Става за цигански тъпан, ама да видим кога ще я продаде!

Дядо Тодор премълчава още едно качество на интеллигентното си магаре: принципност. То се държи кавалерски с баба Рада, а на него му прави инак по принцип. Магариите му почват от сутринта. Баба Рада влиза в обора и го повежда като овчица. Дядо Тодор го дърпа, чуват се закани и псувни, пъшкане и бой. Онова се зъби, блъска, рита. Излизат запотени, освирепели. В стръките дядо Тодор нарочно го води от дясната страна, макар да знае, че се впряга от лявата. И пак: на кого ще мине думата, кой е по-важен. Замахване, подскачане, джасане, сандъчето се обърне, бъкелът падне. Вик и олелия, та баба Рада излиза да ги усмири. Трябва да признаем превъзходството на човека — накрая дядо Тодор с един последен юмрук се съгласява магарето да влезе от лявата страна... Впрегне го. Добре, но каручката трябва да се извърти, за да излезе. Дядо Тодор е могъл да я обърне на ръце, колко му е. Но иска да стане с маневра — малко назад и веднага напред. Магарето не ще. За нищо на света не иска да направи крачка назад. И дядо Тодор не ще. Пак зор и натискане, турски благословии и показване на зъби. По някое време онова надделее, извърти се, вдигне ритлата, нещо издрънчи...

Вече са на пътя. Магарето стъпва, дядо Тодор е седнал на сандъчето. В ръката му шибалка от черница, стига до ушите. Поводите са опънати, ходът — раван. Ама магаре не ще да стъпва раван и току пръчката се завърти край ушите. Онова люшне глава и кривне. Дядо Тодор дръпне повода и завърти пръчката от другата страна. То пак заметне глава, пак направи завои. Така я карат на тройки и осморки.

Ако трябва да се мине през вадичка на пътя или гьол, страхливото животно намали, намали и отведнъж се хвърли да прескочи. Поглеж си навирил крака! Пак за негова сметка, пак бой и бяг. И не носи онова магаре, надбягва се със себе си, а дядо Тодор поизправен чува вятъра. Снимка на римска колесница за суперпродукция!

Стигнат нивата. Проклетото добиче вече е вързано за дълго въже. Да пасе. Додето стоиш и го гледаш, пасе. Но щом чорбаджията се скрие, почва да дърпа, тегли и джаса, търси да го скъса. Още по-добре,

ако се изоглави. И тогава ела да видиш вижда ли се, или го няма! Старо ли, дърто ли! Вдигне уши хайванчето, надуе гърди и запраши с развята опашка. Кара по конец през угари и люцерни, я хапне нещо, я не, не керти лук, чесън, жита, скарва те с хората, върти си гламаво тъпата глава и се радва, радва, защото след малко ще види приятелите си, братовчедите, родните селски магарета край гробищата. Там е тяхната Мека, Божи гроб, дискотека. Нищо, че е опасно та остъргано, че са едните бодили и мирис на недогорели свещи. Но свобода, братко, равенство, човешка близост. Магарешка. Не хлебом едином будет жити. Край гробищата винаги се въртят двајсетина дългоухи, женени и разведени, ергени, дърти кокони и пърлета. Там е магарешкият парламент, „Каля Викторией“, „Елисейските полета“. Там се смирисват, пръхтят, реват, дрънкат букаи, гонят се, хапят се, ритат се, предлагат си любов. Господ и цар Соломон знаят какво си приказват, от какво се оплакват и какво мислят за нас, хората. Ние ги хокаме, оплюваме, приписваме им нашите качества, а те ни се чудят на ума и ни се смеят, и си създават вицове за хора, може би басни и фейлетони, а понякога тъжни разкази. Човечеството е виновно пред магаретата, то не чува гласовете им, не вижда очите им, няма сетиво за многогласния хор на дългоухи, пернати и риби. Сигурен съм, че магаретата гледат потресени изчезването на поляните и горите, пресъхването на изворите, отравянето на тревите. Изчезват дори медоносните магарешки тръни, а вместо тях избуяват сухите, административните, дето не миришат, не хранят, но боднат ли те, кръв пускат.

Ама какво можеш да кажеш на един човек? Той не е магаре да те чуе и разбере!

По някое време дядо Тодор вижда, че животното му е изчезнало. Или колчето е извадено, или въжето е скъсано. Тогава у него се събужда гневът на господаря срещу разбунтувалия се роб. И хваща той пръчката, и тръгва да го търси наоколо. Тук, там — няма го. Няма го в съседните царевици и люцерни, не са го виждали в канала — додето очи гледат, все го няма.

И може цял ден да го няма, а вечерта, поглеж, се прибира само и застане кротко пред портата. Чака баба Рада да му отвори. Тя му отваря, вижда скъсания юлар и се договежда. Пък го поведе към нивата да си приберат стопанина и каручката. А дядо Тодор вече е

решил за последно: утре го продава! Ако няма кой да го купи, ще го хариже, а ако и без пари го не щат, ще го убие. С търнокопа.

Но годините текат, старее дядо Тодор, старее и магарето. Вечер в кафенето на земеделската дружба старците приказват за едно и друго, но най-много са магарешките истории. Някога бащи и деди са спорили тука за коне, синори, партии. Сега на тоз хайванчето изяло хляба, на онзи ритнало свинята, трети щял да го възсяда, пък то го хвърлило... Все лошотии, все ужасии, а какво добро са видели, мълчат. И какво зло е сторил човек на магарето, мълчат. И като не могат да си го изкарат другиму, магаретата им криви.

— Едно време на моя дядо баща му, хаджи Христо, имал голямо фиенище в отсамните ливади — започва дядо Тодор. — Хубаво, ама цигани вдигнали катун под пътя и магаретата им — във фия. Бягат хората, аман-заман, хаджи, не знаем какво ще окосиш!... Възседнал той черния жребец и ги връхлетял. Пищят циганките, онези хукват да изгонят бозгуня. „Още един път да ги заваря — рекъл, — ще убивам наред! Магаре, куче, циганин — каквото падне!“ Кълнат се те, дума да не става, а на другия ден хайваните вътре. Било и валяло, та фий и кал станало дармадан. Вдигнал той шаспото: дан-дан-дан! Натръшкал две-три магарета, повикал циганора и ги платил. Не сварват да впрягат: „Бягайте, чорбаджията те убива и плаща на място!“.

— Тъй, Тодоре — съгласява се дядо Зарьо Дафинчина, — аз случая го зная, ама да ти кажа, ние сме вече магаретата! Старци-магарци сме, нашето било, че се забравило... Помниш мойта кобила!...

Остаря магарето на дядо Тодор, каручката му дотежа празна. Години беше отлагал той и ето че изпусна времето да го продаде. Рада беше виновна. Толкоз години даром било работило, сега да си умряло от смъртта. Ще го отвържем, вика, ще му закачим букаите и ще го оставим да се порадва на старини. И без туй няма да изтрае много.

Не ще да го помисли дядо Тодор, но какво му оставаше? Рече ли да го хариже на някого, ще му се изсмеят.

И окачи той хамута, отвърза го, отвори портата и го ритна за последно. Онова повлече крак и се потътри към гробищата.

Край, Бог да прости!

Ляга вечер старецът, върти се, уж спомня едно-друго, а се улавя, че мисли за него. Проклетото, скита на свобода, търкаля се по

поляната и си живее живота! Какво ли си мисли, впрягайте се вие вместо мене!... Няма с какво да прекара купчина тор, трябва да иска диването на дядо Алеко. Той отишъл нейде, търси Донча Топала. А онова на пенсия, кафенето му отворено, чист въздух и лаф-моабет двайсет и четири часа!

Увижда му се магарешкото добруване...

Един ден стрижеха овцете на кошарата край село. Баба Рада разплита нещо под черницата, чака вълната. Току някой я побутна отзад. Обърна се — Марко. Гледа я с големите очи, гледа я както никога досега. Надигна се тя, усети се гузна. Друг път все ще му даде нещо — хляб, мамулче, цвекло. Сега няма, а то дошло от нейде да я види. Как ли е разбрало, как е угадило, че е тука?

Нажурка тя черничевите листа, подаде му ги. Поема Марко с долната бърна, но то и яденето му друго.

Дядо Тодор го видя.

— Да го махаш, че като дойда, един път ще замахна!

— Какво искаш?

— Не мога да го гледам!

Дядо Зарьо стриже и коментара:

— Тодоре, магаре било, кон било, като остарее, трябва да се убива. То не е човек да го чакаш.

— Че нас що да ни чакат? — рече баба Рада.

— То ако питаш младите, най-добре ще е Софийкина да ни прибира с катафалката на всяко първо число — съгласява се дядо Зарьо. — По списък.

Изяде листата Марко и баба Рада го поведе надолу. Турила е ръка на врата му, вървят един до друг. Мълчат.

— Няма да изкара до есента — рече на връщане. — Едвам върви.

— Ще бием камбаната! — настави дядо Тодор.

Следните дни сякаш се бяха наговорили да не го поменават. А умът им в него. На дядо Тодор му тежи, че диването си отива с почести, а баба Рада мисли как бързо свършва животът. Неговият, нейният. Само дано не се мъчи, горкото, дано падне и издъхне...

Изглежда има Господ. Месец мина и някой донесе, че на поляната край гробищата лежало магаре. Мъртво.

Старата жена помълча с уловени ръце. Дядо Тодор бутна доволно каскета нагоре.

— Сега пък трябва да го ровя!

— Ти май искаш да те хвърлят в бъзака!

Нямаше как, уловиха се дядо Тодор и двете внучета, Ляно и Камен. Взеха магаренцето на дядо Алеко и го впрегнаха.

Едва го натовариха. Наблизо пасеше овце Делиданчо, та помогна. Той як, но и магарето тежко. Подложиха дъска, че го изтеглиха.

Закараха го във върбалака. Изкопаха дълбок трап. Добре че почвата песъклива. Камски попита ухилено:

— Дядка, ще има ли реч?

Брат му Ляно го перна по врата.

— Бре, забравихме попа! — изюди се дядо Тодор, който на всичко отгоре беше безбожник.

Заровиха го, постъпкаха пръстта.

Това е краят на Марко. Умря от смъртта си както малцина магарета. Може би както никое досега! Умря от старост, в родните поляни, сред своите. Кожата му не стана на тъпан, кокалите му няма да се белеят, озъбеният череп няма да плаши враните, забит на кол в лозята. Това беше утеха за баба Рада, нейна заслуга. Работило беше животното, гонено, бито, хулено, поне края му да е почтен.

Наскоро пак го помена:

— Човек да беше, нямаше да е толкова умно!

— Бабо, а защо дядо го мразеше? — попита Ляно.

— Той е пораснал с коне. Надали е смятал да прекара живота си с магарета... Отмъщава си...

— Но умря от смъртта си, нали?

— Добре че не го уби! — въздъхна тя.

Камски гледаше разсеяно с издадени устни. Настави доволно, ухилено:

— Бе то можеше да поживее още, ако дядката не беше го тупнал с търнокопа в главата!

ГАЛЧО И ПРИЯТЕЛЯТ МУ АЛЧО

Отвъд Росица едно сборище от хора дере гърла, върти очи, ръкомаха. Сякаш са полудели: свирят, викат, стават, седат, ругаят, настъпват се, заканват се... Мач.

Сред общата врява един широк, малко дрезгав глас, се отделя плътно и гърми:

— Напред, Алчо!... Дай още!... Какво гледаш!... А така! Удри!...

С летящата топка младият футболист се измъква от противника и замахва. Чува се плясъкът на удара, вратарят се хвърля... Топката е почти в ръцете му... Стотици гърди екват:

— Гооол!...

Кръгло нещо е топката, криви дето ѝ скимне. И лъже. Уж иде в прегръдките ти, а изфучи и се забие във вратата.

Младият футболист грее от щастие. Той бяга към едрия гръмогласен човек, иска нещо да каже, но не може. Само разтворените ръце питат:

— Добре ли беше?

Изглежда от него търси признание. Но онзи стои със свити вежди.

— Малко забави! Трябваше щом ти извиках — да удриш!

Усмехнати очи са обърнати към тях. Топчест шишко подмята:

— Галчо, като знаеш толкова, що не излезеш ти да играеш?

Галчо докачено се обръща, но като вижда противника си, махва с ръка:

— Къш от тука бе! Какво разбираш ти от мач и вино!

И имаше право.

Като изключим бръснарството, което му беше занаят, Галчо разбираше много от мач и вино. Това бяха големите му достойнства, без които трудно можеше да си представи света.

Колкото до Алчо, неговият бръснарски стол беше до този на Галчо. И слабостите им бяха едни и същи. Само че докато единият

играеше, другият гледаше. После си сменяха ролите — единият пиеше, а другият възхитено гледаше.

Дарявал ги беше Бог, но не с една ръка. На Галчо давал с дясната, затова всичко у него беше голямо — глава, гърди, крака. Само мустачките му бяха тънки и нежни върху запотената горна устна. Много го красяха тия мустачки! Издаваха донякъде занаята му и любовта към жените. Галчо се гордееше с тях и знаеше, че му завиждат. От стъклото на бръснарското шкафче го гледаха най-известните красавици на киното и му се усмихваха една по една. Също се обличаше шик, бръснеше се заран и ухаеше на одеколон. А как се усмихваше! Облото лице лъщеше от доволство, два реда зъби блестяха, а един дълбок глас те прегръща и опива! В същото време, разбира се, бръсне някого, точи бръснача или отпива червено вино.

Утехата на Алчо беше на футболното игрище. Най-щастливите му мигове бяха свързани с трепетните викове: „Гооол!“, а най-мъчно му ставаше, когато топката профучи край вратата. В такъв момент сълзите напиреха, юмруците се свиваха, а в гърлото нещо затъкваше думите. Отваря уста, маха ръце, а думи няма. Този ненадминат бръснар и център-нападател говореше трудно, а понякога ужасно пелтечеше. Иначе се смееше по детски, очите му се насълзяваха и Галчо ходеше с кърпата да ги бърше. Старият доктор казваше за него, че имал необикновен рефлекс и с това дразнеше Галчо. От бръснарското му шкафче вместо кинозвезди гледаха световните голмайстори, наредени в кръг, а между тях, със светнало лице, беше сам той.

Дотук всичко е така. Но натагък...

Това се случи в Свищов. Те свищовлии открай време са били добри играчи и са виждали на свой терен всякакви отбори. Но като Галчо не бяха виждали, няма и да видят!

Мъчна и славна игра е футболът! Язык за англичаните, че не й помнят бащата!

А свищовлии бяха добри играчи, та беше малко тъжно да гледа човек как се е упътил натам един селски отбор. Единайсет умърлушени млади мъже. Но затова пък дванайсетият беше толкова бодър, устата и ръцете му така не спираха, че пътниците от съседните купета наизлязоха.

Разбира се, това беше Галчо.

— Като са от Свищов, да не са с три крака и две глави! Тия гражданя са къде по-слаби! Какво се пуйчите! Да ви впрегна, Дунава ще мина, а те... Тпу! И то защо? Защото ще играят със свищовлии! Че не ги ли зная — онзи ден оттам се върна Велко, едвам, кай, дишат! Гърдите им свирки, да удари Горан, кай, един шут, изпреби ги!...

На Горан зъбите лъсват хищно, иска му се да замахне...

— Аз казвам, че ще бием! — гърми из целия вагон Галчо. — Аз съм гледал хиляда мача, крило като Гроздю не съм виждал! Ами Симо! Пък Алчо да удари един в гредата, ще я разкове!

Долната устна на Алчо потреперва.

— Това е! За останалото — аз съм насреща! И още в началото — зор! Давай във вратата, пак, удар, още един!... Да им светнат налъмите! Техните нека реват — и аз ще рева. Не могат ме надвика!

Ето че блесна лентата на Дунава. Пристигнаха, наскочаха. Огледаха се и в същия миг Сандо, вратарят, викна:

— А Димо?...

Всички се засуетиха.

— Димо!... Димо!...

Само че внукът на дядо Димо Заплеса го нямаше. Бяха пристигнали с един по-малко. На някаква гара халфът Димчо слязъл да пие вода, а на негово място се качило нещастие.

И ето че тия сърцати млади хора стояха онемели, задушавани от мъка и яд.

Галчо усети нещо, сякаш някой докосна сърцето му.

Беше съдбата. Той затвори очи, стисна ги и се вгледа в нея. Разпозна я. Тя му кимна.

— Аз ще играя! — заяви дрезгаво, със затворени очи. — Толкоз! — отвори ги. — Няма що да хълцукате, зер не сте кой знае какви играчи!

Алчо понечи да каже нещо, но не можа. Сандо мигна два пъти и попита:

— Какво ще правиш?...

Но Цоньо Клепоухия проточи дългия си врат и нададе:

— Ейии, голям сеир!...

Но Галчо не искаше да слуша никого. И закрочи към славата.

* * *

Няколко часа по-късно десеторката се носеше към центъра на игрището. На двайсетина метра отзад тежко и внушително се клатеше Галчо, чиито огромни мишци и незавързани обувки докарваха публиката във възторг. Тук-там хората се надигаха да видят по-добре това чудо. Тази самоувереност, огромните плещи, най-сетне тия красиви мустачки — всичко това плашеше.

Галчо настигна спрялата редица, мина начумерено пред очите на съдията и гърдите на играчите, отиде отпред и отмести Фицата — капитана. Зае мястото му. Наведе се, изгледа намръщено всички и ревна:

— Физкулт!

— Ура! Ура! Ура!

Кой беше този?... Гледаха го противниковите играчи, хапеха устни и мислеха, че това не е футболист, а бивол.

— Този да не е дошъл нас да рита вместо топката?

Галчо разбра, че приказват за него и му стана драго. Погледна топката и тя му се видя смешна. Ако замахне и я улучи, ще я прати в публиката и ще пречука някого!

— Що да не мога да играя, голяма работа! — помисли. А като видя Клепоухия да се звери, разтегли мустачките си.

Изведнъж Алчо прихна — та това беше по-смешно, отколкото да излезе поп Илия с расото! Останалите се заразиха и след миг десетте здравеняци огласиха цялото игрище с настроението си.

Но ето, играта започва. Галчо остава в центъра — да му помагат отпред и отзад.

Свирка. Първата топка е у гостите. Първият удар — у Галчо. С вътрешната страна на обувката той замахва:

— А бакалъм!

Топката отскача, попада у Симо, той я връща и се втурва напред. Младият Джамбаз я подема и я вдига над главите. Тя пада пред Алчо. Той води, прехвърля я на Цоню. Намесва се противник. Галчо наблюдава, сетне забравя къде е и вдига две ръце:

— Бягай назад, какво се кандилкаш!... А така, Джамбаз, мини го!... Дай на Клепоухия! Бре, че диване, къде риташ в чуждите

крака!... Стой! Назад — мястото си пази!...

Публиката е в недоумение — това пък що е? Този мъжага, от когото всички се бояха, прилича на вариклечко. Подочуват се хихикания. Галчо не им обръща внимание и това дразни хората. Нетърпелив глас изразява настроението:

— Ей, капитане, къде прави тази фуния?

Смях, който угасва веднага, защото Галчо отвърна мощно:

— На дядо ти в тенекеджийницата, дето са правили и тебе!

Говорителят става на петна, иска да отвърне, но едно възхитено „Ейии!“ го похлупва. А Галчо се увлича още, излиза напред, командва, ръкомаха... И в един момент — Капитане! — ето я съдбата! Иде отвисоко право срещу него в образа на кръглата топка. Иде, киска се и вика: „Галчо, я да те видя! Ето ме!“.

Как да избяга?... Как да не се посрами?... И той замахва. Отчаяно, жестоко. От яд, гняв и страх. Зъбите са стиснати, главата е наведена... Какво ще стане?... Каквото и да е, поне да е чист пред съвестта си!

Срещата между съдбата и ритника на Галчо беше страшна. Ужасена, стенеща, топката лети, носи се над главите... Чува се трясък, горната греда изохква. Вратарят гледа учудено — защо се тресна така? В същия миг вижда, че един крак замахва към отбитата топка. Трябва да скача! Но един глас го парализира:

— Убий го!

Трябва да скача! Свит на кълбо се хвърля...

Късно!... Топката се изви и заби в десния горен ъгъл.

— Гооол!...

Няколко само гласа. Публиката мълчи. Чува се съдийската свирка. Вратарят се навежда и гледа с омраза тази издута кожа.

Малко по малко хората се съживяват. Чуват се коментари. Претенциозните се възхищават, патриотите се ядосват.

— Навреме! — чува се пак същият глас. — Ама добре че извиках... Секунда още и — на гарга си гърмял!

Никой не се смее на думите му. Няма кой да рече: „Галчо, що не излезеш ти да играеш!“.

Този път противникът напада. Галчо гледа и мисли, че един път се отърва. „Ще вземат да разберат тия шашкъни, язык за всичкото!“ И се ядосва. Хуква. Видът му плаши противника и той бърза да се

освободи от топката, като не успява да я подаде. Поема я Горан. И той се е разбеснял. Недоволен глас вика:

— Какво бе, нашите?... Шубе ли?...

Горан не признава подаване. Бяга, прави огромен кръг, избира неудобно място и бие запенен. Вратарят отбива. Ъглов удар.

Минутно успокоение. Играчите се трупат около вратата. Всеки търси сгодно място, избутва противника. Тук е и Галчо. Заема много място, пречи и го бутат от всички страни. Но не могат да го отместят. За съжаление някой стъпва на крака му. Галчо го завърта и ломоти:

— Къде се буташ като муле в майка си, бе! Да не си загубил нещо в краката ми, зер, бързо ще го намериш! За първи път ли излизаш!...

Съдийската свирка го прекъсва. Зад ъгъла на игрището е Алчо. Пред него е топката. Той знае, че ще удари хубав удар. Гърдите му дишат дълбоко.

Отдръпва се и мери с очи. Но преди да замахне, чува:

— Насам, Алчо, насам!

И той замахва към голямата гола глава на своя приятел. Тя е на най-доброто място и се вижда като тиква на плет.

Удар. Топката лети и Галчо я гледа. Пак иде срещу него! „Все мене търси, мерещината!“ Това вече не е шега. Ще го пречука! „Ама и аз, говедото, защо ли извиках!“

Свил се е и затворил очи. Последното, което му мина беше: „Кой ме би по главата да влизам!“.

Страхотен, неописуем удар! Сякаш чук се стовари на бедната му глава, сякаш скала прати небето да го убие в най-хубавия му ден! Игрището се обърна наопаки, ушите му писнаха, дъхът му спря. „Май умирам! — помисли. — Отиде ми бръснарлъка!“

Люшка се насам-натам Галчо, мъчи се да остане прав, а така му се сяда! Взе да различава познати лица. Ухилени. „Смеят ми се! Не стига че топката ми счупи главата, ами се хият отгоре!“ Прегръщат го... Някой реве „Гооол!“ Бре, има си хас да е станало нещо!...

Две ръце го раздрусват. Отведнъж Галчо вижда мустакатото лице на Цоньо Клепоухия. Светът вече е на мястото си. Умът му просветва. „Значи топката от главата ми е влязла във вратата!“

Едно огромно чувство го обхваща и той не може да го скрие. Не иска! Разперва ръце Галчо, рита въздуха, замахва с юмруци...

— Напред, момчета! Убихме ги!...

— Разбесня се! — въздъхна някой.

Сега го пазят двама души. Като две сенки — от едната страна слънцето, от другата — луната. Е, добре, това му стига. Потен и пламнал, със свирепи вежди и космати гърди, той застава неподвижен. Пазачите му примигват любопитно, мислят, че е трик. Наистина, Галчо се втурва няколко пъти към противниковата врата, но то си беше вдъхновение, удоволствие. Пък и топката я нямаше там.

В това време Алчо напираше към зейналата врата. На няколко пъти, додето една топка се промуши под вратаря. Гол!

Вече единствен гласът на Галчо се чуваше:

— Спри се, катуно! Дай на дузпата!... Сандо, стой си на вратата!...

В последните минути на полувремето Галчо мина край съдията и го обърна. Насмалко да го смаже. Размина се с продухване на свирката — тогава жълти картони нямаше, съдиите често ядяха бой.

Край! Капитанът нареди триумфално момчетата и ги изведе, като се заканваше за второто полувреме.

Но не би. Срещу тях, в струпаната навалица, се хилеше Димчо Заплеса, дошъл със следващия влак.

* * *

Вечерта на чашка, заобиколен от почитатели, Галчо разказваше подвизите на Алчо за своя сметка и пиеше, както обикновено, за чужда. Всички цъкат с език на небивалиците и почтително вярват на невероятните истории. Разбира се, тук е и Алчо. Той също е отворил уста и току кима — потвърждава. По някое време обаче ще мигне и ще рече:

— П-прекали!...

КАК ПАНЧО СТАНА СТУДЕНТ

— Боянчо, дай още две малки и нещо за тебе!... Много добро момче е този Боянчо!

— Казвай нататък.

— Влизам. Добър ден!... Нищо. Седи зад бюрото — малко дебеличка, малко нисичка, с деколте. Пише. Не ме поглежда. Добър ден, казвам, другарко. Вдигна глава. „Какво обичате?“ Добър ден. „Е, добър ден, какво има?“

— Стоя и гледам тавана. Дошъл съм, казвам, другарко, да запишем едно момче за студент. Иска да става доктор, мерак му е, и на нас ни е мерак, та дойдох да го запишем. Добро момче е, ама ние сме по-долна ръка хора... А, браво, Боянчо! Наздраве!

— Наздраве!

— И на всички ни е мерак, другарко. Той е един на трима братя. Бате Ненчо е женен, ама не си родиха, пък аз, доде усетя, годините минаха. И само брата Стойчо. Едно на три къщи — Панчо. Дядо му във войната едно време бил фелдшер, та оттогава... „Момент, другарю, не знаете ли реда?“ Отде да зная! „Ами има списъци, след няколко дни ще излязат и щом е издържал изпитите, ще го класираме...“ Обяснява. А аз карам моята: — Другарко, казвам, нека го запишем още сега. Дошъл съм специално затова. От село. „Не може.“ Що да не може? „Щото не е разрешено!“ Ама ще си платя каквото трябва, госпожа...

— Онази стана. Огледа ме и с всичкия си акъл взе да ми обяснява, че най-напред подавали документи, после държали изпити, туряли им бележки и като получили необходимия бал... То какво е? — питам. Взе да чупи ръце, нервира се. Изприказва каквото трябва и реши, че ми е станало ясно. Обърна гръб. С други думи, измитай се.

— Мина минута-две. По едно време се обръща. Раздразнена. „Какво искате още?“ Другарко, казвам, дай да го запишем още сега. Пет лева ще дам!

— Тя си пое дъх. „Другарю, толкова време ви обяснявам — не може! Ако влезе, няма нужда от пари, а ако не влезе, всякакви

приказки са излишни!“ Десет лева ще дам, другарко. „Ама вие разбирате ли какво говоря! И сто да дадете, и двеста — все то! Как да ви обясня, човек ли сте или...“ И пак обръща гръб... Боянчо, дай още две малки, че стана горещо! Много добро момче е този Боянчо.

— После?

— После аз си стоя. Мислех за татя. Знаеш ли какво нещо е старият?... Като рече „Панчо“, сълзи му излизат на очите! Името му носи и е един на бая имот. Родът на него се надява! А тати парици има!...

— И заровено!...

— Тъй че моята задача беше: на всяка цена доктор! Мъчна работа. На всичко отгоре този хлапак не ще. Наумил си да става инженер.

— Биваше ли го в училището?

— Абе средна работа. Тройки, четворки. Но по математика го биваше — пет и шест.

— А секретарката?

— Кино! Тя пише, аз стоя. Тя не мърда от стола, аз не мърдам от пода. По едно време ѝ се събра, че като скочи: „Вие още ли сте тука, как може толкова нахалство, махайте се веднага!“ Само дето не крещи. Аз — спокойно. Изчаках я да се навика и рекох: „Ще дам сто лева, другарко“. Онази се слиса. Както се беше зачервила, отпусна ръце, тръсна се на стола и изохка: „Такъв човек за пръв път виждам! Идиот ли сте, или психопат? Не може! А щом е невъзможно, значи махайте се оттук! Махайте се! Разбрахте ли или да започвам отново!...“. Едвам диша.

— „Другарко, казвам, двеста лева ще дам!“

— Млъкна. Седи срещу мене и ме гледа. Даже не мига. Побърка се жената, та взех чашата и ѝ налях вода. Подавам, и още по-кротко: „Триста лева!“.

— Изведнъж трепна. Нещо я накара да се усъмни. Махна чашата, взе да ме мери отдолу и да стиска уста. Накрая отсече: „Не може, другарю, излишно е да говорим!“.

— Но се развълнува. Тогавя реших да настъпя. „Другарко, казвам, вие сте много мила и изискана жена, съжалявам, че не съм по-млад. И навремето не ме харесвах особено, ама нейсе, не връзвайте кусур. Нека се разберем... Зная, че с пет лева не става. И с десет. И

петстотин да дам, все то. Всеки риск има стойност. Но ако ви предлага хиляда? Две? Ами ако извадя сега пет или десет хиляди и ги оставя без една разписчица даже? Помислете, това е една кола и ходене в Париж! Апропо, мислех да ви предлага именно кола!“

— Гледа ме като гръмната. Поклоних се, пуснах една усмивка от едното време и си взех довиждане. Разбира се, чоколом, един френски парфюм. „Пак ще дойда, госпожа, казвам, моля да ме извините за безпокойството!“

— Бре, майка му мечка, личи едновременният търговец! Помня те оттогава, не си поплюваше!

— Стария да видиш какво беше!... Боянчо, мойто момче!...

— Приеха ли го накрая?

— Тате искаше да е в началото на списъка. И за това, казва, ще платя. Ти си помисли, от трима сина един внук! В нашия род като речеш „Панчо“, все едно че си рекъл Свети Иван Рилски!

— И сега учи?

— Учи.

— Ще става доктор.

— Няма.

— Нали каза...

— Там е работата, че казах. И не само... Толкова суха пара не сме губили никога, макар големи рискове да сме правили. Ти ме знаеш. И тате не помни такава загуба.

— Какво се случи?

— В рана бъркам!... Панчо, туй дете, ни подлъга. Подало си документите за инженерство, ходило на изпити и ги издържало, без да знаем. Приели го. Всички задачи решило. Записа и сега се явява на изпити.

— А сега де! И какво инженерство?

— Минно. Старият ще се поболее. Все за него мисли. Ще свърши, вика, ще иде нейде под земята и там ще го затрупа! Дал ни е дума да му намерим работа тука в министерство. Ще му намерим! Ама то пак ще ни излъже! Те не го познават. То няма жал за парата. То не знае онова време! Помни ми думата, ще свърши и ще иде в някоя мина!... Тъй ще се ожени, тъй и ще пропилее всичко!... Че и не го късат!... Боянчо, две малки, мойто момче!...

СЛУЧКА В НАУКАТА

Всички опити да се установи мястото на тази случка се оказаха напразни. Има предположения, но няма свидетели. Няма и лъжесвидетели. Останала е мълвата, която всичко знае, но в протокол не влиза. Няма кой да го подпише. Затова тук ще я разкажем като измислица и ще се подпишем при особено мнение, а утре, като се наложи, ще се отметнем.

Иван Станев беше асистент, което нищо не значи. При настъпилата инфлация на някои валути и доцентските звания у нас асистент е нещо като нищо, всеки втори студент е потенциален асистент, стига да се дипломира, а днес тенденцията е да се дипломират от сто — сто, макар напоследък да се оказва, че има и един отгоре. Той е радостта на някой вестник, утрешен служител в износна централа, закъснял сюжет на покойната Агата Кристи.

Но Иван Станев не беше от този сюжет. На него му липсваше волята на истинския карьерист, умът му не надничаше в хорските черепи, в чужбина не беше стъпвал, а генерален директор поздрави само един път по погрешка, та се наложи да се извини. Да не говорим, че освен жена си не познаваше други жени.

Как да опишеш незначителния човек? Как се рисува картина в сиво? Именно — той беше сив като жилищна кооперация на „Позитано“, като роман на награждаван писател, като цвета на Арда след Рудозем. Какво ще ни каже едно нищо неказващо лице, походка, очила и костюм, купен в незнаен ден и година — дали пък не беше подарен от баща му! Затова е по-добре да се уловим за душата. А тя се случи тъкмо каквато ни трябва — бедна, лесна душа, която не знае да се извърта, не се парфюмира и лакира, а по пътя ходи сама на два крака. Всеки може да я изчака зад ъгъла и да я пипне за шията. Речем ли да я запишем на ноти, ще прозвучи като детска песничка. Сред растенията ще порасне като детелина или люцерна. По шестобалната система — най-много „добър“.

В науката Иван Станев щеше да бъде цял живот „ст. асистент“.

А той беше асистент от много години. Другите — отличниците на живота — отдавна го бяха надминали и изоставили, няколко училищни тройкаджии станаха имена — страх да те побие — а един „слаб“ ръководи известно време научно учреждение. Но тези хора носеха нещо друго в себе си. Да не ги подценяваме! Те винаги отиваха при някого, връщаха се от някого, говореха за някого. И този някой им беше някакъв. Те дори не говореха, те произнасяха думите си; поднасяха мненията си; превъзнасяха се един друг, а когато се наложеше, скачаха, бягаха, шумяха, крещяха и нарядко някой изкукуригваше. А нашият приятел Иван Станев — все такива са ни приятели! — мълчеше като безсловесен, като детелина привечер, като телевизор без щепсел. Нямаше кой да го включи в мрежата, да натисне бутона и да го приобщи към света на образите и звуците. Кум му стана един приятел от детството, когото жена му остави с разплакани очи и с въздишката: „Мухльо!“.

Всеки със съдбата си. Би трябвало да възстановим това древно понятие и да го въведем в модерната наука, като го обосновем биопсихо-ендоекзогенно, на основа на скритите и открити релации и всеобщия закон за причината и следствието.

Какъв беше бащата на Иван Станев? Пенсионира се като учител в Червен бряг или Бяла Слатина — кой да ти помни къде точно се е пенсионирал един провинциален даскал! Какъв беше и самият Иван Станев по времето, когато му викаха „Ваньо“? Никой не може да ти каже. Няма го сред известните училищни имена, липсва в списъка на футболните звезди и големи любовници, не е изключван, не му е намалявано поведението. Може би в шаха щеше да направи кариера, но предпочете застоялия въздух на библиотеките, мириса на книгите. И те го доведоха до задънената улица, наречена „старши асистент“.

Спорен е въпросът дали съдбата има съвест. А съдбата на Иван Станев, която беше спала толкова време, се събуди един следобед и се плесна по челото: „Още ли е асистент този мой глупак! Денем и нощем чете, очите си развали, изгърби се и никъде не ме води, аз жена ли съм, мойто съдба ли е?...“.

И като истинска жена, зае се да му организира успех. Събра научния съвет да го изберат за доцент. То пък се беше случило година преди това да издаде книга! Вярно, малка беше, но я преведоха на няколко езика. Там, навън, шумяха около нея, спореха професори, но

тук колегите му не надаваха ухо. Само до него им беше! Ама била нещо! Още малко, и ще я изкарат гениална! Глупости под път и над път! Гениите са умрели, а най-добрите наши учени са там, където им е мястото — завеждат катедри, ръководят институти. Колкото до старши асистент Иван Станев, той трябва да стане доцент, отдавна му е време, разбира се, той има способности. Наистина няма размах, но не всеки се ражда мащабна личност. Оказа се, че няма участия в международни симпозиуми. Тогава какъв доцент ще го правим? Да, но годините му били за доцент. А да не би доцент да се дава за трудов стаж? „То това липсва, утре и професор да стане!“ — изрази мнението си професор Кандиларов на лягане.

В научния съвет обаче всички бяха единодушни: трябва да бъде избран! Заседанието протече като малко интимно тържество — съвременен ритуал за даване име на новородено. И Иван Станев, това остаряло дете, едва не се изчерви под потъмнялата кожа. Забрави всичко, което беше мислил за тях, и се попита познава ли хората край себе си.

Ето част от думите на професор Кандиларов:

— Безспорните дарования и научен талант на нашия уважаван колега Иван Станев ме карат да вдигна високо ръка „за“, и то по един най-категоричен начин. Науката експериментира неизвестното, а научният съвет прокламира известното. Тук ние идваме с проявена лакмусова хартия, тук нашето „когито“ е наше „ерго“, тук ние сме част от екрана на историята. И тя ще запише след малко: „Старши асистент Иван Станев излезе от тази зала доцент!“.

Сетне гласуваха по правилника — тайно — и той получи един глас „за“ и дванайсет „против“. Атмосферата стана конфузна, но преобладаваше невидимото тържество. То се излъчваше като инфрачервени лъчи от внушителните, малко състрадателни физиономии. Хората си бяха отдъхнали — за минута бяха повярвали на изказваните думи.

Сега доверието беше възстановено.

Неприятният ритуал — изказване на съжаления — го претупаха бързо. Стискаха му един по един ръцете в знак на солидарност, окуражаваха го изправени, сетне се навеждаха леко и му пошепваха поверително:

— Този глас „за“, колега, беше мой!

Казаха му го всички.

АВТОБИОГРАФИЯ

Роден съм... Колкото пъти изрека тия думи, толкова пъти чувам гласа на баба: „Роден си за беля!“. Едно време ми ставаше весело, бях сигурен, че съм къде по-умен от нея и кога да е ще стана — ехе!... Напоследък взех да изтръпвам: ами ако баба е приказвала с орисницата и е знаела точно живота ми! Сума години са отподире ми, пресмятам миналото с десетилетия, време е да се похваля с нещо. С какво?... Беля подир беля!... А ако баба сама е била орисница и врачка — тя имаше такъв вид, спеше с метлата и нощем като ходеше, подхвърчаше. Все предвещаваше кой кога ще умре, къде ще се скарат и сбият, коя от кого ще роди. И на дядо викаше: „Да пукнеш дано!“. И човекът умря от пукване на нещо в мозъка. Навремето познала и за синовете си, че ни един няма да се изучи, че селото ще го управляват какви да е хора, че младият поп ще се пропиет, а старият ще се побърка — и тъй нататък, до земетресението. Но дядо не й признаваше никаква дарба освен бърборенето. Викаше: „То голямо чудо да познаеш, че мъж с жена като тебе ще умре от дамла. Чудото е да остане жив!“.

Дотук искам да кажа, че у дома кой каквото мислеше, го казваше и, следователно, съм обременен по наследство. Белята е в кръвта ми, сърби ме под езика, защото ме сърби и вътре в главата. То е нещо като шизофрения или простотия, може би онези, които се хващат да пишат, трябва да ги пращат на преглед при д-р Петкова. Наскоро ходих при нея за бележка пред КАТ — нали има приказка: луд като шофьор. Даде ми я веднага, изобщо не се усъмни. Стана ми мъчно, рекох — е, и ти си като всички, конфекция си, братко!

А толкова е хубаво да започнеш биографията си: „Родих се за беля през 1933 година, на Вартоломеевата нощ, в семейството на токущо скаралия се с баща си Тодор Йорданов Хаджиев от село Бяла черква, сега град...“.

Малеее! Какъв роман има в това изречение, ами що не взема да седна! Голямата криза, великият глад, безумните кланета на протестанти, страшните закани на баба... А как се става град? Когато

бяхме шест хиляди души, бяхме село, сега сме три и сме град! Едно време имахме шестстотин биволици, седемстотин коня, осемстотин прасета, защото му прилича на едно село, а сега са общо осемдесет и пет, защото тъй му отива на един град. Тогава имаше и река, в която се къпехме с добитъка барабар, сега ходим на море, нямаме нужда от река и тя взе, че пресъхна. Простият селянин си доеше млякото, сега гражданинът си купува бурканчета... Иначе вървим напред, площадът ни е с мраморни плочи!

С една дума — аз съм бедна издънка на богат род, сиромах хаджия, цигански барон. Помня се със запаска — вълнено парче плат, което се навива и връзва на голо около кръста, та хем топли, хем няма как да се напикаеш. Не че не съм се опитвал, напротив, упорствах, но нашите майки се справяха като психоаналитици и сугестолози: една коприва за виновника. Още я усещам! Помня, на двацет и пет-шест години, вече дипломиран юрист, взех нещо да приказвам пред мама, ама на едро, с много „ще“. Тя ненавижда тази дума, вестници не четете и мъчно си отваря устата. Изслуша ме и отвърна: „Първо го направи, тогаз го кажи!“. Усетихте ли копривата?

Да си беден, защото така си роден, е съдба. Примирение. Но да си роден в заможна къща, а да живееше бедно, е опасно за обществото. Всички поети са такива, всички философи, които искат да променят света, са низвергнати от класата си. Съзнанието изостава. Свикнал от малък да язди кон, и то ат, баща ми ненавиждаше магаретата и не можа да се примири с мисълта, че е обречен да живее цял живот с това благородно и паметливо животно. Едва при следното поколение, тоест при мене, грешката се поправи. Признавам с гордост, че много се имах с магарето, обичахме се, помагахме си и даже по нещо си приличахме. Аз съм ученолюбив, паметлив, ям какво да е, издържам на глад, студ и бой, но се случва да хвърля къч. Кабил ли е! Ако не се обадиш, ако не запреш на съвещание или мост, ще те впрягат и товарят до Багдад и назад... Трябва да е било по времето на Д'Артанян: френски генерал наблюдавал разправията на мулета и мулетари в един поход и отбелязал, че за срам на човечеството, правото било винаги на страната на мулетата. И аз съм го виждал, макар да не съм генерал, сержант съм, на война не съм ходил, признавам, че не ми се и ходи. Иначе съм бивал впряган като магаре, имал съм работа с магаретари. Но в края на краищата всеки изоставя приятелите си, особено ако се

изоглави от беднотията. Един ден и аз събух цървулите, окачих торбата на гвоздея и с парите, изкарани от Марко и каручката, си купих лека кола. Стана тъй, че още един селянин заживя в апартамент, заседа се на бюро и взе да се подписва с химикалка на ведомост, вместо с мотика на земята.

Прощавай, Марко, стари добри приятелю! Измених ти, предадох те, захвърлих приятелството ни. Мислех, че ще съм по-добре, а излезе, че изобщо не съм мислил. Късно е за разкаяние, но аз се разкайвам. И искам да те уверя, че не всичко съм забравил, че нещо магарешко още живее в мене. Понякога усещам дългите уши на главата си, дебелиите бърни, коравия гръб. И тогава ми се ще да вирна муцуна, да опъна врат и да надам един дълъг — голям магарешки рев!...

Но не може. Не е прието. Тука, братко, се скимти.

А ми се ще — да знаеш, как ми се ще!

Издание:

Автор: Йордан Хаджиев

Заглавие: Жена по женлиния

Издание: първо (не е указано)

Издател: Издателство „Пейо Яворов“

Град на издателя: София

Година на издаване: 1994

Тип: сборник разкази

Националност: българска (не е указано)

Печатница: ДФ „Полиграфически комбинат“, ул. Н. Ракитин" №2

Редактор: Юлия Бучкова

Технически редактор: Мария Иванова

Художник: Борис Димовски

Коректор: Росица Кечева

ISBN: 954-525-023-2

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/12557>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.